

**VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
KULTŪROS IR MENO EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS
MENINIO UGDYMO KATEDRA**

Karina Metrikytė

**RADIJO TEATRO VAIDMUO AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ SOCIALIZACIJOS
PROCESE**

Magistro darbas
Teatro edukologija

Darbo vadovė: doc. dr. Aldona Vilkelienė

Vilnius, 2007

Darbo autorius:

Karina Metrikytė

.....

(parašas)

Darbo vadovė:

doc.dr. Aldona Vilkelienė

.....

(parašas)

TURINYS

ĮVADAS	3
1. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ SUAUGUSIŲJŲ TEATRINIO UGDYMO TEORINIAI PAGRINDAI	7
1.1 Aklųjų ir silpnaregių suaugusiųjų ugdymo psichologiniai ypatumai.....	7
1.2 Aklųjų ir silpnaregių socializacijos galimybės radijo teatru.....	11
1.3 Radijo teatro specifi­ka.....	17
1.4 Pedagoginė radijo teatro režisieriaus funkcija.....	23
2. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ SOCIALIZACIJOS YPATUMAI UGDANT RADIJO TEATRU	
2.1. Tyrimo eiga.....	29
2.2. Kūrybiškumo plėtra. Atvejo analizė.....	32
2.3. Savarankiškumo ugdymas. Atvejo analizė.....	43
2.4. Aplinkos įtaka. Atvejo analizė.....	52
2.5. Pasitikėjimo savimi kaita. Atvejo analizė.....	58
IŠVADOS	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71
PRIEDAI	72

Įvadas

Temos aktualumas ir problema. Žmogus yra pilnavertis ir laimingas tada, kai gali pilnai funkcionuoti, būti darbinga, kūrybinga, save realizuojančia asmenybe.

Viena iš pačių sudėtingiausių žmogaus fiziologinių sistemų yra rega. Tie, kurie turi normaliai funkcionuojančią šią sistemą, kol ji normaliai veikia, net nenumano, ką reiškia, kai regėjimas pablogėja ar žmogus visai jo netenka. Tie, kurie nesusiduria su regėjimo negalią turinčiais asmenimis, dažnai nesugeba įvertinti blogos regos ir su kokiom problemomis susiduria sutrikusios regos žmonės.

V.Gudonis (1986) teigia, jog akys – vienas iš pagrindinių jutimo organų. Regą apibūdina aštuonios požymių kategorijos: spalva, forma, dydis, materialumas, ramybė ir judėjimas, dėl to regėjimas gali atitinkamai atspindėti erdvinius santykius. Rega įgyjami optinių daiktų vaizdiniai, orientavimasis erdvėje, skiriamos spalvos bei atspalviai .

Estetinis auklėjimas yra neatskiriama aklųjų ir silpnaregių visapusiškai visapusiškai išsivysčiusios asmenybės ugdymo dalis. Įsitvirtinti pasaulyje žmogui padeda ne tik mąstymas, bet ir jausmai. Todėl nepaprastai svarbu lavinti estetinius žmogaus su sensoriniu trūkumu jausmus ir skonį. Tai rodo, kad nagrinėjama tema yra **aktuali**.

Teatrinis menas padeda išsamiau atsiskleisti ne tik aktorinei, režisūrinei, bet ir literatūrinei, dailės, muzikinei kūrybinei saviraiškai. Vienas svarbiausių šio meninio ugdymo paskirčių – visapusiškai formuoti psichologines, socialines, kultūrinės bei komunikacines aklųjų bei silpnaregių savybes. Pasak A. Narausko (1998), vaidyba realizuoja vieną iš nuostabiausių žmogaus kūrybinių poreikių – sugebėjimą personifikuotis, tapti žmogumi, gyvūnu, augalu ir t.t. Vaidyba – tiesioginis vieno asmens keitimasis jausmais ir mintimis su kitais žmonėmis be tarpininkų.

Lietuvoje apie neįgaliųjų meninį ugdymą yra daug rašytinių šaltinių, kuriuose išsamiai analizuojama neįgaliųjų rehabilitacija, socializacija. Tačiau kalbant apie teatrinę aklųjų ir silpnaregių kūrybinę veiklą mokslinėje literatūroje randame informaciją, susijusią tik su vaikų, turinčių regos sutrikimus ar negalią, teatrinio ugdymu (Lapėnienė, 2000; Barkauskaitė, 2001; Tupikienė, 19880).

Pastaraisiais metais pastebimas Lietuvos neregųjų domėjimasis vaizduojamojo meno vertybėmis, siekimas susipažinti su, rodos, sunkiai suvokiama ir prieinama sritimi.

Tokį reiškinį skatina pažintis su kitų šalių aklųjų patirtimi ir pasiekimais.

Reikšmingi paskutiniųjų metų Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos iniciatyva organizuoti renginiai meno pažinimo srityje skatina dar didesnę neregųjų

susidomėjimą ir poreikį šiai veiklai. Tai 1987 m. R. Antinio skulptūrų paroda aklųjų tema Kauno paveikslų galerijoje, 1988 m. Taikomosios dailės muziejuje Vilniuje specialios ekskursijos akliesiems, 1996 m. pirmoji pritaikyta neregiamis dailės paroda „Šeštojo pojūčio beieškant“ Kaune, kitos parodos. 2000 m. LASS centro taryba kartu su Prancūzijos nevyriausybine organizacija „Artesens“ parengė ir įgyvendino neregijų meninio ugdymo projektą „Pažinti meną pojūčiais“. 2002 m. Lietuvos dailės muziejuje surengta tarptautinė paroda akliesiems ir silpnaregiams „Pajuskime gamtą drauge su Sezanu“.

2004 m. Lietuvos dailės muziejuje įvyko lietuvių dailininkų akliesiems ir silpnaregiams skirta paroda „Liečiu – matau“. Į meninį neregijų ugdymą įsijungė ir Lietuvos aklųjų biblioteka, aktyviai prisidėjusi prie LASS organizuotų projektų. 2005 m. pradžioje biblioteka ėmėsi iniciatyvos atgaivinti tiflografiką knygų neregiamis leidyboje – organizuoti iliustruotų Brailio raštu knygų vaikams leidybą. 2005 m. pabaigoje buvo paskelbtas tokios knygos parengimo konkursas, o 2006 m. kovo mėn. bibliotekoje įvyko tarptautinis seminaras „Tiflografika aklųjų bibliotekose“. 2006 metais bibliotekoje pradėta kurti iliustruotų knygų sutrikusio regėjimo vaikams leidybos techninė bazė. 2007 m. biblioteka planuoja pradėti šių knygų leidybą (Kuolienė, 2006). Įvairi veikla, susijusi su aklųjų ir silpnaregių ugdymu bei menine raiška, buvo laipsniškai plėtojama, tačiau mokslinių tyrimų duomenų apie suaugusių aklųjų ir silpnaregių teatrinį ugdymą, jų socializacijos galimybes teatro priemonėmis atgavus Lietuvai nepriklausomybę rašytiniuose šaltiniuose informacijos yra nerasta. Ši menų rūšis liko už organizacijų, kurių veiklos tikslai siejasi su asmenų, turinčių regos sutrikimus, meniniu ugdymu interesų ribų, nors radijas – bene vienintelis aklųjų ir silpnaregių langas į pažintį su išoriniu pasauliu.

Ši problema Lietuvoje dar nėra nagrinėta, rašytiniuose šaltiniuose informacijos apie žmonių, turinčių regos negalią dalyvavimą radijo teatre ar aklųjų ir silpnaregių socialinę integraciją Lietuvoje taikant radijo teatrą nėra.

Tyrimo tikslas- nustatyti aklųjų ir silpnaregių socializacijos galimybes ugdant radijo teatru.

Tyrimo objektas - aklųjų ir silpnaregių socializacija radijo teatru

Tyrimo hipotezė - aklųjų ir silpnaregių integracija į radijo spektaklių kūrybą padeda jiems greičiau socializuotis, teigiamai veikia aklųjų ir silpnaregių meninius gebėjimus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę, metodinę literatūrą, susijusią su aklųjų ir silpnaregių suaugusiųjų socializacija ir radijo teatro vaidmeniu

2. Ištirti aklujų ir silpnaregių suaugusiųjų ugdymo ypatumus radijo teatre.
3. Nustatyti aklujų ir silpnaregių suaugusiųjų individualias socializacijos galimybes ugdant radijo teatro priemonėmis.

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai – mokslinės, metodinės, tifloginės literatūros analizė, palyginimas, apibendrinimas.
2. Empiriniai – atvejų analizė: aklujų ir silpnaregių aktorių stebėjimas dalyvaujant, repeticijų analizė, kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo naujumas – Aklujų ir silpnaregių socializacijos galimybės taikant radijo teatrą Lietuvoje yra nenagrinėta tema. Šiame darbe nagrinėjamas radijo teatro įtaka aklujų ir silpnaregių socializacijai.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, išvados, literatūros sąrašas, santrauka (lietuvių ir anglų kalba) ir priedai. Bendra apimtis 86 puslapiai (71 puslapis be priedų). Darbe pateikta 17 lentelių, 14 paveikslų. Panaudotas 41 literatūros šaltinis.

1. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ SUAUGUSIŲJŲ TEATRINIO UGDYMO TEORINIAI PAGRINDAI

Asmenybės dvasingumo kūryba, vykstanti aklojo ir silpnaregio kūrybiniame bendravime su ugdytoju, padedančių įsisavinti kultūros ir meno vertybes, jas pažinti. Kaip ir bet kuri meno sritis, taip ir radijo teatras pirmiausia padeda atsiskleisti kūrybinėms asmenybės galioms, o tai atlieka svarbiausią meninio ugdymo paskirtį – asmenybinį, socialinį bei kultūrinį augimą.

Radijo teatre sugebėjimas tapti kitu asmeniu, bendrauti su aplinkiniais be tarpininkų akliesiems ir silpnaregiams padeda realizuoti vieną svarbiausių žmogaus kūrybinių poreikių – galimybę personifikuotis. Sudėtingą tikrovę tik žodiniu veiksniu atskleisti įmanoma, atliekant ypatingą pasakotojo (personažo) vaidmenį, per kurį patiriami nauji išgyvenimai.

Režisierius norėdamas, kad atsiskleistų aklųjų ir silpnaregių kūrybinės galios, jų aktoriniai gebėjimai, privalo maksimaliai pasirengti išryškinti neįgaliųjų talentus, būti dirigentu, pedagogu ir psichologu. Kūrybiniame procese svarbiausias tikslas ne autoriaus teksto įprasminimas, o aklųjų ir silpnaregių vidinė kūrybinė raiška, praplečianti jų socializacijos ribas.

1.1 Aklųjų ir silpnaregių suaugusiųjų ugdymo psichologiniai ypatumai

Taurūs veiklos ir elgesio siekiai skatina dvasingumą, padedantį įveikti kasdieniškumo ribas, už kurių nėra netinkamų tarpusavio santykių, beprasmybės, rutinos, neteisybės. Dvasingumas padeda įgyvendinti tiesą, meilę, džiaugsmą, viltį – vertybes, suteikiančias galimybę kurti.

Žmonių gyvenimas bei ugdymas yra neatskiriama, kadangi būtent nuo ugdymo ir priklauso neįgalaus asmens gyvenimo pilnatvės galimybės, kita vertus, didžiulę įtaką ugdymo poveikiui daro bendra socialinė ir kultūrinė tautos gyvenimo padėtis.

Gyvenimas – ne paprastas ugdymo procesas, bet plačiausia ir išsamiausia saviugdosa tikrovė, kurioje, be procesinių reiškinių, dar yra ugdytojai ir ugdytiniai, gyvenimo tikslas ir jo prasmės supratimas, veiklos ir bendravimo siekiai, psichinės būsenos ir savybės, asmenybės dvasiniai santykiai su artimąja ir tolimąja aplinka ir kt. kaip matyti, gyvenimas,

kaip ugdymo tikrovė, pasižymi dviem ypatybėmis: išorine (buitine, praktine, kasdienine) ir vidine (idealia, dvasine). Ugdymo tikrovė, lyginant su taip mėgstamu vartoti terminu „ugdymo procesas“, yra kažkas daugiau. Ją sudaro visa, kas išveda žmogų iš buities į aukštesnę dvasinės brandos pakopą (Jovaiša, 2001).

Ypatingą vietą žmogaus gyvenime užima menas: čia susikonstruoja svarbiausios estetiškos savybės, formuojančios ir ugdančios žmogaus skonį, jo sugebėjimą kurti. Meno jėga skatina dvasios brandą, padeda suvokti sudėtingus gyvenimo reiškinius. Pagrindinės meno funkcijos – estetinio pasigėrėjimo, pažintinė, auklėjamoji, visuomeninė – organizuojamoji, psichoterapinė – yra tarpusavyje susijusios ir, papildydamos viena kitą, sudaro vieningą sistemą (Vilkelienė, 1998).

Meninis ugdymas – tai harmoningas ugdymas, paremtas kultūros vertybėmis.

Aplinka – paslaptinis ugdymo veiksnys. Paslaptinis dėl to, kad jos informacijos šaltiniai žmogaus sielą neįmanoma moksliniais ištirti, nes nežinoma, kaip priimtoji informacija bus perdirbama (Piličiauskas, 1998).

Aklųjų pagrindiniai suvokimo būdai yra lytėjimas ir klausimas, silpnaregių pagrindiniu informacijos priėmimo kanalu išlieka regėjimo likutis. Ir aklieji, ir silpnaregiai patiria sunkumų, suvokdami daiktus dėl jų didelių ar mažų matmenų, paviršiaus savybių, menko kontrastingumo, stebėjimo objektų nuotolio ir pan. Aklių ir silpnaregių vaizdiniai dažniausiai yra nepakankami, netikslūs, o tai neigiamai veikia ir visą suvokimo procesą, informacijos priėmimą ir perdirbimą, apskritai – pažinimo veiklos kokybę (Kaffemanas, 1996).

Vaizduotė – savotiška tikrovės atspindėjimo forma, kai vaidinių pagrindu konstruojami iki tol niekada nesuvoktų objektų vaizdai. Vaizduotė akliems turi tokią pat reikšmę, kaip ir normaliai matantiems: transformuodama turimus vaizdinius ir sąvokas, ji išplečia pažinimo sferą, įgalina numatyti veiklos rezultatus, skatina mąstymo, valios, emocijų sferos vystimąsi, daro didelę įtaką asmenybei formuojantis (Litvakas, 1976).

Aklųjų bei silpnaregių kaip ir reginčiųjų ugdymo paskirtimi įvardinama asmenybės dvasingumo kūryba, vykstanti tais momentais, kai akliasis ir silpnaregis kūrybinėje plotmėje bendrauja su ugdytoju, padedančiu jam studijuoti, pažinti ir įsisavinti kultūros, meno vertybes.

Ugdymas yra nepertraukiamas, nekasdieniškas ir tik pirmyn slenkantis procesas. Jis yra diskretus kaitos procesas, nors ugdymas trunka visą gyvenimą. Visa tai apima asmenybės turinį, daro jį vertingą sau ir aplinkai. Trumpiau sakant, ugdymas yra ilgalaikis asmenybės kūrybos ir savikūros vyksmas (Jovaiša, 2001).

Tam, kad regintysis susipažintų su aplinka, jam nereikalinga aplinkinių pagalba, jis pats viską mato ir tai atrodo lyg savaime suprantamas dalykas. O neregiam tu tarpu reikalinga kitų pagalba (Hallahan, 2003).

Bendrauti su akloju ar silpnaregiu regintieji turi pradėti taip nusiteikę, jog žmonės su sutrikusiu regėjimu yra tokie patys kaip „Tu ir aš“ – įvairių charakterių, skirtingų manierų ir pan. Todėl pagal atskiro žmogaus reakciją ar elgesį negalima spręsti apie visu kitus regėjimo invalidus. Neregiai nereikalauja, kad su jais būtų specialiai elgiamasi, tačiau džiaugiasi, kai bet kuria proga jų neklausama apie regėjimo netekimo priežastis, jiems nemaloni užuojauta, įkyriai siūloma pagalba. Padėti jiems reikia tik tada, kai regėjimo niekaip negalima kompensuoti.

Nereikia pamiršti, kad neregiai ir silpnaregiai gyvena sunkesnėmis sąlygomis, todėl reikia suprasti kartais pasireiškiantį jų dirglumą ar jautrumą (Gudonis, 1990).

Siekiant nuoseklaus emocinio ir racionalaus pradų santykio gerinimo aklojų ir silpnaregių meninio ugdymo procese, būtina puoselėti teigiamą asmenų, turinčių regėjimo negalią, požiūrį į menines vertybes. Aklojų ir silpnaregių meninio ugdymo proceso eigoje būtina vengti dažnai sutinkamo ugdymo tikslų chaotiškumo. A.Piličiauskas (1998) teigia, kad neįgaliojo galimybės kartais yra ribotos, todėl jis stebi, kartoja, mokosi reikšti menines emocijas, palygindamas jas su aplinkinių menine veikla. Pasak minėtojo autoriaus, pirmąją stadiją galima įvardinti kopijavimu. Tai pedagogo pasiūlytų užduočių tikslus pakartojimas, t.y. kai pasitelkus tam tikros meno rūšies priemones, išreiškiančias meninę būseną, ugdytinis bando atskleisti savas kūrybines galias. Kopijavimo etape svarbiausias vaidmuo atitenka pedagogo, kaip ugdytojo suvokiančio meno funkcijos galimybes, kvalifikacijai.

Pedagogas nuolat supranta vidinį priesaką: už regėjimo, lytėjimo, klausos etc. juslių teikiamos informacijos slepiasi sudėtingiausi gyvenimo reiškiniai, ugdytinių aktualijos, interesai.

Antroji stadija – imitavimas, pamėgdžiojimas tų meninės veiklos rezultatų bei būdų, kurių pasiekia ir kuriais vadovaujasi mokytojas. Šiame procese išryškėja aksioma: subtilesnį turinį (nuomonę, kylančias emocijas, santykį ir pa.) pateikti gali tik nuolat tobulindamas įvairių meninių raiškos priemonių įsisavinimą ir valdymą. Pedagogas, pasitelkęs teatrinėje kalboje taikomus elementus (įvairius garso tembrus, keisdamas tempą ir ritminius darinius, improvizuodamas intonacijomis) padeda ugdytiniui įgyti pasitikėjimo, atsiskleisti talentą.

Pasitikėjimui stiprėjant bręsta įsitikinimas, jog meno pagalba įmanoma sąveikauti, bendrauti su kitais žmonėmis, išreiškiant savąjį „aš“.

Taigi komunikacinė meno funkcija taip pat atranda jos labai svarbų ir reikšmingą pagrindą.

Trečioji stadija – improvizavimas, savęs išreiškimas. Pedagogas, pasiūlęs tik veiklos idėją, kūrybinį sumanymą, tarytum, pasitraukia į šalį, – pasiekta ugdymo pakopa jau leidžia taip pasitikėti ugdytiniais, kad šie jaučia dar didesnę pasitenkinimą, nuoširdžiau reiškia savąją individualybę. Šioje stadijoje ypač aktualu, kad būdamas šalia vykstančio kūrybinio proceso mokytojas drąsiai reikštų kylančias teigiamas emocijas, o meniniame ugdytinių procese pasitaikančias klaidas, padėtų jiems ištaisyti draugiškais vertinimais ir subtiliomis nuorodomis į pageidaujamo rezultato išraišką (Piličiauskas, 1998).

Pedagoginio susitikimo sėkmei didelę reikšmę turi ugdytojų ir ugdytinių dvasinis nusiteikimas, kurį sukelia vienoks ar kitoks susitikimo įvykių lūkestis.

Entuziazmas, viltis, baimė, netikrumas, abejingumas, priešiškus –tai vis kitoks nusiteikimas, kylantis iš to, ko tikimasi per būsimą pedagoginį susitikimą. Lūkestis sukelia ir kitą ugdymo tikrovės komponentą-santykius, kurie mezgasi tarp ugdytojų ir ugdytinių. Santykiai gali būti teigiami ar neigiami, dinamiški arba stabilūs, jie savaip veikia ugdomuosius įvykius, keičia ir lūkesčius juos stiprindami, silpnindami, pertvarkydami (Jovaiša, 2001).

Visais atvejais bendraujant su akliais ir silpnaregiais būtina siekti, kad ir ugdytojų ir ugdytinių lūkesčiai, santykiai įgautų emociškai pozityvaus bendravimo pobūdį. Juk nuo bendravimo priklauso aklių ir silpnaregių meninio ugdymo proceso rezultatai, perspektyvos.

Aklųjų ir silpnaregių meninio ugdymo eigoje viena svarbiausių priemonių – žodis, kuris yra ne tik informacijos perteikimo priemonė, bet ir ugdymo tikrovėje emocijos išraiška. Ugdymo priemonės ugdo ne mažiau, nei jų panaudojimo būdai.

Neįgaliųjų meninio ugdymo bendravimo turinys, jo ypatybių, įvykių, aprėpiančių jų vidinius išgyvenimus, padedančių suvokti aplinką ir meno kalba ją keisti, suvokti ar į ją integruotis, gausa sudaro meninio ugdymo realybę.

Menas pasirodė pati universaliausia kalba, kai žmonės jausmais suvokia vieni kitus, o meninė kūryba, skatindama žmogaus saviraišką, ne tik ugdo asmenybę, bet ir padeda jai integruotis ir adaptuotis visuomenėje, lavina tarpusavio bendravimo įgūdžius, praturtina savo ir kito gyvenimą dvasinėmis vertybėmis (Papečkytė, 1998).

Neįgaliųjų meninio ugdymo tikslu pernelyg dažnai suprantamas jų gabumų lavinimas, atitinkamų įgūdžių puoselėjimas, „pamirštant“, kad už šio racionalaus prado, tarytum už viliojančio šydo, visų pirma, privalo slėptis auklėtinių interesai, jų gyvenimo aktualijos, poreikiai, ryškėti dvasinės, estetiškos etc. vertybės. nepasiekus šios emocinio ir

racionalaus pradų vienovės ugdymo procesas primena bejausmę primityvią gimnastiką, kurioje kūrybos pradus nustelbia dresūros elementai (Piličiauskas, 1998).

Aklumo negalima laikyti nereginių ir reginių tarpusavio santykių išėjimo tašku. Tikrai sėkmingam aklųjų ir silpnaregių meniniams ugdymui didelės reikšmės turi jų meninės veiklos rezultatų ir paties kūrybinio proceso eigos viešinimas ir demonstravimas mūsų visuomenei pasitelkus visas įmanomas informavimo priemones.

1.2 Aklųjų ir silpnaregių socializacijos galimybės radijo teatru

Meninis ugdymas suteikia galimybę keisti asmenybės psichinę struktūrą, auklėti pagal dorovės normas, o visuomenės požiūrį į aklųjų ir silpnaregių meninę veiklą formuoja ir paties individo aktyvumas, negalė, talentas. Aklųjų ir silpnaregių ugdymas – tai optimaliausia priemonė padedanti socializuotis jų asmenybei.

Viešoji nuomonė apie neįgaliosius pasireiškia tuo, kad tai, ką padaro sveikas žmogus, atrodo nepaprasta, tą patį padarius neįgaliajam. Kodėl turi būti keista, kai fizinių negalių turintis žmogus baigia universitetą, pasiekia gerų rezultatų profesinėje veikloje? Ar taip nėra dėl to, kad esama tam tikrų mitų apie neįgaliosius, kad per mažai tikimasi iš tokių žmonių? Žmonių, turinčių negalių, patirtis atskleidžia aplinkinių diskriminacinių nuostatų žalą neįgaliojo asmenybei (Ruškus, 2001).

Naujajame testamente aiškiai atskleistas pagalbos suteikimo „mažiausiam broliui“, t.y. blogiausioje padėtyje atsidūrusiam žmogui, principas. Jėzus Kristus fiziškai ir dvasiškai guodė vargstančius ir ligų kankinamus žmones. Jis sakė, jog dangaus karalystę užsitarnaus tie, kurie padės mažiausiems jo broliams.

Be šios religinės filosofijos, yra pasaulietinė filosofija, kuri atskleidžia neigiamą bei žiaurų požiūrį į žmogų su negalia tam tikrais istorijos laikotarpiais. Pavyzdžiui, senovės istorijoje toks požiūris vyravo Spartos valstybėje, o vėlesnėje istorijoje – fašistinėje Vokietijoje.

Ilgus žmonijos egzistavimo metus vyravo nuomonė, kad neįgalus asmuo prisitaikyti prie jį supančios aplinkos negali be kitų, dažniausiai specialistų, pagalbos, o tai sukeldavo gailestį ir dar labiau sustiprindavo nuomonę apie neįgaliųjų bejėgiškumą. Nuo elementarios asmenų, turinčių įvairias fizines ir psichines negalias, globos jiems skirtuose, dažniausiai nuo visuomenės izoliuotuose pensionatuose iki savarankiškos veiklos ir integracijos į aplinką, – toks buvo dabartinės neįgaliųjų reabilitacijos ir praktikos kelias.

Tačiau jau tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimtais metais pradėjo formotis nauja nuostata, jog negalės žmonės yra tokie patys kaip ir kiti, tačiau sunkiai sergantys arba turintys sunkias ligų ir traumų pasekmes. Didžiausia kliūtis jiems būti savarankiškiems ir visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime yra nepritaikyta juos supanti aplinka (Klimavičius, 1995).

Didelę reikšmę įsiliejant į visuomenę turi sutrikusios regos asmenų savęs vertinimas. Tyrimais nustatyta, kad tarp šios negalės ištiktųjų dažniau nei tarp normaliai matančiųjų pasitaiko kraštutinių savęs vertinimų. Savęs vertinimo kraštutinumai sudaro sąlygas apriboti asmenybės aktyvumą arba suteikia jam nepageidaujamą kryptingumą, apsunkina bendravimą bei adaptaciją reiginčių kolektyve.

Neregams yra labai svarbus visuomenės požiūris į juos. Neregys nebus visiškai reabilituotas tol, kol visuomenė neturės adekvataus požiūrio į regėjimo invalidą bei jo galimybes (Gudonis, 1998).

Socializacija, prasidėjusi šeimoje ir kitose socialinėse grupėse, institucijose ir erdvėse, kiekvieną individą integruoja į visuomenę skirtingai ir sudaro galimybes kurti savo individualybės bruožus ir vertybes. Socializacija nagrinėja ryšius tarp individo ir visuomenės, todėl aišku, kad jos teorija glaudžiai susijusi su sociologija, psichologija, pedagogika ir socialine pedagogika (Kviškievė, 2005).

Visuomenė linkusi žmones skirstyti į kategorijas, remdamasi istorijos eigoje susiformavusiais atributais, kurie dažnai pateikiami kaip normalūs ir natūralūs kiekvienam atstovui. Vadinamieji atributai, padeda identifikuoti asmenį, t.y. priskirti jam tam tikrą statusą, nustatyti jo socialinį identitetą. Etiketizuotasis asmuo praranda visas teises ir privilegijas ir yra „išmetamas“ iš socialinių ryšių tinklo. Taip tarsi kuriama paralelinė žmonija. Beje, neigaliųjų asmenų socialinė atskirtis išryškėja ir per daug juos saugant nuo socialinės realybės.

Kiekviena visuomenė, nesvarbu, kokia ji, apibrėžiama pagal tai, kokie tarpusavio santykiai susiklosto tarp jos narių. Žmonės buriasi į grupes, organizuoja bendrą veiklą, vienaip ar kitaip bendrauja tarpusavyje. Žmonės yra linkę burtis į artimas sau grupes, o kitus skirstyti į kategorijas priklausomai nuo to, kaip tie kiti yra suvokiami. Taip formuojasi grupės, vadinamos „mes „ ir „jie“. „Mes“ grupės nariai gerai supranta, kas vyksta jų grupėje, jaučiasi gerai, nesunkiai gali prognozuoti ateitį. O „jie“ yra tie, kurie skirtingi, kitokie nei „mes“ grupės nariai. „Jie“ yra svetimi, kadangi apie juos mažiau žinoma, neaišku, kaip su jais elgtis ir ko iš jų tikėtis. Svetimas – tai nėra nepažįstamasis, tai individas, apie kurį šiek tiek žinoma.

Šiandien neįgalieji Lietuvoje taip pat yra „svetimi“. Pasikeitus neįgaliųjų socialinės integracijos ideologijai, neįgaliųjų įtraukimas į visuomenę yra oficialiai deklaruojama siekiamybė. Anksčiau neįgaliųjų visuomenėje lyg ir ne buvo: jie gyveno izoliuotose institucijose. Neįgalieji buvo tarsi už socialinio gyvenimo ribų. Apie juo arba nieko nebuvo žinoma, arba jiems buvo suteikiamas specifinis, griežtai apibrėžtas socialinis statusas (pvz., invalidas, pagalbinės mokyklos auklėtinis ir pan.).

Penkiose didžiausiose aklųjų ir silpnaregių regioninėse bendruomenėse (LASS Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių miestų organizacijose), vienijančiose kompaktiškai gyvenančius Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos narius, daugiau kaip trisdešimt metų nuolat veikė vietos, laidinis) radijas ir operatyviai skleidė neregiamams garsinę pačią aktualiausią informaciją socialiniais, kultūros klausimais, gvildeno opiausias neregijų bendruomenės problemas. Pastaraisiais metais vietos radijo studijų veiklą iš esmės nutrūko. Todėl sumažėjo aklųjų bendruomenės narių kasdieniai žmogiškieji kontaktai, pagilėjo jų socialinė dvasinė izoliacija, susiaurėjo ryšiai su atvira visuomene. Tai rodo aklųjų apklausos rezultatai. Projekto, kurio tikslas atnaujinti minėtų vietos radijo studijų veiklą, įgyvendinimas padeda neregiamams orientuotis demokratinės visuomenės plėtros procesuose, aktyviai juos dalyvauti ir socialiai integruotis (LASS, 1999).

Tačiau šiandien, kai demokratinį procesų dėka atsivėrė specialiųjų institucijų durys, kai susikūrė neįgaliųjų teises ginančių organizacijų, neįgaliųjų socialinė padėtis pradėjo kisti. Jie vis dažniau tampa žiniasklaidos dėmesio objektu, socialinio gyvenimo dalyviais.

Socialine atskirtimi vadinamas toks reiškinys, kai tam tikrų žmonių grupių galimybės visavertiškai dalyvauti socialiniame gyvenime dėl socialinių vaizdinių nevienalytiškumo ir sąveikos ypatumų yra ribojamos. Be to, tokioms grupėms priskiriamas mažiau vertingas socialinis statusas.

Tam tikrų socialinių grupių atskirtis visuomenėje nėra naujas reiškinys. Neįgaliųjų socialinė atskirtis, priklausomai nuo laikmečio ir kultūrinio konteksto, įgudavo vis kitokių, naujų formų. Socialinė integracija ir prasideda tada, kai į atskirtuosius pradedama žvelgti ne į kaip skirtingus, o kaip panašius (Ruškus, 2001).

Aklieji ir silpnaregiai yra neatskiriama visuomenės dalis, tad jų ugdymą būtina krypti socializacijos linkme.

Pažįstant daiktus ir reiškinius garsai (akustiniai dirgikliai) reginčiam žmogui turi antraeilę reikšmę. Dauguma daiktų ir reiškinių jis stengiasi visų pirma pažinti rega, pasirinkdamas šiam pojūčiui prieinamas savybes. Akustiniai dirgikliai dažniausiai jam

vaidina kiek kitokį vaidmenį, būtent signalizuoja, kad toks daiktas ar reiškinys (garso šaltinis) iš viso yra, o pats pažinimas vyksta pasitelkiant regą, kuri šiame procese vaidina vadovaujantį vaidmenį, tuo tarpu aklieji dėl nesamos regos ir ribotų taktilinio pažinimo galimybių labai dažnai sieja daiktą su akustine ypatybe, nors ši ypatybė reginčiajam asmeniui yra antraeilė. Pvz.; judinamos degtukų dėžutės garsas, atidaromų durų gurgždesys, bitės dūzgimas. Šie garsai yra tokie būdingi kai kuriems daiktams bei reiškiniams, kad jų sunku neatskirti arba supainioti, todėl aklieji dažnai sieja konkretų daiktą ar reiškinį su jam būdingu garsu.

Dėl šios priežasties akustinių elementų vaidmuo aklyjū formuojamiems daiktų bei reiškinų vaidiniams yra labai svarbūs, neretai – pagrindiniai (Majevskis, 1987).

Garsas turi didžiulę reikšmę žmogaus praktikai. Nesunku įsivaizduoti, kaip padidėja jo reikšmė visiškai arba iš dalies sutrikus regėjimo funkcijos, t.y. negalint arba menkliau galint suvokti supantį pasaulį vizualiai. Pagal garsą akli žmonės orientuojasi erdvėje, pažįsta daiktus, žmones ir nežymūs, regintiesiems dažnai nepastebimi garso pakitimai, akliesiems turi didelę reikšmę. Pavyzdžiui, iš balso tembro ir garso svyravimų aklieji gali spręsti, kokia pašnekovo nuotaika. Intonaciniai balso pasikeitimai akliesiems yra pagrindinis (dažnai vienintelis) kriterijus, sprendžiant apie psichinę žmogaus būseną, jo charakterį, nuotaiką, pažiūrą į aplinką. Pagaliau klausos dėka akylajam išlieka galimybė normaliai bendrauti su žmonėmis, o tai yra būtina ir svarbiausia sąlyga defektui kompensuoti.

Klausa žmogus atspindi tokias garso savybes, kaip stiprumą, aukštumą, tembrą, klausa nustatoma garso trukmė, erdvėje lokalizuojamas garso šaltinis.

Žmogaus klausa yra socialinio pobūdžio. Ji gerokai skiriasi nuo gyvūnų klausos. Be garso pojūčių, žmogus dar turi kalbos ir muzikos pojūčius.

Klausos analizatorius yra distancinis. Jis per nuotolį atspindi daugybę erdvės ir laiko santykių. Be to garsas turi daiktinį pobūdį, jis yra požymis, būdingas tam tikram daiktui. Panašiai, kaip šviesa, apšviečianti išorinio pasaulio daiktus, paverčia juos signalais gyvūnų ir žmogaus veiklai, taip ir garsas atskleidžia organizmui tam tikru nuotoliu nuo jo egzistuojančius tam tikrus daiktus ir išorinio pasaulio poveikį (Litvakas, 1976).

Regėjimo invalidų laisvalaikio užsiėmimų problemos yra specifinės ir opesnės negu reginčiųjų, nes daugumas aklyjū ir silpnaregių gyvena „priverstinio laisvalaikio“ sąlygomis. Todėl jų socialinio reikšmingumo, visuomeninio naudingumo sutapatinimas vien tik su dalyvavimu organizuotame (oficialiame) darbe, kuri tik vieną įprastą laikyti

visuomenei naudinga, reiškia, jog daugumai regėjimo invalidų iš karto atimama galimybė būti visuomenei naudingais ir socialiai reikšmingais askrity.

Radijo teatro menas, kaip ir bet kuri kita meno rūšis, pirmiausia grindžiama asmenybės kūrybinių galių atsiskleidimu. Svarbiausia tokio meninio ugdymo paskirtis – įtakoti vispusį asmenybinį ir sociokultūrinį augimą.

Vaidyba realizuoja vieną iš nuostabiausių žmogaus kūrybinių poreikių – sugebėjimą personifikuotis, tapti žmogumi, gyvūnu, augalu ir t.t. vaidyba – tiesioginis vieno asmens keitimasis jausmais ir mintimis su kitais žmonėmis be tarpininkų (Naruskas, 1998).

1990-1995 metais regėjimo invalidumą gavusių asmenų socialinis-demografinis tyrimo rezultatai rodo, kaip dėl socialinių, politinių ir ekonominių pokyčių keitėsi aklųjų ir silpnaregių laisvalaikio turinys, politinė ir socialinė orientacija.

Daugiausia laiko pagal tyrimo duomenis aklyje skiria radijui ir televizijai (kai kurių imčių net 86 % apklaustųjų), namų ruošai (per 50 proc.), bendrauti su draugais (30-40 proc.). nuo 1969 – 1995 silpnėjo visuomeninė, sportinė, kultūrinė veikla, mažiau skaitoma, bet daugiau laiko sutrikusio regėjimo žmonės skiria ūkio darbams, kitų globai ir pan.

Apibendrinant galima teigti, kad pastarąjį dešimtmetį (1985-1995 m.) padaugėjo sutrikusio regėjimo žmonių, skiriančių laiką radijui ir televizijai, tikėjimo reikalams, darbams ūkyje, mažiau laiko skiriama vaikų priežiūrai (Bagdonas, 1997).

Galima teigti, kad visuomenės informavimo priemonės: radijas bei televizija, turi didžiausią įtaką asmenų, turinčių regėjimo sutrikimus, perduodant visuomenės kultūros pokyčius, formuojant individo nuomonę apie kultūros vertybes, asmens socialinių galimybių plėtra išreiškiant save kokioje nors tik jam priimtinoje meno rūšyje.

Radijo teatras unikalus tuo, kad jame didžiausia meninė dramaturginė medžiagos įtaiga pasiekama balsu. Vaidinant radijo teatre galima atskleisti tikrosios aklųjų ir ugdytinio asmenybės turinį, pažiūras, nuostatas, patrauklumą, temperamentą, psichinį plastiškumą, vaizduotės lakumą.

Aklyje ir silpna regiai analizuodami pjeses aiškinasi žmonių elgesio priežastis, tikėdami, kad įgytos žinios pravers jų buityje.

Kiekvieno žmogaus gyvenime, o ypač aklojo ir silpnaregio, gyvybiškai svarbią vietą užima socialiniai poreikiai, tokie kaip saviraiškos – tapti tuo, kuo gali tapti (tai poreikis išlavinti ir išreikšti savo talentą, gabumus, gebėjimus), savęs vertinimo – tai noras jaustis vertingam, būti kitų gerbiamam ir pačiam save gerbti, meilės, saugumo.

Aklųjų ir silpnaregių socialinių galimybių ribų plėtrai galima taikyti ir radijo teatrą, kadangi kūrybinė teatrinė veikla padeda formuoti ir stiprinti psichologines, kultūrinės, komunikacines savybes, leidžia rasti gyvenimo problemų sprendimus.

Pagrindinė dramos raiškos priemonė – žmogaus veiksmas, integruojąs pačias įvairiausias kultūros žinias (Naruskas, 1998).

Demokratinės gyvenimo sąlygos suteikia galimybę puoselėti daugybę vertybių. Vadinasi, visuomenėje turi išsivystyti tolerantiškas mąstymas, atitinkantis demokratinės visuomenės principus, įtvirtinantis šiuolaikinei, moderniajai kultūrai būdingus žmonių gyvenimo santykius. Svarbu stengtis išvengti vertybių nuvertėjimo. Vertybių sumenkinimas daro neigiamą įtaką net požiūriui į amžinąsias vertybes (Kvieskienė, 2005).

Atsižvelgus į meninio neįgaliųjų ugdymo ypatybes, galima daryti išvadas:

1. sveikieji visuomenės nariai pasistengs geriau priimti neįgaliuosius, jeigu pedagogas tinkamai organizuos jų bendrą muzikinę ir švietėjišką veiklą. 2. kadangi negalia trukdo asmenybei normaliai vystytis, meninį ugdymą aktualu organizuoti atsižvelgiant į aklojo ir silpnaregio meninius gebėjimus, fizines galimybes. 3. atskleidžiant ir ugdant muzikinius gabumus, reikia orientuotis į neįgaliųjų integraciją ateityje – neįgalusis turi išmokti gyventi su savo negalia visuomenėje, ištraukti į jos gyvenimą, pažinti savo tautos kultūrą ir papročius, tradicijas, pramogas. Tai padeda skatinti pačių neįgaliųjų iniciatyvą, kuri yra silpna dėl neadekvataus savęs vertinimo, ir formuoti jų socialinius įgūdžius (Barkauskaitė ir kt., 2001). Aklųjų ir silpnaregių socializacijos bruožai, kuriais remiantis buvo tiriamos aklųjų ir silpnaregių socializacijos galimybės taikant radijo teatrą:

- 1) savęs vertinimas,
- 2) savarankiškumas,
- 3) aplinkos įtaka (šeima, artimieji).

Vienas svarbiausių socializacijos tikslų išmokyti suaugusius, turinčius regos negalią, pasitikėti savimi, valdyti savęs pažinimo ir savo socializacijos procesą. Suaugusieji turi tikslingai domėtis savo asmenine socializacija, kuri sėkminga būna tik tada, kai jie patys to nori.

1.3 Radijo teatro specifika

Pirmas scenos veikalas, 1926 m. gruodžio 2d. transliuotas per radiją, buvo opera. Klausytojai ją sutiko palankiai, nes patyrė muzikos teikiamą išpūdį. Žinoma, iš pradžių buvo tik „gyvi“ vaidinimai. Pirmas spektaklis, suvaidintas 1927 m. kovo 4d., buvo vertinamas spaudoje: „Kauno radijo stotis pirmą kartą perdavinėjo ištisą dramos spektaklį. Tam pasirinkta nedidukė dviveismė Liudo Giros pjesė „Beauštanti aušrelė“. (...) Skaitė Karių teatro trupė, p. V. Braziulevičiaus režisuota.

Vėliau susiklostė vaidinimų klasifikavimo sistema – didieji ir mažieji. Didieji skirti specialiai progai – tautinei ar religinei šventei. Jų trukmė 1-1,5 valandos, rengimai 3-5 mėnesius (repetuojama, taikomi specialieji efektai ir kt.) tokiuose vaidinimuose dalyvaudavo geriausi Valstybės teatro artistai. Kiti (mažieji vaidinimai) buvo rengiami visuomenės gyvenimo aktualijų temomis, taip pat nedidelių literatūros kūrinių inscenizacijas, transliuojamos iki dviejų kartų per mėnesį, kartais kas savaitę (Štikelis, 2001).

Radijo teatre vykstantis veiksmas, per mikrofoną bylojantis aktorius balsas turi didžiulę įtaigos galią. Radijo vaidinimų klausosi visokio amžiaus, skonio ir išsilavinimo auditorija.

Taigi radijo dramaturgijos galimybės didelės: čia galima kalbėti apie viską, savitai ir plačiam klausytojų ratui. Radijo teatrui rašė Sh.Andersonas, I.Shaw, W.Saroyanas, A.Milleris, F.Dürrenmattas, H.Böllis, M.Frischas, H.Pinteris, S.Beckettas, I.Bachmann ir daugelis kitų.

Radijo teatro repertuarą sąlygoja tam tikra specifika. Tai teatras, kuriame nėra nei dekoracijų, nei kostiumų, nei šviesų, čia nepasitelksi aktorių išorės, pantomimos, baleto ar kino ekrano. Tai "didysis neregys", disponuojantis tik akustinėmis raiškos priemonėmis – žodžiu, muzika ir garso efektais. Tačiau šiomis priemonėmis galima daug pasakyti. Radijo teatras nukeldina klausytojo vaizduotę į kosmoso platumas ir į žmogaus sąmonę, jame galima jungti realybę ir fantaziją, akimirksniu persikelti iš dabarties į praeitį ir ateitį (<http://cult.vslotar.org.ru/4388.html>, – [žiūrėta 2006. 10.15]).

Teatras, kaip ir radijo teatras, lavina bendruosius gebėjimus, suteikia didesnio pasitikėjimo, gilesnio aplinkinio pasaulio ir asmens psichologijos pažinimo.

Meninis dramaturginės medžiagos išpildymas radijo teatre, panašiai kaip ir kine ar dramos teatre, yra sintetinis, tačiau jo prigimtis – specifinė. Radijo teatro menas suvokiamas tik klausos dėka, klausytojas negauna jokių papildomų vizualinių išpūdžių.

Radijo teatro pagrindinė atspirtis yra žodis, triukšmo efektai ir muzika (šalia pagrindinį vaidmenį atliekančio žodžio). Radijo teatro poveikis paremtas fiziologinių pojūčių priimamumu, kurio dėka žmogus iš jam pateiktų įvairių garsinių epizodų sugeba asociatyviai savo sąmonėje atkurti visumą. Todėl tiksliai atrastas garsinis įvaizdis savaime sukelia klausytojo sąmonėje su tuo paveikslu susijusius regimuosius įspūdžius, tada klausytojas tarsi mato visą įvykių eigą. Radijo teatras tikslingai pasirenka režisūrinį stilių, kurio kryptimi klausytojo sąmonė turi kurti vaizdinius. Tačiau kiekvieno žmogaus fantazija yra subjektyvi, taigi konkretūs regimieji vaizdiniai, kylantys klausytojų sąmonėje, nežiūrint visiems priimtino suvokimo, visada bus skirtingi. Taigi radijo teatras yra ypatinga meno rūšis (<http://www.te10.mnogosmenka.ru/te100094/te100124.htm>.–[žiūrėta 2006. 10.15]).

Radijo teatro kalba aprėpia daugelį aktorystės meno klausimų, susijusių su žodžio problema. Autoriaus sumanymas spektaklyje įgyvendinamas įvairiomis priemonėmis. Kūrinio stiliaus ypatybės, kalbos pobūdis, atspindintis veikėjų mąstymą, ir daugybė kitų kalbos ypatybių turi didelę reikšmę meniškai ikūnijant radijo eterijoje scenos veikalą. Kuriant vaidmenį, visa tai privalo išryškėti aktorius kalboje.

Kas yra radijo teatro kalba? Tai individualus mąstymo būdas, kai vaidmens žodžiais aktorius kalba apie laiką, apie savo pažiūrą į gyvenimą. Vadinasi, radijo teatre atsispindi šiandieninis mąstymo būdas, vidinio veiksmo išraiška.

Taisyklingos tarties būsimas aktorius turi būti išmokęs dar mokykloje, kad, skaitydamas prie mikrofono studijoje, jau negalvotų apie kalbos techniką.

Balso lavinimas – tai vientisas procesas, susidedantis iš kvėpavimo, rezonavimo ir artikuliacijos.

Kalbos padargai yra paskutinė kliūtis, kurią sutinka iškvepiamas oras. Ir būtent nuo jų – liežuvio, lūpų, apatinio žandikaulio, minkštojo gomurio – priklauso, kokių konkrečių garsų pavirs gerklose išgautas garsas. Artikuliacija – tai kalbos padargų padėtis ir darbas tariant atskirus garsus, skiemenis, žodžius. Todėl labai svarbu, kad visi kalbos padarai būtų aktyvūs, paslankūs (Nosevičiūtė, 1987).

Kokie pagrindiniai radijo teatro aktorių atrankos kriterijai? Visų pirma – balso charakteristika. Aktoriaus išorė – visai nesvarbu. Gali būti menkutis, mažutis ir suvaidinti galiūną. Ir atvirkščiai.. antra sąlyga – aktoriaus meistriškumas. Mažytė elektroakustinė ausis – mikrofonas – be galo jautri: ji girdi subtiliausius balso, intonacijos virpesius ir fiksuoja mažiausius netikslumus, netiesą. Užtat aktoriui suteikiama galimybė perteikti įvairiausias žodžio prasmes bei potekstes, išgyvenimų niuansus, pasak vieno scenos meistro, penkiasdešimt kartų skirtingai ištarti „taip“ ir „ne“ (Babiliūtė, 2002).

Pirmiausia reikia atsisakyti kalbos padargų išorinės artikuliacijos, garso „gražumo“ arba vadinamojo „balso nustatymo“, balso forsavimo, pakeisti balso diapazono ir scenos kalbos stabilumą, nes dabar žmogaus kalbos srautas visai kitoks, negu buvo, sakysim, prieš keturiasdešimt metų. Kita ir balso grožio sąvoka.

Studijoje aktorius turi veikti žodžiu laisvai, organiškai, kalbėti taip, kad prabiltų visas žmogus, o ne atskirai dirbtų balsas ar kalbos padargai.

Yra informacinė, raiškioji ir šnekamoji kalba. Informacinė – kai pranešame žinią, perteikiame turinį, mintį; raiškioji – pabrėžta, su patosu, kai pakiliu tonu skaitomas tekstas, o ne veikiama žodžiu. Nei informacinė, nei raiškioji nėra tikra šių dienų scenos kalba (Nosevičiūtė, 1987).

Šiandien radijo teatre mokomės kalbėti taisyklinga, bet gyva šnekamąja kalba. Nuo informacinės ir raiškiosios kalbos ji skiriasi pašnekesio, pokalbio tonu.

Šių dienų eterio kalba – tai žmonių tarpusavio bendravimo priemonė. Šnekamosios kalbos svarbiausia ypatybė yra ne turinio perteikimas, o poveikis, veiksmingumas, žodis. Gyvosios šnekamosios kalbos svarbiausias ypatumas – intonacija, pauzė, melodika, jausmo tikrumas.

Dauguma meninio žodžio teoretikų daug dėmesio skiria reikšmės ir prasmės sąvokų skirtumui analizuoti. Reikšmė – tai objektyvi sąvoka, bet ji tampa konkreti ir įvairiomis bendravimo aplinkybėmis yra įvairiai suvokiama. Prasmė – daug atokesnė, platesnė, gilesnė, tiksliai atspindi tikrovę. Išanalizuoti prasmę, vadinasi, nustatyti kalbančiojo motyvus.

Pasikeitimas prasmėmis ir sudaro tarpusavio bendravimo pagrindą. Tai ir yra aktyvus žmonių bendravimo procesas, konkretus, kryptingas, organišką žodinis veiksmas. Kalbantysis klausančiajam suprantama forma turi perduoti visą pranešimo prasmę, t.y. ne tik išorinę informacijos turinį, bet ir motyvų sistemą, kuri po juo slypi, o kartais – savo santykį su šia informacija.

Būtina kovoti su plepėjimu, su žodžių vaidinimu, privalu atskleisti potekstę, apnuoginti gyvųjų mąstymo ir bendravimo procesą. Prasmių patikslinimas ir sudaro veiksmo analizės esmę. Savo darbą aktorius – vaidmens atlikėjas pradeda nuo daugiareikšmės potekstės atskleidimo, kad kalbos prasmė būtų veiksminga. Potekstė kuriama vidiniu monologu, ieškant vidinio objekto (Kempinas, 1997).

Sunkiausia suderinti scenos kalbos techniką, kalbos kultūrą su gyvosios šnekamosios kalbos uždaviniais. Kalbos technika padeda įgyvendinti ir perteikti žiūrovui herojaus veiksmus ir išgyvenimus pačia tobuliausia forma. Tobula kalbos technika – tai

paprasta, tauri, muzikali kalba, pasižyminti taisyklingu ir įvairiu ritmu, geru, ramiu vidiniu minčių ir jausmų piešiniu.

Pagrindiniai radijo teatro kalbos uždaviniai – remiantis skirtingų žanrų ir stilių literatūros kūriniais, išsiugdyti savarankiško, vaizdingo mąstymo įgūdžius, kūrybinę iniciatyvą, vaizduotę, gebėti taisyklinga šnekamąja kalba perteikti žmonių santykių įvairovę. Analizuojant ir praktiškai įvaldant tekstą, suvokiama veiksmingo žodžio prigimtis, išmokstama vertinti faktus ir įvykius, nustatyti kūrinio temą, idėją, svarbiausią uždavinį, išsiaiškinama autoriaus pozicija ir savo paties pažiūra į tai, kas vyksta. Taigi pirmiausia iš esmės yra nagrinėjamas tekstas, nes tik logiškai įprasminta scenos kalba raiškiai perteikia žmonių santykių, minčių ir jausmų įvairovę.

Pagrindinis aktoriaus ir pasakotojo darbo skirtumas yra susijęs su atlikimo procesu, perteikimo forma, metodu – tai yra su skirtingomis raiškos priemonėmis. Pasakotojas bendrauja su klausytojais, o ne su scenoje esančiais partneriais; pasakojama nuo savęs turint tam tikrą požiūrį į įvykius ir veikėjus. Pasakotojas nepersikūnija į personažą. Jo uždavinys – papasakoti apie autoriaus sukurtus veikėjus, perteikti tikslų savo požiūrį į tai, kas kalbama tekste, žinoti, kodėl pasakoja tai klausytojui šiandien, dabar. Pasakotojas visada žino savo pasakojimo perspektyvą, kas buvo ir bus jo herojui, visus įvykius, kurie įvyko ir įvyks, ir pagal tai vertina tuos įvykius ir herojaus poelgius. Bet parengiamasis darbas, kūrinio veiksmo analizė ir pasakotojo, ir aktoriaus yra panašūs.

Meninio žodžio meistrai, mokydamiesi įvaldyti aktoriaus tekstą, iš esmės nagrinėja tuos pačius klausimus kaip ir aktoriai, kurdami vaidmenį: kūrinio temą, idėją, svarbiausią uždavinį, svarbiausius įvykius, aplinkybes, veikėjus, jų tarpusavio santykius, potekstę, svarsto, kaip geriausia atskleisti pagrindinę autoriaus mintį, tyrinėja kalbos ypatybes, logiką, vyksmo nuoseklumą, kaupia vaizdinius. Tačiau nežiūrint pasakotojo susiliejimo su kūrinio herojais bei jų išgyvenimais, jis išlieka pačiu savimi, tik kiekvieną kartą iš naujo savitai suartėdamas su autoriumi.

Kuriančiam vaidmenį aktoriui išsivienijęs veiksmas yra jo proto, valios ir jausmų tiesioginė tąša.

Aktoriaus uždavinys – sukurti kiekvieno radijo teatro klausytojo sąmonėje vaizdą su kiekvienam veikėjui būdingu individualiu mąstymu, kuris pasireiškia kalbos maniera – intonacija, kalbos tempu bei ritmu. Išsiugdyti ryškių teatrinių paveikslų kūrimo įgūdžius galima dirbant su literatūrine medžiaga, kuri artima draminei ir kuri yra kaip pereinamoji iš parašymo į monologą ir dialogą. Tokia medžiaga yra pasakojimas pirmojo asmens vardu (Nosevičiūtė, 1987).

Pasakodamas pirmojo asmens vardu įvykius aktorius perteikia ne kaip stebėtojas iš šalies, o tarsi jų dalyvis. Todėl ir vaizdiniai būna ryškesni, konkretesni, o kūrybos procese panaudojama daugiau emocinės energijos, atsiranda tarsi asmeninis suinteresuotumas. Todėl labai svarbu pasirinkti tokį kūrinį, kurio tema būtų artima ir pasakotojui, ir klausytojui. Atlikėjas turi jausti atsakomybę už tai, su kokiomis mintimis ir įsitikinimais jis garsina.

Pasakotojas turi rasti tokį toną, kuris priverstų klausytoją patikėti, jį sudomintų, patrauktų. Kaip šito pasiekti? Pirmiausia reikia turėti tikslų dėmesio objektą. Radijo spektaklyje aktoriaus dėmesio objektas yra koks nors daiktas, į kurį tą akimirką nukreiptas jo noras, arba kiti veikiantieji asmenys. Bendravimas su objektu gali būti įtikinamas tik tada, kai aktorius per ilgas pratybas išmoksta maksimaliai sukaupti savo dėmesį.

Gerai paruoštas „antrasis planas“, fantazija pripildytas aktoriaus-herojaus vidinio pasaulio „matymas“, visam vaidmeniui suteikia turinio gilumo, bendravimo procese padeda susirasti teisingą objektą, apsaugo aktorį nuo šampų. „Vidinio krūvio“ kaupimo procesas turi prasidėti nuo pat darbo prie vaidmens pradžios. Šiame herojaus vidinio pasaulio pažinimo procese nemažą vaidmenį turės ir atlikėjo pastabumas, ir jo išsigilinimas į dramaturginį autoriaus sumanymą. Viena ir pagrindinių priemonių šio „vidinio krūvio“ sukauptimui yra „vidinis monologas“.

Mes žinome, jog balsu išsakomos mintys – tai tik dalis minčių, gimstančių žmogaus sąmonėje. Daugelis jų pasakomos, ir juo glaustesnė frazė, kilusi iš didelių minčių, tuo ji turiningesnė, tuo stipresnė.

Aktorius, gavęs vaidmenį, turi pats susikurti dešimtis vidinių monologų, tik tada visos vaidmens vietos, kuriose jis tyli, bus pripildytos giliu turiniu.

Juo aktyvesnis aktoriaus sugebėjimas įžiūrėti autoriaus žodžiuose realius tikrovės reiškinius, sužadinti savyje dalykų, apie kuriuos kalbama, vaizdinius, juo labiau jis paveiks žiūrovą. Kai aktorius pats regi tai, apie ką jam reikia pasakoti, kuo reikia įtikinti partnerį, tada jam pavyksta savo matymu, įsitikinimais, pažiūromis, savo jausmais patraukti klausytojų dėmesį. Nuo to, kas įdėta į žodį, kas atsiranda žodyje artisto interpretacijoje, nuo to, kaip žodis pasakomas, priklausys ir klausytojų auditorijos reakcija; susidarys tas vaizdų ir asociacijų ratas, kuris gali kilti žiūrovams.

Gyvenime mes visada matome tai, apie ką kalbame; bet kuris išgirstas žodis sukelia konkretų regėjimą.

Kai pasakojame apie kokį nors savo pergyvenimą, visada trokštame priversti klausytoją, kad jis lygiai taip pamatytų tą reginį, kuris įstrigo mūsų sąmonėje (Nosevičiūtė, 1987).

Kiekvienas tekstas turi slaptą potekstę (kas iš tikrųjų norima pasakyti) ir slaptą veiksminę užduotį (ko norma iš partnerio). Visas potekstės sudėtingumas ir turiningumas sutelktas vienoje prasmėje, sprendžiant vieną vienintelę veiksmo užduotį, kurią nulemia kontekstas. Taigi jeigu reikšmė – bendroji informacija, tai prasmė atskleidžia bendraujančių ryšį, organizuoja, nukreipia tam tikra linkme jų poelgius, o daugiareikšmiui, daugiasluoksniui pranešimui suteikia konkretų veiksmo pobūdį.

Potekstė nustato, keičia, pajungia sau logiką, pripildo frazę gyvo turinio, jausmų, be kurių sunku įsivaizduoti žodį radijo teatro pastatymuose. Neužtenka tik loginės prasmės. Tai ne menas, tai tik logika.

Žodinis veiksmas – tai mokėjimas žodžiu paveikti klausytojus, mokėjimas įtikinti, sudominti įvykiu. Labai svarbu, kad konkretus, ryškus meninis vaizdas priverčia ir klausytojus atgaminti visa tai savo vaizduotėje, sutelkia jų gyvenimiškų įspūdžių atsargas.

Vaizdiniai, kilę klausytojo vaizduotėje, gali būti ir kitokie, nes jie atsiranda iš kitokios patirties, kitokio įvaizdžių pasaulio, kitokių jausmų ir asociacijų. Bet atkurtas klausytojo vaizduotėje pasaulis visada adekvatus pasauliui, sukurtam pasakotojo vaizduotės.

Piešiant žodžiu paveikslą, klausytojo sąmonėje ypatingą vaidmenį atlieka pasakotojo mokėjimas užkrėsti vaizdiniais, sugebėjimas ne deklamuoti, ne siužetą aiškinti, o žodiniu veiksmu atskleisti klausytojui sudėtingą tikrovę.

Kad kalba būtų veiksminga, atlikėjui būtina gerai suvokti savo skaitymo tikslą. Atlikėjas privalo atminti, kad geriausias būdas įtikinti savo klausytojus ir juos sujaudinti – tai priversti juos kartu mąstyti (Kempinas, 1987).

Aktorius privalo giliai iširti visą šių veiksmingų faktų grandinę. Tirdamas pjesės įvykius, logiką, poelgių nuoseklumą, personažų veiksmus, aktorius pradeda palaipsniui juos vertinti, pradeda įsisauginti savo herojaus poelgių motyvus (Knebel, 1973). Nevalia užmiršti, jog vaizduotė yra svarbiausias kūrybinio proceso elementas, ji padeda mums, remiantis autoriaus medžiaga, sukurti vaizdinius, kurie savo ryškumu analogiškai mūsų gyvenimiškiems įspūdžiams. Įsivaizdavimo procesas turi, grubiai kalbant, du periodus. Pirmasis periodas – vaizdų kaupimas. Antras – aktoriaus sugebėjimas uždegti partnerį savo įsivaizdavimu (Nosevičiūtė, 1987).

Visas sudėtingas pjesės pažinimo procesas, taikant etiudinę analizę, pakartotinis sugrįžimas prie pjesės po etiudinių nagrinėjimų, įsigilinimas į vaidmenį ir pjesę,

vaizdinių kaupimas, iliustruotos potekstės sukūrimas – visa tai leidžia aktoriui nepastebimai įsisavinti autoriaus tekstą.

Radijo teatre žodis tariamas aktorius – tai ne paprastas garsas, o vaizdų žadintojas. Todėl, bendraudami su klausytoju eteryje žodžiu, reikia kalbėti piešiant vaizdinius.

1.4 Pedagoginė radijo teatro režisieriaus funkcija

Radijo teatro režisierius – pirmiausia pedagogas ir psichologas.

Režisierius, kaip kūrėjas, norintis pastatyti radijo spektaklį, negali naudotis taisykle, sakančia, kad tikslas pateisina priemones.

Priemonės šiuo atveju – akieji ir silpnaregiai su visu jų sunkiai besirutuliojančiu vidiniu pasauliu. Rezultato neturėtų būti siekiama, ugdytinio valią pajungiant saviems tikslams. Darbo metodika – kintantis dalykas. Priklausomai nuo amžiaus, radijo teatro dalyvių įgūdžių, poreikių ir net nuotaikos.

Svarbiausia etiudai – individualūs ir grupiniai, socialiniai ir psichologiniai, charakteriniai trenai, aktorystės pagrindų diegimas, režisūros pradmenų paisymas, įvairiausių užduočių, situacijų sprendimas, improvizacijos tam tikromis temomis.

Su aklaisiais ir silpnaregiais radijo teatre, kaip ir kiekvienoje meninėje ugdymo veikloje, režisieriui privalo būti ir kaip psichiatras, ir kaip nuodėmklausys, tačiau jiems lygus ir tuo pačiu išlaikyti tam tikrą atstumą, paslaptį.

Radijo teatro režisierius – lyg dirigentas. Jeigu jis pasirengęs, gali maksimaliai iš spektaklį garsinančių aktorių „ištraukti“ jų talentus... arba atvirkščiai – amžiams užblokuoti kūrybinį polėkį ir įvaryti kompleksų. Doras režisierius, kaip ir dirigentas, turi norėti, kad artistai atsiskleistų.

Radijo teatro aktorius menas – gyvo žmogaus menas. Jis ypatingas žmogus, nes vadinamoje virtualioje erdvėje, eterio scenoje yra kartu ir kūrėjas ir kūrinys. Jis viską turi per save, savimi išreikšti. Koks jis, kokia jo kultūra, toks ir teatras. O iš teatro galima spręsti apie tautos kultūrą.

Teatras – gyvenimo metafora, gyvenimo studijavimas, sugebėjimas įžvelgti audringoje būties tėkmėje tai, kas turi prasmę, siekimas tą prasmę atskleisti ir išsaugoti.

Kad radijo teatras būtų gyvenimo metafora, aktorius turi gyventi tarsi dviem matavimais: horizontaliu ir vertikalium. Horizontalus – tai jo jausmų, emocijų pasaulis.

Vertikalus – proto pasaulis. Pasak T. Sakalausko (1981, p.67), režisierius Juozas Miltinis teigė, kad aktorius asmenybė turi būti tokia turtinga, kad iš jo dvasinių išteklių susimodeliuotų dramaturgo mąstytojo sukurtas personažas, galės polemizuoti su šiandieniniu žiūrovu.

Vaizduotė leidžia visapusiškai išgyventi situaciją ir susitikimą su žmogumi. Padedami vaizduotės, visybiškai išgyvename situaciją ir save toje situacijoje.

Vaizduotėje patiriamų išgyvenimų visybiškumas reiškia, kad vaizduotė mus veikia (mūsų kūno reakcijas, emocijas, mintis) beveik taip pat kaip konkrečios situacijos. Ši aplinkybė atveria plačias galimybes.

Ar visi gali naudotis vaizduote? Atsakymas aiškus – taip. Ne visi išgyvena vaizdinius vienodai gyvai ir intensyviai, bet visi vidiniu žvilgsniu gali matyti situacijas. Bent jau kiekvienas gali „galvoti“ apie situacijas, kuriose norėtų atsidurti (Lukoševičiūtė, 2004)

Pjesė, vaidmuo – tai autoriaus išmonė, tai eilė jo pramanytų magiškų ir kitokių „jeigu“ ir „duotųjų aplinkybių“. Tikros „būties“, realios tikrovės scenoje nėra, nes reali tikrovė – ne menas. Pastarajam, iš prigimties, reikalinga meniška išmonė, kuri pirmiausia ir yra autoriaus kūrinys. Radijo teatro režisieriaus ir jo kūrybinės technikos uždavinys yra : pjesės išmonę paversti meniška eterio scenos būtimi. Šiame procese didelį vaidmenį vaidina visų kuriančiųjų vaizduotė , tiek radijo teatro režisieriaus, tiek vaidmenis atliekančiųjų aktorių.

Šiame kūrybos procese – pagrindinis vadovas yra režisieriaus vaizduotė, paskui save vedanti būrį bendraminčių artistų.

Jeigu režisieriaus pasirinktoje trupėje yra aktorių, turinčių vaizduotę su iniciatyva, kuri veikia savarankiškai. Ji spektaklio repeticijų metu išlavės be ypatingų pastangų ir veiks pastoviai. Tačiau yra vaizduotė, kuri neturi iniciatyvos, bet užtat lengvai pagauna, kas jai pakišama, o paskui visa tai savarankiškai toliau plėtoja. Su tokia aktorių vaizduote spektaklio režisieriui taip pat nesunku turėti reikalų. Jeigu vaizduotė pagauna, bet neplėtoja režisieriaus pasiūlytos minties, tada darbas sunkesnis.

Bet yra žmonių, kurie ir patys nekuria, ir nepagauna, kas jiems duodama. Jei aktorius suvokia tik išorinį, formalų bruožą, - tai yra vaizduotės stokos ženklas, o be jos negalima būti artistu (Stanislavskis, 1947).

Taigi, viena pirmųjų teatro režisieriaus užduočių yra tinkamai įvertinti aktorių menines galimybes, ikūnijant jiems skiriamą vaidmenį, t.y. sugebėti individualiai paskirstyti kūrybines užduotis.

Dažniausiai praktikuojami šie teatriniai metodiniai būdai: skaitymas vaidmenimis, inscenizavimas, režisūrinis komentavimas, mizanscenavimas.

Vienas reikšmingiausių ugdomojuoju požiūriu yra inscenizavimas. Juo siekiama tobulinti dramos arba teatro spektaklio suvokimą ir ugdyti mokinių teatrinę kūrybą.

Insceizavimas– tai metodinis būdas, sudarantis sąlygas vaidinti, kurti nagrinėjamos dramos personažų paveikslus, veikti dramaturgo pasiūlytose situacijose.

Insceizavimas – kompleksinis metodinis būdas ir didaktiniu, ir ugdomojuoju požiūriu. Insceizuodami neapsieiname be kitų metodinių būdų (pokalbio, skaitymo vaidmenimis, tapymo žodžiu, režisūrinio komentaro, draminių žaidimų ir kt.). Šioje veikloje ugdytinis remiasi individualiu vaizduojamos situacijos, veikėjo likimo išgyvenimu, sukonkretindamas jį tiek, kad galėtų pats kurti. Tai pirmiausia aktyvina kuriančiojo vaizduotę, emocijas, jo empatinius sugebėjimus. Insceizavimas neįmanomas be intelektualinių pastangų, įvykių, veikėjų poelgių priežasčių ir pasekmių suvokimo. Dėl to ši veikla nepakeičiama kalbos, bendravimo kultūros ugdymo priemonė. Insceizuodami siekiame ugdomųjų tikslų. Mus turi dominti ne tiek rezultatas (vaidinimas), kiek pats kūrybinis procesas: komentarai, diskusijos, pokalbiai, lydintys dramos teksto analizę.

Vaizduotės projekcija į spektaklį, numanymas, kad vieną ar kitą personažą teks suvaidinti, padeda pasiekti vadinamąjį „dalyvio efektą“: ryškiai įsivaizduoti situaciją ir joje veikiančius personažus. Pati insceizacija nevertinama aktoriaus meistriškumo kriterijais. Svarbu aktyvus santykis su tekstu, nauja mąstymo vaizdais kokybė.

Režisūrinis komentavimas – tai atidaus ir kūrybiško dramos skaitymo mokymo būdas, pratinąs ne fabulos siūlą vynioti, o skaityti mąstant, gilinantį į kiekvieną veikėjo repliką.

Režisūrinį komentavimą praktikuojame aptardami dramos veiksmo vietą, laiką, personažų išvaizdą, kalbą. Skatindami kūrybiškumą, siūlome žaidimo situaciją: dedamės esą režisieriai, siekiantys kuo giliau suvokti visų dramos elementų meninę prasmę (Tupikienė, 1988).

Supratęs ir įsigilinus į logiką, veiksmų nuoseklumą bei įvykius, nustatius tai, kas vyksta pjesėje, priartėjama prie sudėtingo ir paties svarbiausio proceso, kai reikia aktoriams padėti pastatyti save veikėjo vieton, t.y. perkelti juos į pjesėje pateiktas situacijas ir aplinkybes, kai reikia personažo veiksmus paversti savais veiksmais, nes tik savais veiksmais galima gyventi ir nuoširdžiai, įtikinamai spektaklio metu juos atlikti .

Pilnavertį dramos kūrinio suvokimą charakterizuoja ir gausūs bei lengvai gimstantys regimieji skaitytojo vaizdiniai. Vienas iš metodinių būdų, padedantis tuos

vaizdinius gausinti, yra veiksmo, vietos, veikėjo išorės režisūrinis komentavimas. Dramos skaitytojas turi savo vaizdiniais užpildyti tai, kas dramaturgo nusakyta tik vienu žodžiu ar visai nenužymima.

Dramoje kuriamą žmogaus paveikslą scenoje galutinai įkūnija aktorius.

Dramos kūrinuose veikėjo išorė dažnai būna labai svarbus veiksmo variklis, dramatisms šaltinis. Rengiantis tapyti žodžiu dramoms personažo išorę, pirmiausia reikia būti susipažinusiems su dramoms kūriniais, atsižvelgti į jo žanrą, stilių (Tupikienė, 1988).

Metodinio būdo, vadinamo mizanscenavimu, elementai taip pat skolinti iš profesionaliojo teatro. Mizanscenavimas analizuojant dramoms kūrinį – tai personažų padėties viename epizode tapymas žodžiu. Juo siekiama padėti mokiniams ryškiau suvokti vaizduojamąją situaciją, charakterius, scenos plastinį vaizdą, aktyvinti jų vaizduotę. Kad mokiniai galėtų epizodą papasakoti taip, tarsi jį regėtų scenoje, reikia žiūrovo patirties, todėl prie šio darbo būdo pratiname laipsniškai, sunkindami užduotis, reikalaujanti savarankiškiau jas atlikti

Aktorių veiksmus reikia kurti remiantis kiekvieno jų individualybe, dar nežinant autoriaus teksto, bet žinant pagrindinius pjesės įvykius ir veikėjų poelgius, teisingą minčių eigą – atlikti etiudą ir kalbėti savais žodžiais.

Režisieriui labai svarbu, kad aktorius suvoktų repetuojamą epizodą ne tik protu, bet visa savo esybe. Tam žinoma reikalingos tam tikros sąlygos kaip ir spektaklyje (Knebel, 1973).

Pirmasis aktorius ir režisieriaus darbo procesas visada yra kūrinio veiksmo analizė. Šis procesas yra reikšmingas todėl, kad į jį iš karto įsitraukia visi kūrybiniai aktorius pradai, emocijos, intelektas, psichofizinės savybės, ir tik po tokios analizės geriau suprantamas ir įvaldomas autoriaus tekstas.

Taigi pirmiausia, kas yra veiksmas?

Veiksmas – tai aktyvumas, kuriuo pagrįstas aktorius menas. Aktyvumas – tikras, produktyvus, kryptingas veiksmas – yra svarbiausias aktorius kūrybai, vadinasi, ir kalbai.

Norint tapti dramaturgo, poeto ar prozaiko bendraautoriumi ir sukurti jo vaizduojamą personažą, padeklamuoti eiles arba papasakoti prozos ištrauką, režisieriui reikia suvokti ne tik kūrinio temą, idėją, bet ir padėti aktoriui įvaldyti baigtą sakytinę kūrinio formą.

Žodinis veiksmas arba veikimas žodžiu – sudėtingas, daugiaplanis, aktorius ir žiūrovo, pasakotojo, deklamatoriaus ir klausytojo bendravimo procesas.

Kūrinio veiksmo analizė pradedama nuo temos, idėjos, svarbiausio uždavinio suvokimo. Tačiau nepakanka žinoti kūrinio temą, idėją. Jeigu pasirinktas kūrinys jaudina savo idėja tik spektaklio režisierių, jeigu jo emocinis charakteris ir meninis stilius pasirodo nesąs artimas aktorius individualybei, tai pirmiausia reikia, suvokti pagrindinį uždavinį – dėl ko aktorius privalo eiti į sceną. Režisieriui niekada negalima užmiršti, kad galutinis pasakotojo (atlikėjo) uždavinys yra gyvos, prasmingos šnekamosios kalbos priemonėmis perteikti emociškai turiningą kūrinio esmę, pagrindinę mintį ir tam tikra prasme paveikti klausytoją. Tad būtina kartu kuriantį aktorių įtikinti, uždegti jo jausmus, paskatinti tam tikriems poelgiams.

Tolesnis darbo etapas – nuosekli kūrinio įvykių eigos analizė.

Kiekviename kūrinyje esama tam tikrų įvykių, kurie keičia veiksmo eigą arba herojų likimą, jų tarpusavio santykius. Taigi, pradėjus nagrinėti kūrinį, pirmiausia reikia nustatyti įvykių grandinę ir jų pasekmes. Kartais vienas įvykis gali turėti daug pasekmių. Paskui reikia rasti pagrindinį įvykį ir nustatyti jo pasekmes.

Radijo teatro kaip ir bet kurios tradicinės scenos režisierius privalo išmokti atskirti esminius, svarbiausius įvykius nuo antraeilių.

Įsigilinus į kūrinį ir į savo vaidmenį, svarbu nustatyti logišką ir nuoseklią įvykių eigą, veiksmo vystymosi perspektyvą ir kontraveiksmą (Nosevičiūtė, 1987).

Būtina, kad repeticijose, kaip ir viso darbo procese, vyrautų didelio kūrybinio suinteresuotumo atmosfera ir parama atlikėjui. Ne paslaptis, kad atlikėjas pirminiame darbo periode, atlikdamas etiudą, dažnai negali įveikti sutrikimo, fizinio sukaustymo, kad jo sakomas improvizacinis tekstas kartais negrabus ir sunkiai „lipdomas“. Jeigu planuojamo spektaklio režisierius sunkiais ieškojimo momentais nesukurs reikiamos kūrybinės atmosferos, o garsiai dalinsis savo išpuodžiais ar pastabomis apie etiudą, tai ne tik sumenkina darbo reikšmę, bet, galimas dalykas, ilgam paraližuos atliekančiojo sugebėjimą dirbti prie savo vaidmens.

Pirmosiose kūrybinio darbo su dramaturgine medžiaga repeticijose režisierius kartu su aktorais eina ieškojimo keliu, skatina plėtoti vidinę vaizduotę, leidžia klysti ir nuoširdžiai palaiko aktorius pastangas kuo tiksliau įvykdyti spektaklio pastatymo autoriaus nurodymus.

Svarbiausio uždavinio siekimas turi būti ištisinis, tolydus, turi eiti per visą pjesę ir vaidmenį. Svarbiausio uždavinio reikia ieškoti ne tik autoriaus tekste, bet ir paties atlikėjo kūrybiniame procese. Svarbiausias uždavinys atlikėjui nuolat turi priminti vidinį jo kūrybos tikslą, nes kitaip pasakojimas netenka gyvybės (Knebel, 1973).

Taigi, iš literatūros apžvalgos matome, kad neigaliųjų meniniai gebėjimai yra glaudžiai susiję su jų pasitikėjimu savimi, mokėjimu reikšti menines emocijas. Apibendrinant aklujų ir silpnaregių socializacijos galimybes meninėje veikloje, konkrečiai, taikant radijo teatrą, galima išskirti šiuos socializacijos (pasitikėjimas savimi, aplinkos poveikis, savarankiškas darbas) ir meninių (teatrinį) gebėjimų (interesas radijo teatro repeticijoms, dikcija, improvizacija, balso valdymas) požymius.

2. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ SOCIALIZACIJOS YPATUMAI UGDANT RADIO TEATRU

2.1. Tyrimo eiga

Tyrimas vyko nuo 2006 metų kovo mėn. iki 2007 m. gegužės mėn. keliais etapais. Kadangi pasirinktas metodas (atvejų analizė) reikalauja išsamaus stebėjimo ir pokalbių, tyrimas vyko keliais etapais. I etapas: 2006 kovas – rugpjūtis (dramaturginės medžiagos atranka ir parengimas); II etapas: 2006 rugsėjis – spalio (informacijos apie galimybę dalyvauti radijo teatre sklaida, tiriamųjų atranka) III etapas: 2006 lapkritis – gruodis (repeticijos su aklaisiais ir silpnaregiais); IV etapas : 2007 sausis – vasaris (įrašas); V etapas: 2007 kovas – balandis (meninis įrašo apipavidalinimas, tyrimo duomenų analizė); VI etapas : 2007 gegužė (transliacija per radiją, pokalbiai su aklaisiais ir silpnaregiais bei jų artimaisiais, pažįstamais, išvadų pateikimas). Iš viso buvo 10 repeticijų, iš kurių keturios buvo stebimos, atlikti diagnostiniai pjūviai, fiksuojami išskirti socializacijos ir meninių gebėjimų pokyčiai.

2006-ųjų pavasarį kreipiausi į Lietuvos radijo klasikos programos prodiuserę dėl galimybės radijo teatre įgarsinti kartu su aklaisiais ir silpnaregiais spektaklį. Man buvo atsakyta teigiamai ir pasiūlyta pasirinkti vieną pjesę ir jos duotų penkių. Labiausia imponavo olandų dramaturgo Berto Komerio – „Paryžiaus latakais teka vanduo“, kurioje pasakojama vyro ir moters mielos istorija. Dramoje iš viso tik trys veikėjai, tai irgi buvo viena priežasčių padėjusių apsispręsti dėl pjesės.

Toliau buvo elektroniniu paštu susirašinėjama su dramaturginės medžiagos autoriumi, taip pat padarytas vertimas iš originalo kalbos. Vėliau siekdama pritraukti kuo daugiau aklujų bei silpnaregių dalyvauti šiame projekte kreipiausi į viename Vilniaus mikrorajone, tankiausiai apgyvendintame asmenų su regos sutrikimais, esančio Aklujų radijo centro vadovą su prašymu kelis kartus savaitėje perskaityti pranešimą apie būsimą radijo spektaklį. Susitikimo vieta buvo numatyta Aklujų bendruomenės patalpose, esančiose Skroblų gatvėje.

Numatytą dieną į aklujų bendruomenę neatėjo nė vienas norintysis. Tada nusprendžiau su pasiūlymu kreiptis į meninio kolektyvo, kuriame dirba aklieji ir silpnaregiai, narius. Prieš tai paprašiau vieno jų vadovų susitikimo.

Po savaitės atėjusi į aklujų ir silpnaregių chorą „Vilnius“, pertraukos tarp repeticijų metu pasiūliau visiems norintiesiems dalyvauti radijo spektaklyje pasilikti po

repeticijos ir užsirašyti kontaktus bei išsiaiškinti kiek ir koku pavidalu reikia atspausdinti pjesių.

Po repeticijos norinčiųjų buvo dvylika, iš kurių viena visai nemokanti skaityti, trys prašė pjesę perrašyti Brailio raštu, o aštuoni skaitantys padidintu šriftu.

Per pirmąjį perklausos etapą, vykusį choro repeticijų patalpose, buvo įrašomi visų norinčiųjų dalyvauti radijo spektaklyje balsai. Kadangi pjesėje iš viso yra tik trys personažai: Matilda, Ričardas ir Pasakotojas, tai pirmas režisūrinis sprendimas buvo pasirinkti kelias poras, viena jų suvaidintų herojų gyvenimą iki dramatinio įvykio, o kita po jo. Pasakotoją iš karto pasirinkau G.V. Kadangi šis asmuo turi patirties aklųjų radijuje (skaito įvairius pranešimus) ir ne sykį yra kalbėjęs per Lietuvos radiją (ne tiesioginio eterio metu, o būdavo įrašyti pokalbiai). Be to, pjesėje jo ikūnijamas personažas atlieka tik jungiamąją funkciją tarp scenų, t.y. dramoje nepateikiama jokia informacija, apibūdinanti šį personažą, neišryškintos jokios charakteringoms herojams būdingos savybės.

Per pirmąją perklausą, vykusią jau praėjus savaitei po pjesių, kurios buvo perrašytos didesniu šriftu ir Brailio raštu, padalinimo, su reporteriu buvo įrašomi pirmieji bandymai garsiai skaityti pjesę. Pjesė visiems pasirodė sunki ir ilga.

Vyrų norinčiųjų dalyvauti šiame pastatyme, buvo žymiai mažiau nei moterų: du aklieji ir regintysis. Paaiškinus, kad kviečiami dalyvauti tik turintys regos sutrikimus, liko du aklieji. MA.- dvidešimt dvejų metų ir K.O. penkiasdešimt šešių metų.

Iš moteriškų balsų radijo spektakliui buvo atrinkti L.O., taip pat J.A ir E.T. Vėliau išaiškėjo, kad dėl sveikatos sutrikimų – E.T. susižalojo koją negalės pusantr mėnesio vaikščioti, o J.A. (nemokanti skaityti Brailio raštu) gyvena kitame mieste ir retai atvyksta į choro repeticijas.

Tad liko viena L.O.

Radijo pjesės repeticijos vykdavo aklųjų ir silpnaregių „Choras“ patalpose. Beje, jose niekas po choro repeticijų nedraudė dirbti. Kodėl iš karto nepasirinkau radijo studijos kaip erdvės repeticijoms? Aklieji, K.O. ir M.A gyvena netoli pastato, kuriame įsikūręs choras, vadinamame “aklųjų rajone“ Naujamiestyje, o L.O. , turinti regėjimo sutrikimą, Justiniškėse. Choro patalpas minėtieji aklieji per tuos metus jau puikiai pažįsta, yra pasiskaičiavę žingsniais, ties kuriuo reikėtų suktis dešinėn ar kairėn. Tik eidami nedideliu choro patalpų koridoriumi rankomis liečia sienas arba, kai daugiau žmonių, eina kam nors įsikabinę į parankę. K. O. – vyresnio amžiaus vyras, beveik trisdešimt metų dainuoja chore “Vilnius“ , taip pat paruošia skaitantiems Brailio raštu natas, t.y. išspausdina ir tekstą ir natas. Pats sugeba vienu metu abiem rankomis skaityti dainos tekstą ir melodiją,

užrašytą natomis. K. O minėjo, kad nėra lankęs jokių dramos būrelių ar dalyvavęs kokiuose nors skaitymo konkursuose ir pan. Čia jam buvo tiesiog smalsu išbandyti savo jėgas. Po kelių repeticijų nusprendė daugiau jų nelankyti, viena motyvacijų buvo ta, kad nespėja laiku perrašyti natų akliesiems, turi daug darbo. Taip pat, kai vieną dieną užsiminiau, kad spektaklyje vaidins ir G.V., K.O. gana audringai sureagavo, pasakė, kad jį erzina G.V. klaidus ir nerišlus skaitymas per aklujų radiją. Pasak, K.O., to teksto neįmanoma klausytis ir suprasti. Praėjus keletui dienų paklausiau, kodėl iš tikrųjų nenori vaidinti. Iš pradžių labai nejaukiai patylėjo, kartojo, kad užsiėmęs, o kai pasakiau, ar tik pjesė nepasirodė neįdomi, atsakė, kad nelabai sudomino. Pastebėjau, kad atsisakiusieji ar dėl kokių nors kitų priežasčių negalintys dalyvauti radijo spektaklio repeticijose, visada stengdavosi ne patys pranešti apie savo apsisprendimą, o per kitus, tarytum bijotų įžeisti ar nuvilti. Taigi, gruodžio mėnesio pradžioje likome keturiese: aš, L.O., M.A. ir G.V., kuris pasakė, kad jam pjesėje viskas aišku, tad nemato reikalo lankytis į repeticijas.

Repeticijoms pasirinkome akliesiems ir silpnaregiams pažįstamas patalpas, paskyrėme lankstų susitikimų grafiką, netrukdančią jų tiesioginiam darbui.

Atsižvelgusi į radijo teatre dalyvaujantiems aktoriams būtingų meninių savybių vertinimo kriterijus, taip pat į aklujų ir silpnaregių socializacijos galimybes, išskyrčiau šiuos gebėjimus ir savybes, kurių kaita remdamasi vertinau radijo teatro įtaką:

- Pasitikėjimas savimi
- Aplinkos poveikis
- Interesas
- Savarankiškas darbas
- Dikcija
- Balso valdymas
- Improvizacija (kūrybiškumas)

Aklųjų ir silpnaregių teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų pokyčius repeticijų ir įrašo metu nusprendžiau stebėti ir aprašyti, vėliau pateikti lentelėse, vertinimo skalę apibrėžiant nuo neigiamo „-2“ iki maksimalaus „+3“, o apibendrinančius kiekvieno neįgaliaus ugdytinio meninių gebėjimų ir socializacijos bruožų pokyčius parodyti grafikuose.

2.1. Kūrybiškumo skatinimas. Atvejo analizė L.O.

Keturiasdešimt šešių metų ištekėjus ir auginanti du nepilnamečius vaikus moteris, turinti regėjimo negalią – disleksiją. Baigusi A.Jonyno vidurinę mokyklą, kurioje turintiems regos sutrikimus suteikiamas vidurinis išsilavinimas.

Galinti skaityti Brailio raštu, bet po atliktos akių operacijos iškart pradėjo mokintis skaityti kaip ir regintieji. Šiuo metu skaito laisvai, tik tekstas turi būti atspausdintas padidintu šriftu, ne mažesniu kaip 18.

Turi pastovų darbą. Darbo stažas dvidešimt šeši metai. Jaučiasi diskriminuojama reginčiųjų kolegų, vadovų. Prieš ateidama dirbti į chorą yra lankiusi dramos būrelį, veikusį Aklųjų ir silpnaregių kultūros centre (namuose). Taip pat besimokydama vidurinėje A. Jonyno vardo mokykloje lankydavo dramos būrelį pas A. Kubilių.

Tai jai buvo ne pirma pažintis su drama. Taip pat yra vaidinusi pas A.Petraitį, o Padegimaitė yra ne kartą ją ruošusi įvairiems skaitovų konkursams. Viename jų, skirtame A. Jonynui, laimėjo ir buvo pripažinta geriausia skaitove.

Apie galimybę dalyvauti radijo spektaklyje jai papasakojo draugai, kurie žinią išgirdo per vietinį aklųjų radiją. L.O. į šią naujieną nesureagavo. Vėliau, kai atėjau į aklųjų ir silpnaregių chorą „Vilnius“, pertraukos tarp repeticijų metu pasiūliau visiems norintiesiems pasilikti po repeticijos ir užsirašyti, ji pasiliko po repeticijos ir pasakė norinti pabandyti, nors netikėjo, kad jai gali pasisekti.

L.O. buvo iš tų norinčiųjų dalyvauti radijo spektaklio pastatyme, kuriems reikėjo atspausdinti pjesę padidintu šriftu.

Prisipažino, kad į po savaitės vykusią perklausą-įrašą atėjo neperskaičiusi visos dramaturginės medžiagos, visiškai į ją neįsigilinus, tik pasklaidžiusi. Iš kelių epizodų, kuriuos spėjo apskaityti prieš įrašą, susidarė neigiamą nuomonę apie pjesę, L.O. nuomone, tai vulgari drama.

L.O. iš kolegijų, dalyvavusių perklausoje, išsiskyrė greitesne reakcija į pastabas ir gebėjimu atlikti užduotis, pvz. : skaityti lėčiau, kalbėti pašnibždomis, padaryti pauzes, įsivaizduoti, kad tekstą sako išgėrusi moteris. Šių užduočių dėka galima daryti išvadas ar skaitovas sugeba vadyti balsą, ar greitai įsimena tekstą, ar gali improvizuoti, o tekstas turi būti įsisavintas, ar sugeba įsijausti į kito žmogaus būseną ir t.t.

Į pirmąją perklaušą L.O. atėjo su išankstine neigiama nuostata savo atžvilgiu. Labai jautriai reaguodavo į pastabas, teigdavo, kad jos balsas negražus ir netinkantis teatrui, kad blogai skaito, , kad nemoka vaidinti, nors ir yra lankiusi įvairius būrelius.

Savo nuomonę apie pjesę, kad ji vulgari ir neįdomi, pakeitė jau po antros repeticijos (1-oje nedalyvavo), kurios metu kartu su kolegomis (atrinktais kitais aktorais) ją perskaitė visą iš eilės.

Išgirdus, kad po radijuje vykusios perklausos, ji yra atrinkat vaidinti radijo spektaklyje, negalėjo patikėti, labai apsidžiaugė, pasidomėjo, kas dar buvo atrinkti. Deja, į pirmąją repeticiją neatėjo.

L.O. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

1 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-1	-	-
Aplinkos svarba (niekam nesakė)	-	-1	-
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas (atėjo neperkaičiusi)	-1	-	-
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-	0	-

L.O. į antrą repeticiją atėjo visiškai nepasiruošusi, namie neskaičiusi, net negalėjo atpasakoti dramoje aprašomo siužeto. Kartu su kolegomis tik repeticijos metu per skaičiusi pjesę nustebė ir išsigando, kad nesugebės „teisingai“ perskaityti pagrindinės herojės teksto, kad yra ne profesionalė, suabejojo savo galimybėmis, tačiau pripažino, kad atėjo iš smalsumo. Visų skaičiusiųjų nuomone, pjesė sunki ir ilga. L.O. išreiškė norą perskaityti pjesę gerai, taip kad ji būtų įdomi ir radijo klausytojui. Palygino su dramos būreliu, kai scenoje judesiu gali išreikšti vaidmens liniją, o čia pagrindinė vaidmens kūrimo priemonė – tekstas, reikalaujantis didesnio susikaupimo, koncentracijos, nukreiptos į dikciją, intonacijas, vaidybą balsu.

L.O. teko įgarsinti vieną pagrindinių personažų Matilda.

Pjesės „Paryžiaus latakais teka vanduo“ prologe pateikiami herojų paveikslai. Veikėjai trumpai patys save apibūdina.

Matilda : Aš liekna.
Man trisdešimt dveji. Mano akys rudos, ilgi juodi plaukai krenta žemiau pečių.
Mano mėgiamiausia spalva – mėlyna.
Mano veidas normalus. Ovalus, gal kiek pailgas.
Ilgas kaklas ir ilgos kojos.
Kartą jis pasakė, kad mano kūnas proporcingas.
Matilda.
Aš vardu Matilda.

I pav. **Intonacinis personažo charakteringumo apibūdinimas**

Iš šios scenos, kurioje pagrindinė herojė prisistato, matome, kad tai savimi pasitikinta, išvaizdi moteris. Pagrindinė L.O. užduotis buvo perskaityti tekstą taip, kad klausytojo vaizduotėje iš karto susikurtų žinančios savo vertę ir geros nuomonės apie save herojės paveikslas.

Kartu aiškinomės, kad pagal pjesę jos herojė yra daugiau nei dešimt metų jaunesnė. Buvo nesunku nupiešti Matildos paveikslą. Kadangi L.O. yra reginti, tai pasiūliau įsivaizduoti labiausiai imponuojančią kino arba teatro aktorę.

L.O. ne iš pirmo karto pavyko perskaityti šią sceną be sustojimų. Iš karto puolė ieškoti jos įgarsinamui personažui šioje situacijoje tinkamos intonacijos, dėl ko balsas tapo visiškai nevaldomas, t.y. net sakinį, kuris užbaigiamas tašku, perskaitydavo kaip klausimą ar abejonę.

L.O. padrašina kolega M.A., kuris pjesės heroję apibūdino kaip paslaptinę moterį. Tai nuramino L.O. ir suteikė daugiau pasitikėjimo.

Matilda : Staiga pamatau jį prieš save, bet jo nepažįstu.
Stoviu ant sienos. Ar kažko aukšto.
Jis pabėga.
Esame mieste. Nežinau, kokiame mieste, bet mieste.

Jis įbėga į namą. Bėgu paskui jį. Sustojau prieškambaryje.

Girdžiu jo balsą. Jis šūkteli: „Aš čia, viršuje... eikš.“

Bet aš negaliu užlipti į viršų, nes nėra laiptų.

Ir štai jis guli prieš mane ant grindų.

Jis nukrito. Jo galva sudužusi ir krūtine teka kraujas. Rankos ir kojos atmestos į šalis. Man rodos, kad jis miręs, bet jis ne miręs, jis kalba.

Pasilenkiu norėdama išgirsti, ką jis sako, bet negaliu.

Aš nesuprantu, ką jis sako.

2 pav. **Pasitikėjimo savimi stiprinimas**

L.O. labai pasimetė, kai perskaitė sekančią sceną, vėliau mūsų pavadintą vizija-sapnu. Išreiškė susirūpinimą, kad jai visai neaišku, ką šiais žodžiais norėjo pasakyti jos veikėja.

Buvo pasiūlyta viena aktorinė užduotis, kurią dažnai tenka atlikti studijuojantiems aktorystę. Reikėjo perskaityti tekstą, nekreipiant dėmesio į kablelius, taškus, žyminčius sakinio (minties pabaigą), taip pat atsikvėpti neloginėse sakinio dalyse, o tarp veiksnio ir tarinio, žodžiu nusižengti raiškaus skaitymo taisyklėms. Taip pat užduotis buvo papildyta: tekstas turėjo skambėti „ant vienos natos“.

Tokių užduočių dėka aktoriai praranda baimę klysti, nes čia būtent vienas reikalavimų ir yra nusižengti įprastiems skaitymo kanonams, padeda sukcentruoti dėmesį tik į kalbos padargus ir muzikinę teksto išraišką, nereikia galvoti apie personažo charakteringumą.

Iš pradžių L.O. ši užduotis labai sudomino, pralinksmino ir ryškiai sumažino įtampą, susidariusią po Matildos pirmojo prisistatymo. Tačiau po kelių nesėkmingų bandymų L.O. prisipažino, kad tai dar sunkiau nei raiškus skaitymas. Tada kartu pabandėme tekste surasti ir pažymėti pauzes, optimaliausias atitinkančias L.O. kvėpavimo galimybes.

Taigi, pirmąją repeticiją L.O. ir nepasitikėjo savo jėgomis, nepranešė šeimai, pavargo, nes gavo per daug informacijos ir atsirado komunikacija-dialogas su kolega, susidomėjimas, didesnis pasitikėjimas, suprato, kad reikia pastangų, neišsigando, neignoravo kolegų patarimų.

L.O. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

2 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+1
Aplinkos svarba (pranešė šeimai)	-	-	+1
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas	-1	-	-
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-	-	-1

Trečios repeticijos metu L.O. prisipažino, kad į susitikimą atėjo vėl nesiruošusi, t.y. savarankiškai neperskaičiusi pjesės. Tačiau išdrįso apie savo dalyvavimą radijo spektaklyje pranešti šeimai. Labiausiai ją nudžiugino vaikų palaikymas, ypač dukros, kuri iš jos paveldėjo regėjimo sutrikimus. Pakito L.O. nuostatos jos įgarsinamos herojės atžvilgiu – tapo artimesnė, lengviau suvokia veiksmų ar minčių priežastis. Repeticijos metu L.O. drąsiau ieškojo motyvų, pateisinančių Matildos elgesį. Išprovokavo diskusiją apie moterų ir vyrų bendravimą, jų santykius. Jeigu ankstesnę repeticiją manė, kad jos herojė yra lengvabūdė, tuštoka moteris, tai šio susitikimo metu jau teigė, kad pagrindinė veikėja užsisklendusi, nuo savęs bėganti moteris. L.O. netgi ėmėsi iniciatyvos ir be režisieriaus paskatinimo pati priimdavo sprendimus, kurią sceną jai šiuo metu geriau skaityti, išdrįso paprašyti partnerio pagalbos, t.y. perskaityti ankstesnę sceną, nes tai padės gerias pajusti jos herojės nuotaiką, mintis.

Matilda : Nežinau, kokia šiandien diena.

Ir nežinau, kuri valanda.

Tikiu, kad kol esu viduje, nieko bloga negali atsitikti.

Norėčiau sakyti tik teisingus dalykus. Ak, aš. Aš ir tas mano liežuvis.

Verčiau būtume patylėję iš pat pradžių.

Tada nebūtume pasakę blogų dalykų.

Ne, jis man nepadarė nieko bloga.

3 pav. Emocinių ryšių trūkumo analizė

Pasak L.O., jos herojė bendrauja, nes jai trūksta artimo žmogaus, be kurio esi niekas. Pabandėme išsiaiškinti pagrindinės veikėjos požiūrį į vyrus, į gyvenimą, į meilės nuotykius.

Matilda : Maniau, kad tai pokštas, kai aš... kai jis...
Aš pradėdavau jo nekėsti, kai negalėdavau paliesti.
Kai jo nebūdavo čia. Kai jis būdavo čia.
Visada, kiekvieną naktį.
Jis ėmė šnabždėti mano vardą naktimis.
Tai beprasmiška.
Nebežinau, ką pasakyti.
Turiu išeiti. Ne, pasiliksiu viduje.
Mažą liepsnelę gali užgesinti pirštais, bet ne ugnį...

4 pav. Savarankiškos improvizacijos skatinimas

L.O. netgi prisipažino, kas jai yra suprantamas herojės jausmingumas. Meninė emocija žadina ją išgyvenančio žmogaus kūrybinį aktyvumą todėl, kad ji tampa jo asmeniniu išgyvenimu, ir tiek, kiek ji tokiu asmeniniu išgyvenimu tampa. Todėl svarbi meninių emocijų savybė yra ta, kad savo sugebėjimo pažadinti meną suvokiančių žmonių kūrybinį aktyvumą dėka jos, skirtingai nuo paprastų, visada yra teigiamo pobūdžio. Meninę emociją žmonių psichika ne tik pasisavina, bet ir perdirba, tuo suteikdama jai savo tikrą „išėjimą“. Iš to išplaukia dar viena svarbi meninių emocijų ypatybė. Jos nėra tiesioginis tam tikro gyvenimiško įvykio, fakto, poveikio atgarsiai. Patys tie įvykiai, kadangi juos atvaizduoja menas, įgauna apibendrintą pobūdį, jie jau įprasminami ir susisteminti. Tuo labiau tai galima pasakyti apie meninę emociją: iš vienos pusės, ji yra palyginti savarankiško menininko psichikos darbo produktas ir žiūrovo, skaitytojo, klausytojo – iš kitos (Rapoportas, 1977).

Meninio turinio perteikimo procese svarbiausią vaidmenį vaidina asociacijos, kurias sužadina suvokimas. Kad meno kūrinys užkrėstų klausytoją, skaitytoją, žiūrovą tam tikromis emocijomis, jame turi būti tokie elementai, kurių suvokimas sužadintų emocines asociacijas.

Apibendrinant trečią repeticiją matome, kad L.O. įgijo didesnę pasitikėjimo, drąsiau pradėjo reikšti mintis, nebijojo išsakyti savo minčių, jai svarbi šeimos nuomonė.

L.O. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis*3 lentelė*

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	0	-
Aplinkos svarba (pranešė kolegoms)	-	-	+2
Interesas	-	-	+2
Savarank.darbas	-	-	+1
Dikcija	-	-	+2
Balso valdymas	-	-	+1
Kūrybiškumas	-	-	+1

Į ketvirtą repeticiją L.O. atėjo pasiruošusi, t.y. namie perskaičiusi visą pjesę ir savarankiškai repetavusi jos manymu didesnių pastangų reikalaujančias scenas. Jos dalyvavimu susidomėjo netik šeimos nariai, bet ir kolegos, bendradarbiai- tai dar labiau paskatino ją dalyvauti radijo spektaklio kūrime.

Neregiam yra labai svarbus visuomenės požiūris į juos. Neregys nebus visiškai reabilituotas tol, kol visuomenė neturės adekvataus požiūrio į regėjimo invalidą bei jo galimybes (Gudonis, 1998).

Prisipažino, kad iškila keblumų skaitant pjesės scenas, kuriose sunkiau įvaldomas tekstas. Kai tik susijaudina arba susinervina, išryškėja regos negalia, t.y. „pradeda šokinėti raidės“.

Padarėme išvadą, kad L.O. negalima jaudintis, o tai reiškia, kad ji turi besąlygiškai savimi pasitikėti ir jeigu netyčia suklydo, tai privalo to nesureikšminti ir skaityti pjesę toliau, tarsi nieko nebuvo atsitikę.

Įpusėjus repeticijai atėjo trečias aktorius G.V., su kuriuo L.O pažįstama nuo mokyklos laikų. Kadangi G.V. susitikimo metu buvo savimi pasitikintis, drąsiai dalyvavo aptariant balsu kuriamus personažų charakterius, taip pat priminė įvykius iš mokyklos dramos būrelio, L.O. elgesys pasikeitė. Tapo tylesnė, užsisklendusi ir nedrįso diskutuoti ar kaip nors prieštarauti kolegai.

L.O garsiai pradėjo abejoti savo galimybėmis tinkamai įkūnyti jos pamėgtą heroję, susvyravo pasitikėjimas savo jėgomis. Labai jaudinos, nes artėjo diena, skirta

repeticijai radijuje, kurios metu buvo planuojama tik supažindinti su įrašų studijos aplinka bei radijo specifika.

Režisieriui pasiūlius radijo spektaklio su aklaisiais ir silpnaregiais idėją palikti kitiems laikams, L.O. susimąstė, tačiau nepaisant iškilusių sunkumų nusprendė toliau dalyvauti repeticijoje.

Pirmą repeticijos dalį L.O. skaitymas pasižymėjo raiškesne kalba, tiksliau herojės būsenas atspindinčiomis balso intonacijomis, tačiau kolegų kritika turėjo didelės įtakos L.O. pasitikėjimui.

Į Lietuvos radiją L.O. kartu su M.A. atėjo pakilios nuotaikos, jiems buvo įdomu, kaip iš tikrųjų vyksta pats įrašas, kiek laiko jis trunka, su kokiais žmonėmis dar teks susipažinti. Kadangi L.O. yra matanti, jai buvo parodyta visa įrašų technika, naudojama radijo spektaklių apipavidalinimui, kuri paliko jai didžiulį įspūdį.

Įrašo repeticijai buvo skirta didžiausia radijo studija. L.O. ir M.A. buvo pastatyti vienas priešais kitą, tekstą jiems pasiūlėme padėti ant pulto, kad būtų patogiau versti teksto lapus. Kadangi M.A. yra visiškai aklas, tai jo apšvietimą nukreipėme į L.O. pjusę.

L.O. buvo skirtos papildomos užduotys, t.y. garso režisierė paprašė skaitant tekstą nesukioti galvos, o laikyti ją tiesiai priešais mikrofoną ir verčiant lapus padaryto nedideles pauzes, kad vėliau jos kompiuterinės programos pagalba būtų galima ištrinti, t.y. pašalinti spektakliui nereikalingus garsus.

Spektaklio režisierius abu aktorius L.O. ir M.A. paliko vienus studijoje ir nuėjo į kitą patalpą, kurioje kartu su garso režisierė galėjo stebėti įrašo kokybę ir eigą.

Taigi, buvo pasiūlyta be susitikimų pabandyti perskaityti visą pjusę ištisai. Pačią pirmąją sceną teko pakartoti, kadangi įrašo pradžioje L.O. buvo sunku susikaupti, valdyti balso intonaciją. Radijo spektaklyje panaudojome pirmos scenos įrašą, darytą po visos pjusės perskaitymo. Tokį sprendimą pasiūlė garso režisierė motyvuodama, kad aktoriai bus šiek tiek pavargę, tačiau nuovargis taip pat slopina ir įtampą, taigi aktoriams turėtų pasisekti ją perskaitytą be sustojimo ir su jų personažams būdingu balso charakteringumu. Taip buvo ir padaryta. Bandytas pavyko.

L.O. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

4 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+2
Aplinkos svarba	-	-	+2

L.O. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

4 lentelė(tesinys)

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Interesas	-	-	+2
Savarank.darbas	-	-	+2
Dikcija	-	-	+2
Balso valdymas	-	-	+2
Kūrybiškumas	-	-	+2

Spektaklio įrašo metu L.O dar labiau pasitikėjo savo jėgomis ir net įrašo metu pastebimai keitėsi teigiama linkme, pasitikėjimas savimi pastebimai išaugo. Ši trumpų pokalbių pertraukėlių tarp spektaklio įrašo metu išaiškėjo, kad L.O. namie savarankiškai bandė ne syki skaityti tekstą balsu, improvizavo, ieškojo jos manymu optimaliausių balso intonacijų ir atspalvių, apibūdinančių jos herojės vidines būsenas.

Įrašo metu L.O. nepabijėjo net klausantis profesionalams klysti ir klausti, kuris jos perskaitytas variantas garso režisierės nuomone skamba geriau ir netgi pati pasiūlė jos manymu optimalų jos įgarsinamos veikėjos minčių perteikimą.

Matilda : Ką turiu pasakyti.

Nesigailiu.

Gailestis – jausmas, jis praeina.

5 pav. Tiksliai veikėjos emocinės būdenos išraiška

Šį tekstą L.O ankstesnių repeticijų metu perskaitydavo paskubomis, o paprašyta šiek tiek labiau išsigilinti į žodžius, atspindinčius veikėjos jausminę dramą, sutrikdavo ir negalėdavo atsipalaiduoti, nerasdavo jai priimtinos intonacijos.

Įrašo metu L.O. šią ištrauką įgarsino kaip profesionali aktorė, t.y. neskubėdama ir pabrėždama kiekvieną žodį, sugebėjo išlaikyti sakinio loginę mintį ir ją perteikti balsu, išreiškiančiu herojės jausmus.

Įrašo metu buvo daromos nedidelės pertraukėlės, t.y. jų būtinybė atsirasdavo, kai sumažėdavo dėmesys, pavargdavo vienas iš aktorių.

Įrašo metu garso režisierė pasiūlė būtent tuo metu ir padaryti tikrąjį spektaklio įrašą. Jos pasiūlymas buvo priimtas. Kadangi dalyvaujantis šiame radijo spektaklyje labai jautriai reaguodavo į savo klaidas, jie nebuvo informuoti apie planuojamą šio įrašo

panaudojimą radijo spektakliui. Vienas motyvų, tai kad skaitantys įrašo metu tekstą nebijotų suklysti, o drąsiai paieškotų jų manymų naujų skambesių ir tikslesnio radijo pjesės išpildymo.

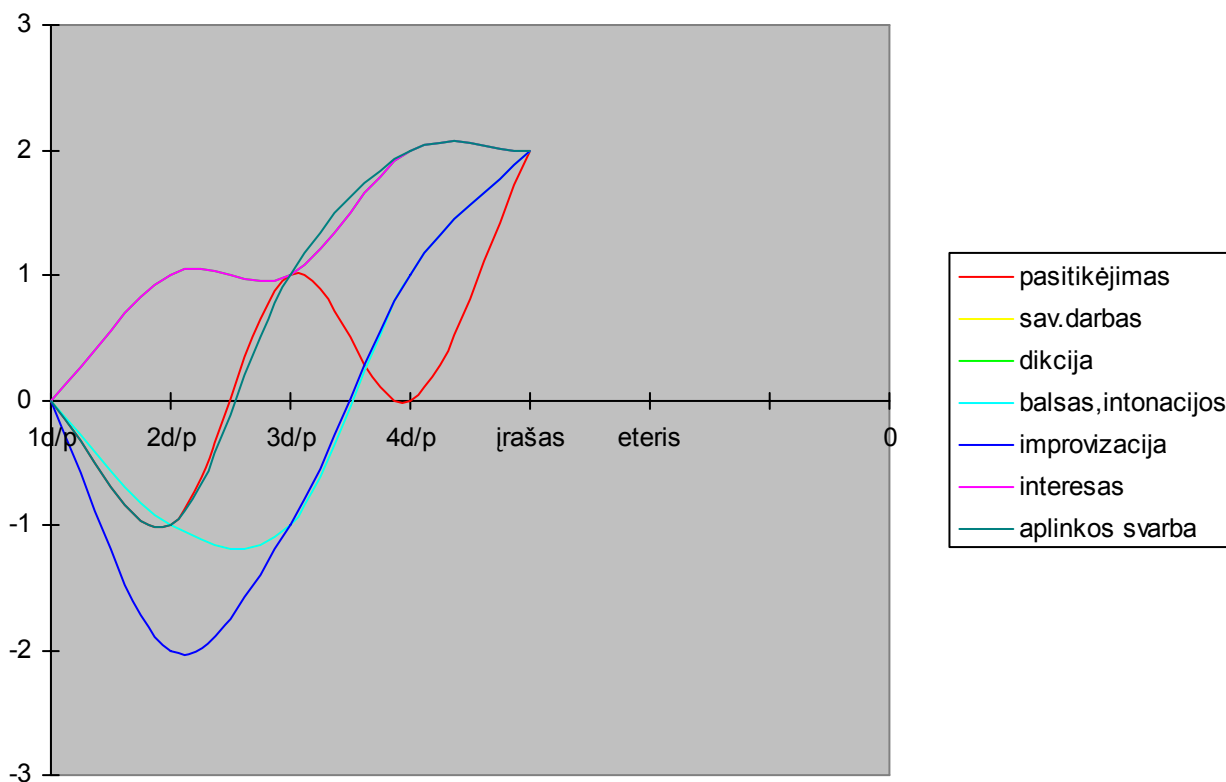
Po įrašo L.O. buvo apstulbė nuo žinios, kad tai ir buvo tikrasis įrašas. Vėliau kaip paaiškinau priežastis, nulėmusias tokį sprendimą, L.O kartu su M.A. tam pritarė.

L.O. savybių ir gebėjimų lygių pokyčių diagnostinis pjūvis *5 lentelė*

	1 rep.	2 rep.	3rep.	4rep.	įrašas	eteris
pasitikėjimas neatėjo	0	- 1	+1	0	+2	
Sav.darbas	0	-1	-1	+1	+2	
Dikcija	0	+1	+1	+2	+2	
Balso valdymas (intonacijos)	0	-1	-1	+1	+2	
Improvizacija (kūrybiškumas)	0	-2	-1 sunkiai	+1	+2	
Interesas	0	+1 smalsu	+1	+2	+2	
Aplinkos svarba	0	-1	+1vaikai	+2 v.+kolegos	+2	

Negalima pamiršti tokios vertybės kategorijos kaip savęs vertinimas. Nuo to, ar žmogus patenkintas savimi, nuo to, kaip jis vertina savo poelgius, gebėjimus, vietą visuomenėje ir savo socialines pretenzijas, priklauso jo elgsena ir orumas. Sprendžiant savęs vertinimo problemas, vėl tenka susidurti su kriterijais bei jų įsisąmoninimu.

Per didelis reiklumas daugelį ugdytinių gali atstumti nuo dalyvavimo visuomenės gyvenime ir nuvesti į kultūros vertybių marginalijos sferą. Daugelis demokratiškos kraštų svarbiausiomis vertybėmis laiko lygiateisiškumą, socialinį ir ekonominį teisingumą (tolydumą), pagarbą žmogaus teisėms, civilizuotumą, toleranciją, asmeninę ir pilietinę atsakomybę, savigarbą (orumą) (Kvietkienė, 2005).

6 pav. L.O. teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų dinamika

Remiantis L.O teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų kaitą vaizduojančiomis lentelėmis ir grafiku, matome, kad keičiantis gebėjimų lygiui, keičiasi ir neįgaliųjų savęs vertinimas. Dinamiškiausiai kito L.O. kūrybiškumas, kurio kaitą inicijavo, pirmiausia socialinių bruožų pokyčiai, vėliau pasitikėjimas sustiprino L.O. savimonę ir teatrinius gebėjimus.

Kitas susitikimas su L.O. įvyko po spektaklio premjeros per radiją. Pokalbį L.O pradėjo džiaugdamasi, kad jai pagaliau pavyko padaryti kažką daugiau nei kitiems akliesiems ir silpnaregiams. Iš pokalbio išaiškėjo, kad radijo spektaklio premjeros klausėsi ji kartu su visa šeima, taip pat apie būsimą premjerą pranešė draugams ir kitiems artimiesiems. Klausantis spektaklio jos šeimos nariai reagavo skirtingai: vyras nervingai vaikščiojo po namus ir negalėjo nustyti vietoje, sūnus klausėsi susikaustęs ir sunkiai valdė emocijas (vėliau jam L.O. turėjo daugiau papasakoti apie pačią pjesę, išaiškinti radijo teatro specifiką), dukra džiaugėsi girdėdama mamos balsą ir šalia matydama. Pati L.O., kaip prisipažino, labai jautriai reagavo į spektaklį: pusę pjesės veiksmo praverkė. Kaip sakė, tai buvo džiaugsmo

ašaros. Ji negalėjo patikėti, kad sugebėjo puikiai įgarsinti. Sulaukė gausybės giminių, draugų skambučių ir visi ją gyrė, grožėjosi jos balsu ir išreiškė nuostabą, kad jos atlikimo negalima buvo atskirti nuo profesionalios aktorės garsinimo.

Iš pateiktų lentelių, grafike pavaizduotos teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų kreivių kitimo, bei aprašytos L.O. atvejo situacijos matome, kad repeticijų metu didžiausias kūrybiškumo pokytis pastebimas kartu su aplinkos įtakos kaita. Šeimos palaikymas teigiamai paveikė L.O. kūrybiškumą (improvizaciją), o visuomenės informavimas ir viešas radijo spektaklio transliavimas, taip pat aplinkinių reakcija suteikė L.O. didesnę pasitikėjimą savimi, savarankiškumą, kūrybiškumą, paskatino intensyviau siekti savirealizacijos ne tik jai įprastoje meninėje veikloje.

2.2. Savarankiškumo ugdymas. Atvejo analizė M.A.

M.A. dvidešimt trijų metų amžiaus choristas, į sostinę atvykęs iš kito Lietuvos miesto, kuriame liko jo motina. Šeimoje augo vienas ir be tėvo, kadangi šis sužinojęs, kad jam gimė aklas sūnus, paliko žmoną auginti vaiką vienai. Baigęs vidurinę A. Jonyno mokyklą.

Tik pranešus apie galimybę dalyvauti radijo spektaklyje iš karto susidomėjo, iš pradžių abejojo ar tikrai reikalingi aktoriai, turintys regėjimo sutrikimų. Kai pirmojo chore pasilankymo metu buvo surašomi norintieji dalyvauti radijo teatre ir buvo aiškinamasi, kokie jiems reikalingi pjesių išspausdinimo būdai (padidintas šriftas, Brailio raštas), M.A. tik kitų kolegų paskatintas išdrįso priėti ir pasisiūlyti.

Vėliau, praėjus savaitei po pjesių išdalinimo visiems pageidavusiems, pirmojo įrašo jo darbo aplinkoje metu, iš kitų kolegų išsiskyrė pasiruošimu, t.y. paklaustas kurią pjesės dalį norėtų pirmą kartą pats perskaityti, priešingai nei kiti norintieji, iš karto pats pasiūlė sceną, kurioje veikejas prisistato klausytojams, nors vėliau prisipažino visos pjesės neskaitęs. Iš pradžių skaitė nedrąsiai, vėliau paskatintas ir pagirtas sutiko paskaityti ir kitas ištraukas. Balsas skambėjo tvirtai, gerai išdėstydavo sakinio loginę mintį, skaitė raiškiai, tik sunkiau buvo išpildyti režisieriaus užduotį, kai buvo paprašyta intonaciškai išreikšti personažo pyktį arba pabandyti kalbėti daug garsiau.

Perklauius visus darytus įrašus buvo nuspręsta jį įtraukti į radijo spektaklio kūrimą.

Pirmųjų dviejų repeticijų pradžioje nedrįsdavo garsiai komentuoti kolegų skaitymo kokybės, nediskutuodavo kaip, jo manymu, tiksliau galima būtų įgarsinti personažus, kokių priemonių pagalba ar vaizdinių (fantazijos) dėka veikėjų charakteringumai taptų lengviau atpažįstami.

Iš pokalbių su M.A. išaiškėjo, kad jam sunku spręsti apie jo garsinamo herojaus emocines būkles, pergyvenimus, kadangi pats analogiškos patirties neturi.

Be abejonės, transformavimų, atliekamų vaizduotės, atramos taškas yra patyrimas. Dėl to kuo didesnis, įvairesnis žmogaus patyrimas, tuo – esant kitoms tapačioms sąlygoms – turtingesnė bus ir jo vaizduotė (Rubinšteinas, 2000).

Išvada – artimų santykių nebuvimas, asmeninė patirtis turi įtakos vertinant-analizuojant literatūrinę dramaturginę medžiagą.

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis *6 lentelė*

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-1	-	-
Aplinkos svarba	-	0	-
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas	-1	-	-
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-	0	-

Į primą repeticiją M.A. atėjo nepasiruošęs kūrybiniam darbui, t.y.. neperskaitęs pjesės. Kadangi pirmajame susitikime su aklaisiais ir silpnaregiais, atrinktais dalyvauti radijo spektaklyje, dalyvavo tik M.A. P.V. ir kolega, kuris vėliau dėl sveikatos sutrikimų atsisakė, nusprendėme pjesę perskaityti visi kartu ekspromtu ir pasiskirstėme vaidmenimis. Pusę pjesės pagrindinį veikėją garsino jo kolega, o nuo vidurio dramos skaitė M.A. Buvo akivaizdu, kad jam tai sekasi daryti geriau. Po pjesės perskaitymo balsu visi prisipažino, kad buvo neįprasta girdėti savo balsus skaitant tekstą, o ne dainuojant.

Per pokalbį išaiškėjo, kad nė vienas namie visos dramos nebuvo skaitęs, tik kai kuriuos epizodus, tačiau po šio bandymo pjesės siužetas tapo suprantamas.

Repeticijos metu M.A. išreiškė didesnę susidomėjimą dramaturgine medžiaga, tačiau sunkiai galėjo balsu išreikšti veikėjo emocijas, nedrįso improvizuoti, bijojo suklysti, klausydavo tik režisieriaus nurodymų, o pats nieko nesiūlė.

Paklaustas, ką apie šį jo bandymą dalyvauti radijo spektaklyje galvoja šeimos nariai, atsakė, kad jie to tiesiog nežino.

Taigi ši pirmos repeticijos aprašymo galima teigti, kad M.A. pagrindiniai sunkumai susiję su nepasitikėjimu savo jėgomis, balso emociniu nevaldymu, savarankiško darbo stoka, o tai sudarė kliūčių M.A. kūrybiškumo vystymui.

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis 7 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+1
Aplinkos svarba	-	0	-
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas	-	-	+1
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-1 (nieko nepasiūlė)	-	-

Antros repeticijos metu M.A. pasigyrė, kad namie dar kartą perskaitė visą pjesę. Paprašytas išsamiau apibūdinti savo personažą, kokios charakterio savybės jam būdingos, kokie jo interesai, negalėjo to padaryti, nors prisipažino, kad jam labiausiai imponuoja psichologinė literatūra.

Šio susikimo metu M.A. jau drąsiau, nesivaržydamas skaitė pjesę. Tačiau diskusijose, kurios kildavo bandant analizuoti jo kolegės L.O. garsinamo personažo veiksmus, nedalyvaudavo, o paprašytas išsakyti savo nuomonę, tylėjo ir per visą repeticiją nė karto nepasiūlė kitokio savo veikėjo garsinio išpildymo. Be ginčų bandydavo tekstą perskaityti atsižvelgdamas į režisieriaus siūlomus variantus, tačiau akivaizdžių pokyčių balso emocinėje skalėje, atspindinčioje personažo būseną, nebuvo. Varžėsi kalbėti apie vyrų ir moterų bendravimą. Jam būdavo sunkiu žodžiais išsakyti, kaip analogiškoje situacijoje elgtųsi jis pats arba jo manymu turėtų elgtis kitas vyras.

Ričardas   Koja, krūtinė, pilvas, plaukai, ranka, galva, šlaunis, blauzda, burna, nosis, akis, ausis.

Pirštas, pirštas, pėda, pėda, skruostas, šonas, skruostas.

Pėda, pėda, pirštas, pirštas, skruostas.

Ir dar kartą.

Koja, krūtinė, pilvas, plaukai, ranka, galva, šlaunis, blauzda, burna, nosis, akis, ausis.

Pirštas, pirštas, pėda, pėda, skruostas, šonas, skruostas.

Pėda, pėda, pirštas, pirštas, skruostas.

Negaliu pasakyti, ko trūko.

7 pav. Veikėjų aplinkos pažinimas

Šioje ištraukoje iš pirmos pjesės scenos vaizduojamas subtilus veikėjų bendravimas intymioje aplinkoje. M.A. įgarsinamas personažas „skaičiuoja“ moters kūno dalis, pvz.: pirštas, pirštas, koja, koja, pėda ir t.t. režisierius siekdamas, kad šis epizodas kuo tiksliau atspindėtų artimus herojų santykius, M.A. paprašė kiekvieną žodį, reiškiantį kurią nors kūno dalį, sakyti labai švelniai, įsivaizduojant, kad tai skirta karštai mylimam žmogui.

Išklausęs šią užduotį M.A. pasijuto nejaukiai, o paprašytas dar kartą perskaityti, susivaržė.

Kadangi M.A. buvo sunku improvizuoti šioje ištraukoje, režisieriui teko suskurti naują užduotį, labiau atitinkančią M.A. galimybes. Sprendimas buvo rastas, kai tekstą reikėjo skaityti pašnibždomis. Pabandęs režisieriaus pasiūlytu būdu įgarsinti tekstą, M.A. pradėjo labiau savimi pasitikėti, nudžiugo ir nustebo, kad taip lengvai jam pavyko suskurti įsivaizduojamą situaciją. Netgi išdrįso išsakyti savo nuomonę apie kitą personažą Matildą, kurią pavadino paslaptina moterimi.

Iš antros repeticijos matome, kad sustiprėjo pasitikėjimas M.A. savimi, pradėjo su dramaturgine medžiaga dirbti savarankiškai, nors pačiam sunkiai sekėsi rasti personažo emocijas įprasminančios tinkamos garsinės išraiškos. Atsižvelgiant į M.A. jautrią reakciją, kai kalbama apie jo įgarsinamo personažo artimus santykius su moterimis, galima teigti, kad M.A. neturi tokios asmeninės patirties. Pjesėje aprašomos situacijos analizė leido jam daugiau sužinoti apie vyrų ir moterų bendravimą.

mūsų su L.O. diskusijas apie moters išgyvenimus.

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

8 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+1
Aplinkos svarba	-	0	-
Interesas	-	0 (pavargo)	-
Savarank.darbas	-	-	+2 (namie)
Dikcija	-	-	+2

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

8 lentelė(tesinys)

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Balso valdymas	-	-	+1
Kūrybiškumas	-	-	+1 (pabandė kitaip)

Mane nustebino taisyklinga M.A. tartis ir tai, kad į repeticijas jis ateidavo pjesę pasiskaitęs namie, t.y. atlikęs namų darbus.

Baigiantis repeticijoms pasakydavau į ką kiekvienas turėtų atkreipti dėmesį; kokia intonacija, kaip garsiai tarti, kokią potekstę turėtų išreikšti vieni ar kiti žodžiai, ką jis nori iš tikrųjų tuo pasakyti ir t.t. M.A. nereikėdavo aiškinti, apie sakinio logiką, kur reikia atsikvėpti ir pan.

2-a ištrauka

Ričardas : Sakoma, kad reikia pasitikėti jausmais.
Bet mano jausmai...
Mano jausmai prieštarauja vienas kitam.
Jie retai būna tikri ar nauji.
Iškrypę.
Šimtą kartų išgyventi.
Kitų nuvalkioti.
Ir turi jais pasitikėti.

8 pav. Emocijų balsinės išraiškos analizė

Ankstesnėse repeticijose skubėdavo šias eilutes perskaityti, intonacijos svyruodavo, neišlaikydavo sakinio logikos, užmiršdavo (išsigąsdavo pauzės), manydavo, kad radijo spektaklyje neturi būti pauzių, prisipažino, kad namie neturi radijo, tad negalėjo pasiklausyti jokio radijo spektaklio.

Trečios repeticijos metu po pokalbio apie personažo šiame epizode jausmus, padarėme išvadą, kad tai nedidelė veikėjo išpažintis, viena iš nedaugelio ištraukų, kurioje herojus yra nuoširdus ir atviras, tad ir šį tekstą reikėtų skaityti raiškiai, neskubant, tarsi pripažintum nuo

savęs slepiamas ne pačias geriausias būdo savybes, patirtį, apie kurią norėtum nieko nepasakoti ir iš viso neprisiminti.

Režisierius M.A. patarė skaityti siekiant išreikšti pyktį, tačiau nekeliant balso, o iš lėto tariant ir pabrėžiant kiekvieną žodį. M.A. buvo nelengva atlikti režisieriaus užduotį, nes prisipažino, kad dar nėra prieš nieką kėlęs balso.

Meninės emocijos nuo paprastų skiriasi pirmiausia tuo, kad jos visada įkūnija socialinį turinį. Fiziologinis veiksnys čia vaidina tik socialinį veiksnį sustiprinančio ir paryškinančio emocinio tono vaidmenį. Paprastose emocijose tai, kas trumpalaikiška, atsitiktina, individualu, išeina į priekį ir paslepia tą pastovų objektyvų socialinį-istorinį turinį, kuris sudaro jų pagrindą. Meninėse emocijose pirmoje vietoje yra pastarasis. Kasdienė sąmonė nepastebi objektyvaus emocijų pagrindo, jos čia pasireiškia kaip labai individualūs ir unikalūs išgyvenimai. Meninis mąstymas siekia išryškinti šį pagrindą, kad meninėmis emocijomis perteiktų tai, kas bendra panašioms daugelio žmonių išgyvenimams (Rapoportas, 1977).

Iš trečios repeticijos aprašo matome, kad M.A. pradėjo savarankiškai ruošti repeticijoms, namuose papildomai garsiai skaitydavo pjesę, ją įrašydavo, o vėliau klausydavos ir taisydavo padarytas dikcijos ar kirčiavimo klaidas. Per šį susitikimą M.A. pradėjo drąsiau reikšti mintis pjesėje parašomų veikėjų santykių atžvilgiu, tačiau vis dar vengė prisipažinti aplinkiniams ir šeimos nariams apie dalyvavimą radijo spektaklyje, tai reiškia, kad dar nepasitikėjo savo jėgomis . Jeigu lygintume su pirma ar antra repeticijomis, didžiausi pokyčiai įvyko ugdant M.A. teatrinius skaitymo gebėjimus: pagerėjo dikcija, balsas skambėjo stabiliau ir labiau užtikrintai, laikėsi stabilizavosi skaitymo tembras. Taip pat įgijo naujos patirties: reikėjo išreikšti jam mažai pažįstamą emociją – pyktį, atrado naują balso tembrą.

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis *9 lentelė*

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+2
Aplinkos svarba	-1 (niekam nepranešė)		-
Interesas	-	-	+1(koks personažas)
Savarank.darbas	-	-	+3 (ruošėsi namie)
Dikcija	-	-	+2

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis*9 lentelė(tesinys)*

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Balso valdymas	-	-	+1
Kūrybiškumas	-	-	+1

Į paskutinę, ketvirtą repeticiją M.A. atėjo pakiliai nusiteikęs. Iš karto pradėjo pasakoti tai, kas būdinga turėtų būti jo personažui, pardėjo analizuoti jo veiksmų logiką, jausmų seką, charakterio savybes. Nuoširdžiai stebėjosi jo garsinamo veikėjo nervingumu ir kelione į Paryžių. Buvo visiškai pasiruošęs įrašui.

Ketvirtoje repeticijoje taip pat buvo, tik pavėlavęs dar vienas aktorius G.V., kurio dalyvavimas šiame susitikime jam neturėjo tokios didelės įtakos, kaip L.O.

Į radijo spektaklio įrašą M.A. kartu su kolege L.O. atėjo pakiliai nusiteikęs. Iš pradžių didžiulėje įrašų studijoje jautėsi nejaukiai, vėliau apsirato. Jam buvo pasiūlyta rankomis išsiaiškinti, kur stovi mikrofonas, pultas, taip pat lytėjimu sužinojo apie priešais garsinančios kolegės mikrofoną.

Garso režisierėi perspėjus, kad mikrofonai yra labai jautrūs, M.A. beveik visą įrašo laiką kalbėjo tiksliai mikrofono kryptimi, tik įpusėjęs įrašui, kai šiek tiek nuslopo dėmesys, užmiršo apie verčiamų Brailio raštu atspausdintų lapų skleidžiamą garsą.

Spektaklio įrašo metu M.A. karts nuo karto pakeldavo balsą, t.y. intonaciją, tada tekstas įgandavo prašančiojo ar atgailaujančiojo atspalvį.

Pirmąją sceną po visos pjesės įrašymo paprašėme pakartoti. Kadangi buvo jau šiek tiek pavargę ir įtampa nuslūgusi, tad laisvai ją ir perskaitė. Spektakliui naudojome būtent paskutinį įrašą.

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis*10 lentelė*

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+2
Aplinkos svarba	-	-	+1 (kolegos)
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas	-	-	+3 (radijas namie)
Dikcija	-	-	+2

M.A. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

10 lentelė(tesinys)

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Balso valdymas	-	-	+2
Kūrybiškumas	-	-	+2 (siūlymai)

Pertraukų tarp įrašo metu išaiškėjo, kad M.A. informavo kolegas apie planuojamą įrašo radijuje. O per šį susitikimą M.A. pasiūlė garsinamo personažo būsenai išreikšti naują emocinį atspalvį.

Ričardas : Dar vieną dieną praleidome tame kambaryje.

Po to grįžome namo.

Vyras ir moteris Paryžiuje.

9 pav. Improvizacijos skatinimas

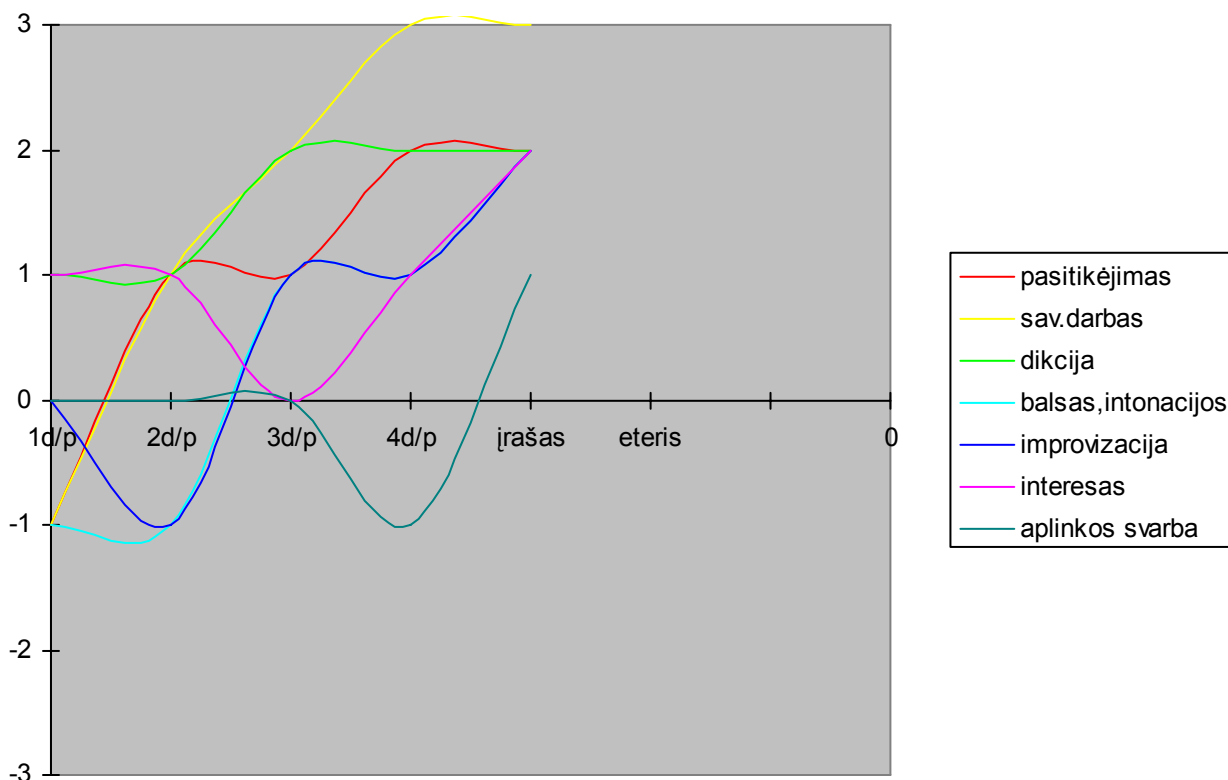
Kūrybinės aplinkos pakeitimas inspiravo didesnę kūrybiškumą, norėjo pasirodyti, daugiau improvizavo, balse atsirado sarkazmo.

M.A. savybių ir gebėjimų lygių pokyčių diagnostinis pjūvis

11 lentelė

	1 rep.	2 rep.	3rep.	4rep.	įrašas	eteris
pasitikėjimas	-1	+1	+1	+2	+2	
Sav.darbas	-1 Atėjo neperskaitęs	+1	+2 diskusija	+3 pasiruošęs	+3	
Dikcija	+1	+1	+2	+2	+2	
Balso valdymas (intonacijos)	-1	-1	+1	+1	+2	
Improvizacija (kūrybiškumas)	0	-1 Nieko nepasiūlė	+1 Pabandė kitaip	+1	+2 Pats improvizavo	
Interesas	+1	+1	0 pavargo	+1	+2	
Aplinkos svarba	0	0	0	-1	+1	

Iš lentelėse atvaizduotų M.A. savybių ir gebėjimų kaitos lentelių, repeticijų proceso galima daryti išvadą, kad dalyvavimas radijo spektaklio kūrime padėjo neįgaliajam įgyti didesnę pasitikėjimą, paskatino savarankiškam kūrybiniam darbui, dėl ko tobulėjo M.A. dikcija, balso intonacinis valdymas, atsirado didesnis interesas, inspiravo improvizuoti, pradėjo nebijoti visuomenės ir aplinkinių nuomonės savo asmens atžvilgiu.

10 pav. M.A. teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų dinamika

Meno ir kultūros samprata aprėpia ne tik meninę kūrybą, bet ir meno kūrinių suvokimą. Šis suvokimas arba estetiinė patirtis gali būti intuityvaus arba analitinio pobūdžio, tačiau abiem atvejais yra pažintinis. Jis nepakeičia pažinimo, bet jį išplečia individualių suvokimo galimybių ribose. Vos besiskiriantys objektai gali tapti visiškai skirtingais ir savitais meno kūriniais dėl skirtingos ir savitos interpretacijos.

Sugebėjimas interpretuoti meno kūrinius ypač reikšmingas, dėl regėjimo negalios atsiradus pažinimo sunkumams. Kaip ugdyti šią sugebėjimą, kuris padėtų suvokti meną taip, kaip jį suvokiame mes, regintieji.

Dėl regėjimo negalios dominuojantis atpažinimo vaidmuo suvokimo procese riboja interpretacijos galimybes, nors iš kitos pusės, interpretacija atsiranda ten, kur yra suvokimo

sunkumų. Tokiame suvokime ypač svarbią reikšmę įgauna kalbėjimas, turintis kompensacinį aspektą, taip pat muzikinės ir kitos aklojų nuotaikos bei asociacijos, stiprinančios lytėjimą.

Tada aklieji pajėgūs įsijausti ir patirti estetinį išgyvenimą (Lapėnienė, 2000).

Kompensacinė kalbos funkcija nesibaigia pažintine veikla – ji turi didelę reikšmę formuojantis aklojo asmenybei apskritai. Tikrai kalbos dėka aklieji gali palaikyti kontaktus su visuomene ir orientuotis joje, likti jos pilnateisiais nariais, aktyviai dalyvauti visuomeninėje ir darbinėje veikloje (Ruškus, 2001).

Po radijo spektaklio transliacijos sutiktas M.A. neslėpė savo emocijų, džiaugėsi, kad jam pavyko įgarsinti. Prisipažino, kad radijo eteryje išgirdęs save nustebė. Visada galvojo, kad jo balsas yra negražus. Pokalbio metu išaiškėjo, kad juo labai didžiuojasi patys artimiausi žmonės, t.y. mama, o draugai negalėjo patikėti, jo sugebėjimais vaidinti radijo teatre. Vienas draugų atvirai prisipažino, kad nebūtų išdrįšęs imtis tokios sunkios dramaturginės medžiagos. Taigi po radijo premjeros M.A. kardinaliai pakeitė savimone, pradėjo pasitikėti savimi, bendrauti ne tik su kolegomis, turinčiais regos sutrikimus, bet ir su reginčiais, užmezgė žmogiškus santykius, tobulėjo komunikaciniai įgūdžiai.

2.3. Aplinkos įtaka . Atvejo analizė P.V.

Ji yra trisdešimt dvejų metų amžiaus choristė, gyvenanti kartu su tėvais, kurie yra sveiki, t.y. neturi jokių regėjimo sutrikimų. Ji yra vienintelis vaikas šeimoje. Šiuo metu studijuojanti chorinį dirigavimą neakivaizdiniame skyriuje. Turinti regėjimo sutrikimų – disleksiją bei stiprią toliaregystę, taip pat pasižymi padidintu jautrumu ir paslaugumu.

Atrankos į radijo teatrą metu ji sunkiai galėjo sukaupti dėmesį į režisieriaus siūlymus teksto skaitymą šiek tiek keisti, pvz. skaityti lėčiau, ramesniu balsu, sekti sakinio loginę mintį, balso intonacija bei garsumu pabandyti išreikšti emocinę personažo būseną (baime, pyktį, džiaugsmą ir t.t.). P.V. skaitė su pertraukomis, t.y. sustodavo viduryje sakinio, klausdavo kaip reikia skaityti, nuolat kartodavo, kad jos balsas negražus, kad ji niekam tikusi – nevertino savęs, savo kūrybinių gebėjimų ir nepasitikėjo savo jėgomis.

Didelę reikšmę įsiliejant į visuomenę turi sutrikusios regos asmenų savęs vertinimas. Tyrimais nustatyta, kad tarp šios negalės ištiktųjų dažniau nei tarp normaliai matančiųjų pasitaiko kraštutinių savęs vertinimų. Savęs vertinimo kraštutinumai sudaro sąlygas apriboti asmenybės aktyvumą arba suteikia jam nepageidaujamą kryptingumą, apsunkina bendravimą bei adaptaciją reginčiųjų kolektyve (Gudonis, 1998).

Perklausius visus įrašytus norinčiųjų dalyvauti radijo spektaklyje balsus, jos kandidatūros iš karto buvo atsisakyta. Tačiau jau prasidėjus repeticijoms P.V. į jas pradėjo vaikščioti ir po truputį įsijungė į diskusijas, kilusias dėl dramaturginės medžiagos vienokios ar kitokios interpretacijos. Pirmųjų užsiėmimų metu buvo dar ne sykį bandomi P.V. skaitymai, bet pokyčiai nevyko, t.y. sunkiai sekėsi raiškai skaityti, keisti intonacijas ir tempus. Iš pokalbių su P.V. išaiškėjo, kad ji labai save nuvertina, t.y. mano esanti nekūrybinga asmenybė. Per susitikimus sėdėdavo susigūžusi, nuleidusi galvą ir įsikniaubusi į pjesę. Vėliau P.V. savijauta pagerėdavo, ypač kai repeticijų metu buvo klausama jos nuomonės, patarimų.

P.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

12 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-2	-	-
Aplinkos svarba	-	0	-
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas	-1	-	-
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-	0	-

Į pirmą repeticiją P.V. atėjo neperskaičiusi pjesės, neįsigilinusį nei į personažų charakterio savybės, nei į pjesės siužetą. Pjesės skaitymo metu išaiškėjo, kad P.V. nepuoselėja vilčių, jog jai gali pasisekti ne tik tiksliai perskaityti dramaturginę medžiagą, bet iš viso dalyvauti radijo spektaklio kūrime. Repeticijos metu labiau susidomėjo drama, tačiau išaiškėjo, kad jai sunkiai sekasi valdyti balsą, t.y. teisingai intonaciškai perskaityti personažo žodžius, atskleidžiančius jo vidinę būseną. P.V. buvo nusiminusi, nedrįso pasitelkusi tekstą improvizuoti, o kai nepasisekdavo perskaityti taip kaip ji įsivaizdavo, užsisklęsdavo viduje ir nutildavo iki kito režisieriaus paraginimo arba klausimo.

Taigi iš pirmos repeticijos aprašymo matyti, kad vienas pagrindinių sunkumų buvo P.V. savo vertės pajautimo stoka, o tai labai trukdė reikštis jos kūrybiškumui, bendravimui su kitais (taip pat vaidinančiais radijo spektaklyje).

P.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis*13 lentelė*

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+1
Aplinkos svarba	-	0	-
Interesas	-	-	+1
Savarank.darbas	-1	-	-
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-	-	+1

Į antrą radijo teatro repeticiją P.V. atėjo vėl nepasiruošusi, t.y jos neperskaičiusi, motyvuodama tuo, kad užtenka pjesės analizės, vykstančios per užsiėmimus, o savarankiškai ją nagrinėti ar į ją gilintis laisvu nuo darbo metu nėra prasmės. Susitikimo metu P.V. jau žymiai rečiau akcentuodavo nepasitikėjimą savo jėgomis, drąsiau komentuodavo kolegų skaitymus, vis aktyviau įsitraukdavo į diskusijas apie herojų gyvenimus, komentuodavo jų veiksmus, kurių metu išryškėdavo jos nuomonė dėl besivystančios herojų meilės istorijos. Iš pradžių varžėsi kalbėti apie vyrų ir moterų santykius, o repeticijos pabaigoje jau buvo net suformavusi savo nuostatą personažų elgesio atžvilgiu.

Tai, kad P.V. sunkiai sekėsi improvizuoti ir įkūnyti veikėją, skatino režisierių ieškoti papildomų galimybių bei ugdymo formų, kurios padėtų realizuoti P.V. kūrybines galias. Režisierius, žinodamas apie P.V. muzikinius gebėjimus (absoliuti klausa), neakivaizdines studijas bei darbą chore, ir siekdamas ją integruoti į radijo spektaklio procesą, nusprendė P.V. kūrybinį potencialą panaudoti muzikiniame spektaklio apipavidalinime. Buvo pasiūlyta prisiminti puikiai žinomas prancūzų dainų melodijas, skambėjusias populiariuose filmuose, pasakojančiuose įvairias meilės istorijas. Ši mintis iš pradžių P.V. išgąsdino, ji teigė neprisimenanti nė vienos dainos ar melodinės linijos, kuri klausytojo vaizduotėje sukeltų kokios nors meilės istorijos vaizdinius. Tada buvo pasiūlytas nesudėtingas dainos iš kino filmo „Moteris ir vyras“ motyvas. P.V. entuziastingai priėmė šį pasiūlymą ir jau iš karto pianinu sugebėjo iš klausos pagroti melodiją. Užduotis buvo pasunkinta: reikėjo motyvą išmokti atlikti muzikaliai neteisingai, t.y. „nusidainuoti“. Iš prigimties muzikaliam žmogui, juo labiau turinčiam absoliučią klausą, nesilaikyti tono (

intonacijos) yra lygiai taip pat sunku, kaip ir neturinčiam klausos tikslai intonaciškai padainuoti.

Netiksliai atliekama melodiją būtų įrašyta ir panaudota kaip fonas atspindintis pagrindinių herojų santykių trumpalaikiškumą.

Galima teigti, kad antros repeticijos metu sustiprėjo P.V. interesas dėl dalyvavimo radijo spektaklyje, atsirado didesnis pasitikėjimas savimi, o gavus tik jos gebėjimus atitinkančią užduotį, sustiprėjo savarankiško darbo motyvacija ir buvo sukurtos aplinkybės, skatinančios P.V. kūrybiškumą.

P.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

14 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	+2
Aplinkos svarba	-	-	-1
Interesas	-	-	+2
Savarank.darbas	-	-	+2
Dikcija	-	-	+1
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-	-	+2

Į trečią repeticiją P.V. atėjo pakiliai nusiteikusi. Papasakojo, kaip namie savarankiškai pianinu taip pat ir sintezatoriumi bandė iš klausos atkurti keletą populiarių melodijų, netiksliai groti melodinius motyvus, ieškojo optimaliausio varianto, kad muzika skambėtų „pakenčiamai“ ir būtų įmanoma ją atpažinti, patogiu padainuoti.

Kolegos, kartu dalyvaujantys repeticijose, išreiškė nuostabą ir susižavėjimą P.V. galimybėmis išpildyti režisieriaus užduotis, pradėjo vertinti jos išsakomas pastabas ir mintis dėl pjesės išpildymo, skatino drąsiau dainuoti.

Iš atsakymo į klausimą, o kaip jos pastangas išmokti „nusidainuoti“ vertino aplinkiniai ir šeima, P.V. neatsakė, apsimetė, kad negirdi. Vėliau, repeticijos metu išaiškėjo, kad artimieji nebuvo informuoti apie jos ketinimus ir galimybes dalyvauti radijo spektaklio kūrime.

Perklaudus visus P.V. siūlytus muzikinius variantus buvo nuspręsta, kad kitą repeticiją (kai kolegos bus geriau įsisavinę pjesės tekstą, tiksliau intonaciškai atspindės pagrindinių herojų charakterius, būdo savybes ir emocijas, inspiruotas pjesėje aprašomų įvykių) nuspręsimė konkrečiai kurioje būsimo spektaklio dalyje bus panaudotas P.V. dainavimas. P.V. pažadėjo

dar kartą namuose savarankiškai paieškoti tikslesnių personažų emocines būsenas atspindinčių netaisyklingai dainuojamų motyvų.

Akivaizdu, kad trečioje repeticijoje įvyko didžiausi P.V. savybių (pasitikėjimo savimi, intereso, savarankiško darbo ir kūrybiškumo), t.y. skatinančių socializaciją, pokyčiai. Taip pat pagerėjo ryšys, t.y. komunikacija, su kolegomis.

Apibendrinus iš P.V. savybių ir gebėjimų pokyčius, įvykusius trečios repeticijos metu, galima daryti išvadas, kad dalyvavimas radijo spektaklyje P.V. suteikė pasitikėjimo savo jėgomis, pakeisti nuomonę apie savo „negražų“ balsą, kuris turėjo nuskambėti. Šios repeticijos metu išryškėjo P.V. kūrybiškumas, atsirado interesas, o tai paskatino ją savarankiškai kurti, ieškoti naujų melodinių linijų, improvizuoti namuose.

Deja, į ketvirtą repeticiją P.V. neatėjo. Išvakarėse paskambino režisieriui ir susijaudinusi balsu sugebėjo ištarti tik keletą žodžių: „Nieko, nieko iš to nebus“. Iš pat pradžių buvo sunku suprasti, ką norima tuo pasakyti. P.V. nesileido į jokiais kalbas, buvo neįmanoma jos pertraukti ir išgirsti atsakymą, kokie įvykiai ar žmonės inicijavo jos atsisakymą dalyvauti radijo spektaklyje. Į klausimą, kas atsitiko, neatsakė ir padėjo ragelį.

Vėliau kita radijo spektaklio dalyvė informavo, kad P.V. šiuo metu labai pergyvena dėl tėvų griežto draudimo dalyvauti radijo spektaklyje. Kurį laiką net nelankė choro repeticijų.

Vėliau iš kolegų pasakojimų išaiškėjo, kad būdama labai stropi ir reikli sau P.V. namie su sintetatoriumi grodavo įvairias melodijas, pabandė jas prisiminti, išmokti ir nepataikyti į toną, ieškodavo optimaliausio varianto. Tai vertė sunerinti jos tėvus, nes namuose pradėjo skambėti jiems neįprasta muzika, t.y. melodijos iš populiarių filmų, vietoj ankstesnių ištraukų iš chorinių dainų, klasikinių kūrinių.

Tolesni bandymai užmegzti ryšį su P.V. būdavo bevaisiai – nepavykdavo prisiskambint, t.y. P.V. neatsiliepdavo telefonu, nors kolegos perduodavo P.V. pažadą būtinai susisiekti.

Iš aprašytos situacijos galima teigti, kad šiuo atveju didžiausią įtaką P.V. savimonės formavimuisi turi jos šeima, t.y. tėvai, kurie (kaip vėliau išaiškėjo) jos dalyvavimą radijo teatre vertino neigiamai ir griežtai uždraudė būti repeticijose ar dar kaip nors kūrybiškai prisidėti prie radijo spektaklio.

P.V. savybių ir gebėjimų lygių pokyčių diagnostinis pjūvis

15 lentelė

Savybė	1 rep.	2 rep.	3rep.	4rep.
pasitikėjimas	-2	+1	+2	0
Sav.darbas	-1	-1	+2	0
Dikcija	+1	+1	+1	0

P.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

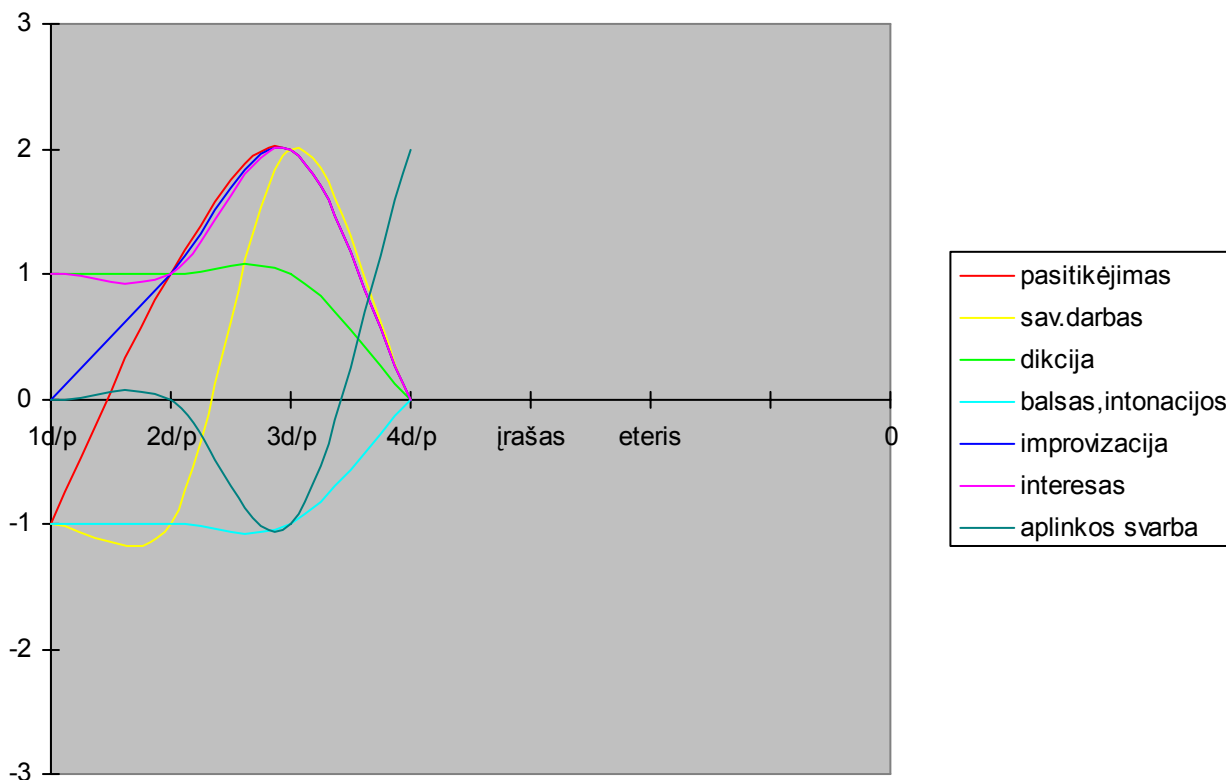
15 lentelė (tęsinys)

Savybė	1 rep.	2 rep.	3rep.	4rep.
Balso valdymas (intonacijos)	-1	-1	-1	0
Improvizacija (kūrybiškumas)	0	+1	+2	0
Interesas	+1	+1	+2	0
Aplinkos svarba	0	0	-1 Nesakė tėvams	+2 Tėvai uždraudė

Aplinkos įtakos vertinimui buvo pasirinktas teigiamas skaičius, kadangi šeima ir artimieji turi didžiulės (šiuo atveju lemiamos) takos neįgalaus asmens kūrybiškumo realizavimui, pasitikėjimui savimi, savarankiškumo ugdymui, interesų plėtrai, t.y. socializacijos galimybėms.

Kiekvienas žmogus – individas, turintis savų interesų, savitą stilių, tik jam būdingas kalbos ir elgesio manieras. Tas pats pasakytina ir apie akluosius, kiekvienas jų – atskiras pasaulis. Menas žmogaus gyvenime atlieka keletą funkcijų: pažintinę, komunikatyvinę ir, žinoma, estetinę. Be meno, kaip ir be gamtos, suskurstų žmogaus siela. Taigi menas reikalingas ir visai sveikam, ir kurčiam, ir luošam, ir aklam. Tik vieniems vienos, kitiems kitos meno šakos prieinamesnės, lengviau suvokiamos, priklausomai nuo turimos negalios.

Ar žmogui reikės meno, priklauso nuo daugelio veiksnių: prigimties, šeimos ir mokyklos įtakos, realių galimybių bendrauti su meno vertybėmis (Puriuškytė, 2000).

11 pav. P.V. teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų dinamika

Lentelėse ir grafike pavaizduota teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų kaita leidžia kalbėti apie šeimos įtaką svarbiai P.V. saviraiškos priemone – kūrybai, t.y. jos slopinimui, taip pat sužlugdė augantį pasitikėjimą savimi, nuslopino interesą siekti kitų saviraiškos būdų, apribojo savarankiškumą. Radijo teatro repeticijų metu ir po jų p.V. teko patirti didžiulę emocinių išgyvenimų skalę, nuo kūrybinio pakylėjimo iki visiškos priverstinės izoliacijos.

Po spektaklio premjeros P.V. nė karto nesutiko dalyvauti pokalbiuose apie įrašo kokybę, kolegų atliktus vaidmenis, t.y. nutraukė bendravimą.

2.4. Pasitikėjimo savimi kaita. Atvejo analizė G.V.

Keturiasdešimt penkerių metų vyras, vedęs, šeimoje nėra vaikų. Turintis regėjimo sutrikimą. Baigęs A.Jonyno vidurinę mokyklą, įstojo į Vilniaus universitetą Ekonomikos fakultetą, kuri ir baigė. Skaito Brailio raštu, kaip regintieji ir „skaito“ įgarsintą literatūrą. Labai mėgsta skaityti, ypač Brailio raštu.

Aktyviai dalyvauja įvairiuose kultūriniuose renginiuose ne tik kaip žiūrovas ar klausytojas, bet ir kaip vakaro vedėjas. Turi nemažą patirtį mokyklinio ir mėgėjiško teatro scenoje.

Jaunystėje svajoto stoti į Lietuvos muzikos konservatoriją (dabar akademiją) mokytis aktorinio meistriškumo, bet neišdrįso. Abejoja, ar būtų įstojęs. Jo manymu, iš aktorystės

užsidirbti pragyvenimui, turint tokį regėjimo sutrikimą, būtų reikėję didžiulių pastangų siekiant įsitvirtinti teatre.

Nusprendė, kad lengviau studijuoti bus, jei mokykis kartu su draugais. Tad kaip ir jie pasirinko ekonomikos studijas, nors pats save vadina humanitaru.

A.Jonyno vidurinėje mokykloje pas A.Kubilių lankė dramos būrelį nuo 1979-ųjų. Per keturis metus dalyvavo keturių ar penkių mokyklinių spektaklių pastatymuose: „Laimingasis princas“, „Hirosima, mano meile“, „Džonatanas Livingstonas Žuvėdra“ (buvo ir filmą pagal jį sukūrę). Kitų spektaklių pavadinimų neatsimena.

Mokydamasis universitete pradėjo lankyti Universiteto teatrą. Vaidino režisierių R.Vikšraičio ir D. Kličiaus spektakliuose. Pastatymų autoriams netrukdė, kad G.V. nepataikydavo žvilgsnį į kolegų akis ar netyčia neapskaičiavęs žingsnių nuklysdavo į šoną nuo režisieriaus nurodytos stovėjimo vietos.

Teko dalyvauti Aukštikalnio režisuotame spektaklyje „Vergų medžioklė“, Limantienės pastatyme, sukurtame jo atneštų novelių motyvais. Taip pat vaidino Senamiesčio teatre, kuriam vadovavo Limantas. Keliuose spektakliuose atliko epizdinius vaidmenis. O švente sielai vadina D. Kličiaus spektaklį pagal J.Erlicką. Pasak G.V. ir tekstas buvo geras, ir kolektyvas. Buvo malonumas vaidinti.

Iki dalyvavimo radijo spektaklyje daugiau neteko niekur vaidinti. Pasak G.V. buvo kilęs noras vėl atgaivinti pastatymą pagal J.Erlicką, bet nepavyko dėl per didelio visų šiame spektaklyje vaidinusių užimtumo, kai kurie šaknis jau įleidę svetur, t.y. emigravę.

Anot G.V., jei susirinktų žmonės analogiškos natūros kaip ir dalyvavusios jo mylimiausiame spektaklyje, tada daug ką padėtų į šalį, t.y. atsisakytų ne tokios įdomios veiklos.

Taigi galime daryti išvadą, kad yra pasiilgęs galimybės vaidinti teatre. Paklaustas, ar „serga teatru“, atsakė, kad „jau po truputį sveiksta, bet tai nėra alkoholizmas, kai trūks plyš, bet turi gauti. Kartais gyvenimas pateikia staigmenų“.

Šeima iki dabar nežino apie jo dalyvavimą radijo spektaklyje. G.V. teigimu : jo šeimai (žmonai, tėvams) nėra jokio įvykio jį matyti scenoje. Apie dalyvavimą radijo spektaklyje artimiesiems planuoja pranešti likus savaitei iki premjeros. Motyvacija – jei dabar praneš, gali ir užmiršti.

Nemano, kad spektaklio transliacija per Lietuvos radijo 1-ą programą gali ką nors pakeisti jo gyvenime. Netiki, kad ką nors nustebins. Gal kas nors vertindamas spektaklį ir pasakys, jog per interviu kalba geriau arba „labai patiko“. Žodžiu, gana skeptiškai vertina aplinkos poveikį savo asmenybei.

Nesureikšmina šio įvykio taip kaip L.O. Anot G.V. jį labiau nustebino Vilniaus knygų mugės lankytojų noras užsirašyti savo vardą Brailio raštu (visas keturias dienas buvo eilė) – čia jo manymu yra didesnis įvykis, negu jo dalyvavimas radijo spektaklyje.

„Nesu kažkokia žvaigždė“ – sako, bet jei vienas kitas draugas pastebi, tai... nėra taip blogai“. Šis aprašymas rodo, kaip G.V. pats sau prieštaravo vertindamas aplinkos ir artimųjų taką jo pasitikėjimui, vis dėl to viešumas ir atpažįstamumas jam yra malonus, vadinasi pripažinimas jam taip pat turi reikšmės.

Pati idėja apie aklųjų ir silpnaregių dalyvavimą radijo teatre jam patiko, tačiau nuoširdžiai prisipažino, kad tai ne ta pjesė, kuri patrauktų jo dėmesį ar norą ją realizuoti scenoje.

Pasirinko Pasakotojo vaidmenį, kadangi beveik visuose pastatymuose, kuriuose jam yra tekę vaidinti, atlikdavo arba vedančiojo, renginio vedėjo, aktoriaus-pranešėjo ir pan. vaidmenis. Nemėgsta, kaip vaidinant tenka „perlipti per save“, t.y. jam neimponuoja herojiniai, romantiški personažai, kurių įkūnijimui reikia pastangų. Pripažįsta, kad atlikti tokius vaidmenis pareikalautų iš jo daug jėgų.

Matome, kad G.V. yra linkęs nedirbti su dramaturgine medžiaga, kurią vaidinant gali pasitaikyti jam nepriimtinos situacijos, t.y. kai siekiant didesnių kūrybinių rezultatų reikalingos pastangos.

Repeticijų ir įrašo metu pjesę skaitė Brailio raštu, nors gali skaityti kaip regintieji.

Pasak G.V. yra daug skaitymų: skaitymas kompiuteryje, kitas – aktorių įgarsintas knygas klausytis-skaityti ir trečias skaitymas – Brailio raštu.

Yra trys skirtingi potyriai: per akis, ausis ir per pirštus. Labiausia imponuoja skaitymas Brailio raštu. Garsinį skaitymą renkasi ką nors veikdamas (eidamas, važiuodamas ir pan.), kompiuterinį – kai nori perskaityti dienos aktualijas.

Jau nuo mokyklos laikų „juodai brūžindavo“ knygas, mintinai žinojo kurioje bibliotekos lentynoje kokia knyga guli.

Kadangi pats dirba Brailio rašto spaustuvėje siekia savo pavyzdžiu populiarinti tarp aklųjų tokį skaitymo būdą. Pergyvena, kad valstybė skiria pinigus dideliems tiražams knygų, kurių beveik nereikia niekam, o gerai literatūrai, tačiau mažo kiekio, pinigų neatsiranda.

Nesivaržo viešajame transporte šalia reginčiųjų skaityti knygas Brailio raštu. Matė aplinkinių reakciją – „žiūrėdavo išpūtę akis“. Kadangi važinėja tais pačiais maršrutais, tad ir keleiviai jau buvo prie jo įpratę. „Visą valandą važiuojant nieko neveikti? Geriau galvą skaitymu užtvenkti“, - sako G.V.

Dabar į darbą su mašina jį vežioja žmona, bet ir mašinoje visur (net ir bagažinėje) primėtyta knygų, išspausdintų Brailio raštu. Anot G.V., juk nežinia, kad ir kur važiuosi, ir kada

skaitymui turėsi laiko. Tad visada yra galimybė skaityti. Tarkim sutemus, juk mašinoje neskaityti lempos užsidegęs, o pasiėmėi nuo sėdynės Brailio raštu atspausdintą knygą ir jau gali skaityti.

Paklaustas, ar jis turi daugiau privalumų nei regintieji, pamąstęs atsakė, kad taip, taip jis mano.

Tarkim nuėjo į teatrą pažiūrėti spektaklio, kuris jam nepaliko jokio įspūdžio, pasirodė neįdomus, tada tyliai braukdamas pirštais gali paskaityti knygą.

Radijo spektaklio pagal Berto Komerio pjesę „Paryžiaus latakais teka vanduo“ Pasakotojo vaidmeniui iš karto pasirinkau G.V., kadangi šis asmuo turi patirties aklųjų radijuje (skaito įvairius pranešimus) ir ne sykį yra kalbėjęs per Lietuvos radiją (ne tiesioginio eterio metu, o būdavo įrašyti pokalbiai). Be to, pjesėje jo įkūnijamas personažas – pasakotojas, atlieka tik jungiamąją funkciją tarp scenų, t.y. dramoje nepateikiama jokia informacija, apibūdinanti šį personažą, neišryškintos jokios charakteringiems herojams būdingos savybės.

Taigi, gruodžio mėnesio pradžioje likome keturiese: aš, L.O., M.A. ir G.V., kuris nusprendė, kad jam pjesėje viskas aišku, tad nemato reikalo lakstyti į repeticijas.

Aprašytas atvejus rodo, kad G.V. yra labiau nei kiti, dalyvaujantys radijo spektaklio pastatyme, vienintelis turintis konkrečios teatrinės patirties, tad jo pasitikėjimas savimi buvo ryškesnis nei kitų, mėgstantis ignoruojanti aplinkinių nuomonę savo atžvilgiu, tačiau aktyviai užsiimantis aktyviai savišvieta, o savo regos negalią traktuoja kaip pranašumą prieš reginčiuosius.

G.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

16 lentelė

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-	-	2
Aplinkos svarba (niekam nesakė)	-	-1	-
Interesas	-1	-	-
Savarank.darbas (atėjo neperkaitęs)	-1	-	-
Dikcija	-1	-	-
Balso valdymas	-	-	1
Kūrybiškumas	-	-	1

Į repeticijų maratoną G.V. įsijungė tik artėjant spektaklio įrašo datai, atėjo tik į paskutinę 4-ą repeticiją, beje pavėlavęs. Jo netikėtas pasirodymas labai suglumino kitus akluosius ir silpnaregius, G.V. pasitikėjimas savo jėgomis ypač didelį poveikį turėjo L.O., kuri vėliau net išreiškė norą atsisakyti tolesnės veiklos radijo teatre. Iš repeticijos eigos išaiškėjo, kad G.V. dalyvauja šiame projekte ne dėl savęs, o kad nežlugtų spektaklio su aklaisiais ir silpnaregiais idėja. Drąsiai komentuodavo ne tik savo, bet ir kitų aktorių bandymus tiksliai perskaityti autoriaus mintį ir balsu perteikti emocijas, bandė improvizuoti, nors, kaip prisipažino, ši pjesė jam nėra artima ir į ją nesigilino. G.V. išsiskyrė spartesniu skaitymu Brailio raštu nei kolegos, tačiau jo dikcijai trūko raiškos. Nors jo įgarsinamas personažas nepasižymi ryškesnėmis charakterio savybėmis, atlieka tarpininko tarp Matilos ir Ričardo rolę, G.V. balsas skambėjo monotoniškai, o paprašytas šiek tiek suteikti emocinių spalvų, padedančių suvokti pasakotojo santykį į vieną ar kitą pjesėje aprašomą situaciją, to nesugebėjo padaryti.

Pasakotojas : Ji guli lovoje aukštelninka, pasikišusi rankas po galva. Kampe tarp sienos kairėje ir sienos dešinėje nuo lubų kaba voratinklis. Užulaidos užtrauktos, langas uždarytas.

Prie slenksčio abipus miegamojo durų voliojasi du dideli dulkių gniužulai. Šalia lovos krūva apatinių, žurnalų, puodelių su lėkštutėmis, peilių, šakučių ir begalė nukramtytų nagų.

Tai ne daugiau kaip detalės.

Ji viena. Ji to nepastebi.

12 pav. Pasakotojo personažo analizė, dikcijos gerinimas

Buvo prašoma, kad raiškiau skaitytų, nenukąstų žodžių galūnių, neskaitytų vangiai, šypsotųsi (suaktyvėja kalbos padargai), tai padėtų atskleisti jo įgarsinamo personažo santykį su kitu personažu. Vienintelė išvada, kurią G.V. išsakė perskaitęs pirmą Pasakotojo sceną, skirta buvo L.O. kuriamai veikėjai.

Visa, kas vyksta pjesėje, visi jos atskiri dideli ir maži uždaviniai, visos kūrybinės artisto mintys stengiasi atlikti svarbiausią pjesės uždavinį. Viskas, kas spektaklyje vyksta, yra taip stipriai su tuo uždaviniu surišta ir taip nuo jo priklauso, kad net menkiausia detalė, nieko bendra neturinti su svarbiausiu uždaviniu, tampa kenksminga, nereikalinga, nukreipianti dėmesį nuo svarbiausios veikalo esmės.

Svarbiausio uždavinio siekimas turi būti ištisinis, tolydus, turi eiti per visą pjesę ir vaidmenį (Stanislavskis, 1947).

Pasakotojas : Pirmoji nuotrauka.

Ričardas veidrodyje, matyti viršutinė jo kūno dalis iš priekio, nuogas. Pro langą dešinėje krenta geltona šviesa. Tinklinės užuolaidos, praustuvai ir dryžuoti tapetai. Jo rankos sustingusios prie šonų, o jam virš galvos kaba lempa. Akių nematyti, nes galva palenkta į priekį.

Antroji nuotrauka.

Ta pati šviesa, tie patys tapetai. Matilda ant lovos su variniais bumbulais. Jos rankos ir kojos atmestos į šalis. Tarp paklodžių išriestas jos užpakalis. Likęs jos kūnas tįso. Tįsantis pakylėtas kūnas.

Ant galvos užrištas juodas šalis.

13 pav. Balsinės emocijų išraiškos tobulinimas

Pjesėje „Paryžiaus latakais teka vanduo“ aprašoma moters ir vyro meilės istorija, tad šioje radijo dramoje yra scenų, apsančių pagrindinių personažų intymaus bendravimo aplinką, kurią klausytojui įgarsinti autorius paskyrė trečiam veikėjui – Pasakotojui. G.V. skaitant 2-ą ištrauką iškilo keblumų, kai susidūrė su moters kūną apibūdinančiu tekstu: nežinojo, kokia intonacija reikėtų įgarsinti. Režisieriui pasiūlius balso emocije išraiška atspindėti šio veikėjo požiūrį į šios moters kūną, G.V. atsisakė tai daryti, motyvuodamas, kad iš pirmos jo skaitytos ištraukos akivaizdu, kad tai netvarkinga moteris. Paklašius, ar erotišką tik tvarkingos moteris, G.V. negalėjo atsakyti į klausimą, buvo sutrikęs.

Jausmai, atsirandantys emocijų sferoje, yra ypatinga žmogaus santykio su aplinkiniu pasauliu forma. Vien žmogui būdingi jausmai turi ryškų socialinį pobūdį. Įvairūs jausmai: moraliniai, intelektualiniai ir estetiniai – daugiau ar mažiau būdingi visiems žmonėms. Tas aiškintina jų visuomenine istorine patirtimi.

Įvairūs jausmai įvairiai susiję su jutiminiu tikrovės atspindėjimu. Su jutiminiu atspindėjimu mažiausiai susiję moraliniai, labiau – intelektualiniai jausmai, o intymiausių ryšių su pojūčiais, suvokimais ir vaizdiniais turi estetiniai jausmai (Litvakas, 1976)

G.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

17 lentelė

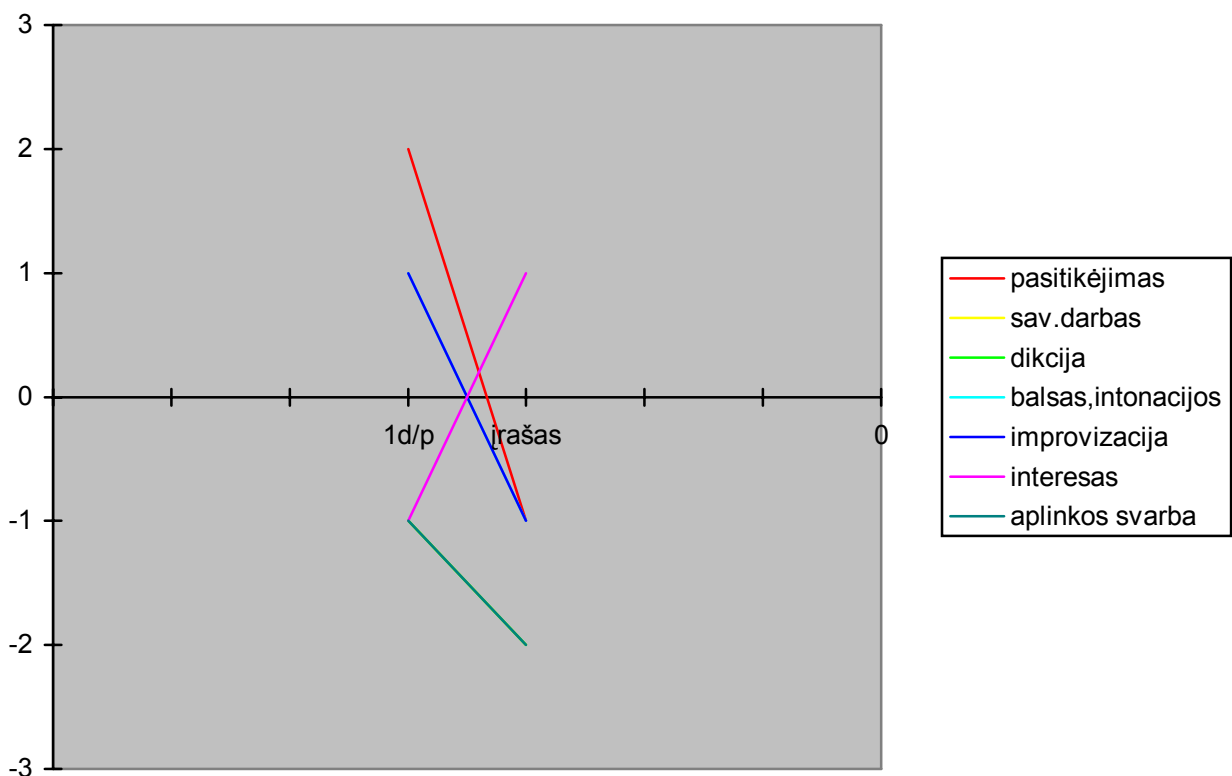
Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Pasitikėjimas	-1	-	-

G.V. savybių ir gebėjimų lygio diagnostinis pjūvis

17 lentelė (tesinys)

Savybė	neigiama	indiferentiška	teigiama
Aplinkos svarba (niekam nesakė)	-2	-	-
Interesas	-	-	1
Savarank.darbas (atėjo neperskaitęs)	-2	-	-
Dikcija	-	-	2
Balso valdymas	-1	-	-
Kūrybiškumas	-1	-	-

Didžiausią įtaką regos negalia daro estetiniams jausmams, kurie atsiranda ir vystosi žmogui suvokiant ir kuriant grožį. Nors estetiški jausmai atsiranda ne tik suvokiant regėjimu, bet ir klausia, lytėjimu, skoniu, uosle, tačiau aklumas visiškai arba iš dalies neleidžia suvokti tų tikrovės puslapių, kurie žmogui daro stipriausią emocinį poveikį. Dėl tų pačių priežasčių menkėja kultūriniai poreikiai ir interesai, kurie irgi turi lemiamos reikšmės estetiniams jausmams formuotis (Ruškus, 2001).

14 pav. G.V. teatrinių gebėjimų ir socializacijos bruožų dinamika

Iš pateikto aprašymo galima teigti, kad G.V. susidomėjimas galimybe dalyvauti radijo spektaklyje atsirado tik įrašo metu, iki to laiko nebuvo išreikštas susidomėjimas spektaklio eiga. G.V. teigimu, jam neaktuali visuomenės, aplinkinių nuomonė, taip pat galimybė kitaip save kūrybiškai realizuoti.

Po radijo spektaklio premjeros, pokalbio metu G.V. prisipažino apgailestaujęs kad repeticijoms ir pjesės savarankiškam skaitymui skyrė per mažai laiko. Pats sau priekaištavo, kad ne sykį teko įrašo metu daryti pertraukas, kadangi buvo sunku raiškiai skaityti, išlaikant sakinio logiką. Aklieji ir silpnaregiai, klausęsi radijo spektaklio, išsakė nuomonę, kad nors G.V. ir turi nemažos teatrinės patirties, deja, jo garsinimas buvo nekokybiškiausias tiek aktorine prasme, tiek kalbos dikcijos prasme. Stebint G.V. gebėjimų ir socialinių bruožų kaitą, išryškėjo, kad per didelis savęs vertinimas gali ne stiprinti ugdomojo savivertę, o atvirkščiai ją slopinti, taip neįgalusis gali patirti kūrybinę nesėkmę, sukeliančią socialinių bruožų kaitą neigiama linkme.

IŠVADOS

1. Remiantis literatūros analize galima teigti, kad suaugusių aklujų ir silpnaregių socializacijos galimybių plėtrai įtakos turi jų meninis ugdymas, paremtas teatrinėmis priemonėmis. Asmenims, turintiems regėjimo negalią, dalyvavimas radijo teatre, padeda modeliuoti įvairias įsivaizduojamas situacijas, kurių detales galima taikyti realiame gyvenime arba jas atpažinti.

2. Radijo pjesės skaitymų metų vykusio intonacinių, emociškai pagrįstų balso pasikeitimų analizė akliesiems ir silpnaregiams padeda įvertinti kito asmens psichinę būseną, charakterį, nuotaiką ir net požiūrį į aplinką, aklieji ir silpnaregiai suaugusieji išmoksta raiškiai ir drąsiai dėstyti mintis, o tai palengvina komunikacinių gebėjimų vystymąsi.

3. Radijo teatras kaip meninė veikla grupėje skatina atsakomybės jausmą, pasitikėjimą savimi, improvizuoti be išankstinio savęs vertinimo. Aklujų ir silpnaregių integracija į radijo spektaklių kūrybą teigiamai veikia aklujų ir silpnaregių socializacijos galimybes.

Literatūros sąrašas:

1. Bagdonas A. Tiflosociologija'95. 1990-1995 metais regėjimo invalidumą gavusių asmenų socialinis-demografinis tyrimas.– Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p.72.
2. Barkauskaitė M., Grincevičienė V., Indrašienė V., Pūkinskaitė R. Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas.–Vilnius, 2001, p.99.
3. Bieliauskaitė R. Asmenybės psichologija. Vadovėlis X-XI klasei, Kaunas, Šviesa, 1993, p.77.
4. Česnulevičiūtė P. Daugiaveidis dramos gyvenimas. Scenos meno pagrindai. Vilnius, 1998, p.92.
5. Gudonis V. Aklųjų rehabilitacija ir integracija. Šiaulių pedagoginis institutas, 1990, p.62.
6. Gudonis V. Tiflogijos pagrindai. – Šiauliai, 1998, p.120.
7. Hallahan D.P., Kauffman J.M. Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas. Iš anglų kalbos vertė R.Drazdauskienė. Vilnius, Alma littera, 2003 p.355.
8. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys: studijų knyga. Ketvirtas pataisytas ir papildytas leidimas. Šiaulių universiteto leidykla, 2001.–276 p.
9. Kaffemanas R. Suvokimo psichologija. – Šiauliai, 1996, p. 44.
10. Kempinas J. Meninio skaitymo konkursui pasibaigus // Mokykla.–1997, saus.-vasar.(Nr.1-2), p. 60-61.
- 11.Klimavičius R. Rehabilitacijos strategija.– Vilnius [i.e. Kaunas], 1995, p. 41.
12. Knebel M. Veiksminė pjesės ir vaidmens analizė / [iš rusų kalbos vertė A. Pikelis].– Vilnius, 1973, p. 104.
13. Kretšmeris R. Aklųjų istorija nuo seniausių laikų iki visuotinio aklųjų švietimo pradžios. Lietuvos aklųjų biblioteka. – Vilnius, 1999 . (iš vokiečių kalbos vertė)
14. Kuolienė J. Pratarinė lietuviškam leidimui / Axel E.S., Levent N.S. Menas anapus regėjimo. Žinynas apie meną, kūrybą ir sutrikimus.1 – 3 skyriai. Lietuvos aklųjų biblioteka / [Iš anglų kalbos vertė A.Gendvilienė].–Vilnius, 2006, p.3
15. Kvieskienė G. Pozityvioji socializacija: monografija. VPU leidykla. – Vilnius, 2005, p.184.
16. Lapėnienė A. Aklų vaikų suvokimo pagrindas. Pažinti meną pojūčiais // Tarptautinio seminaro medžiaga [seminarą organizavo Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos centro taryba].–Vilnius, 2000, p.34

17. Litvakas A. Aklųjų ir silpnaregių psichologijos bruožai. Mokymo priemonė studentams psichologams ir defektologams.–Vilnius: VVU, 1976, p. 251.
18. Majeuskis T. Aklųjų ir silpnaregių psichologija. I-II t. Lietuvos aklųjų draugijos leidykla / [iš lenkų kalbos vertė V. Petrauskas].– Vilnius, 1987, p.474.
19. Narauskas A. Neįgalusis vaikas scenoje. Neįgaliųjų meninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės // Mokslinės praktinės konferencijos (Panevėžys, 1998 04 23-24) pranešimų medžiaga / Sud. ir red. A. Pličiauskas. – Vilnius, 1998, p.35.
20. Nosevičiūtė S. Scenos kalba. LTSR kultūros ministerija; LTSR mokslinis metodinis kultūros centras. – Kaunas, 1987, p.132 .
21. Papečkaitė I. Sutrikusio intelekto vaikų visapusiškas meninis ugdymas. Neįgaliųjų meninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės // Mokslinės praktinės konferencijos (Panevėžys, 1998 04 23-24) pranešimų medžiaga / Sud. ir red. A. Pličiauskas. – Vilnius, 1998, p. 38.
22. Pličiauskas A. Neįgaliųjų meninis ugdymas: situacija ir perspektyvos. Neįgaliųjų meninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės // Mokslinės praktinės konferencijos (Panevėžys, 1998 04 23-24) pranešimų medžiaga / Sud. ir red. A. Pličiauskas. – Vilnius, 1998, p. 46-47.
23. Puriškaitė J. Aklojo žmogaus kelias į meno pasaulį. Pažinti meną pojūčiais // Tarptautinio seminaro medžiaga [seminarą organizavo Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos centro taryba].–Vilnius, 2000, p.38.
24. Rapoportas S. Menas ir emocijos. Mintis, VILNIUS? 1977.
25. Ruškis J. Negalės psichologija: mokomoji knyga. Šiaulių universitetas, 2001, p.104.
26. Sakalauskas T. Monologai: Miltonio gyvenimas.–Vilnius, 1981, p.228
27. Stanislavskis K. Aktoriaus saviruoša : saviruoša, paremta kūrybinio išgyvenimo procesu: mokinio dienoraštis / [iš rusų kalbos vertė A. Jakševičius].– Kaunas, 1947, p. 633.
28. Štikelis S. Eterio šviesa : nepriklausomos Lietuvos radijas 1919-1940 m. : mokslinė apybraiža.– Kaunas, 2001, p.391.
29. Tupikienė L. Teatriniai dramos kūrinio nagrinėjimo būdai. Mokykla ir teatras // Mokslo populiarinimo leidinys.Straipsnių rinkinys, sud. L.Tupikienė, – Kaunas, 1988, p.134-136.
30. Vilkelienė. Ypatingųjų vaikų integruotas muzikinis ugdymas. Specialioji meno padagogika. Vilnius, Kronta, 2003, p.199.
31. Vilkelienė A. Psichoterapinė meno funkcija ugdymo procese. Neįgaliųjų meninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės // Mokslinės praktinės

konferencijos (Panevėžys, 1998 04 23-24) pranešimų medžiaga / Sud. ir red. A. Pličiauskas. – Vilnius, 1998, p. 55.

32. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga Europos keliu. Mokslinė konferencija, skirta aklųjų organizuotos veiklos 75-čiui / Pranešimų tezės.–Vilnius, 2001.

33. Mūsų žodis. 1994, Nr.12, 20p.

34. Топорков В. К.С.Станиславский на репетиции. Искусство, Москва, 1950.

35. Die ganze Welt im Ohr. Das Radio-feature. Ein Werkstattbuch. Suddeutscher Rundfunk, 1997, p.12.

36. Die Gegenwart. 1998, Nr.5, p.9. Iš vokiečių kalbos vertė I.Prapovienė

37. Rubinštein S.L. Osnovy obscei psichologii. Piter, 2000.

<http://psylib.org.ua/books/rubin01/index.htm>

38. Марченко Т., Театр без билетов и расстояний. – [žiūrėta 2006-10-15].–Internetė:

<<http://www.te10.mnogosmenka.ru/te100094/te100124.htm>>

(РАДИОТЕАТР, Лит.: Марченко Т., Театр без билетов и расстояний, Л.-М., 1964; Баландин Л., Радио-искусство, "Сибирские огни", 1961, j 4; Б а р н о у Э., Как писать для радио, пер. с англ., М., 1960. Т. М.)

39. Микрюков М., Радиотеатр - искусство, "Театр", 1964.

<http://cult.vslovar.org.ru/4388.html>.–[žiūrėta 2006. 10.15]

40. Крохин Ю. Наедине с телефоном.

http://www.argumenti.ru/pages/28?id_news=2427.

41. Радиотеатр – разгадка тайны радио. Ставропольская государственная телерадиовещательная компания,

<http://www.stavtvradio.ru/outside/text12.php>

SANTRAUKA

Karina Metrikytė

Radijo teatro vaidmuo aklųjų ir silpnaregių socializacijos procese

Aklųjų ir silpnaregių socializacijos galimybių plėtra taikant meninį ugdymą, įvairią kultūrinę veiklą, Lietuvoje buvo nuolat vykdoma. Tačiau apie suaugusių asmenų, turinčių regos negalią, teatrinį ugdymą ar jo taikymą siekiant neįgaliųjų tikslingesnės integracijos ir socializacijos į šiuolaikinę visuomenę informacijos, mokslinių tyrimų duomenų Lietuvai atgavus nepriklausomybę rašytiniuose šaltiniuose, atspindinčiuose neįgaliųjų meninį ugdymą, nerasta. Ši meno rūšis liko už organizacijų, kurių veiklos tikslai siejasi su asmenų, turinčių regos sutrikimus, meniniu ugdymu interesų ribų, nors radijas – bene vienintelis aklųjų ir silpnaregių langas į pažintį su išoriniu pasauliu. Šio tyrimo tikslas- nustatyti aklųjų ir silpnaregių socializacijos galimybių plėtrą ugdant radijo teatru. Uždaviniai: išanalizuoti mokslinę, metodinę literatūrą, susijusią su aklųjų ir silpnaregių suaugusiųjų socializacija ir radijo teatro vaidmeniu; ištirti aklųjų ir silpnaregių suaugusiųjų ugdymo ypatumus radijo teatre; nustatyti aklųjų ir silpnaregių suaugusiųjų individualias socializacijos galimybes ugdant radijo teatro priemonėmis. Tyrimo objektas - aklųjų ir silpnaregių socializacija radijo teatru. Hipotezė - aklųjų ir silpnaregių integracija į radijo spektaklių kūrybą padeda jiems greičiau socializuotis, teigiamai veikia aklųjų ir silpnaregių meninius gebėjimus. Tyrimo metodai: teoriniai – mokslinės, metodinės, tifologinės literatūros analizė, palyginimas, apibendrinimas; empiriniai – atvejų analizė: aklųjų ir silpnaregių aktorių stebėjimas dalyvaujant, repeticijų analizė, kokybinė duomenų analizė. Atvejų analizės metu nustatyta, kad asmenims, turintiems regėjimo negalią, dalyvavimas radijo teatre, padeda modeliuoti įvairias įsivaizduojamas situacijas, kurių detales galima taikyti realiame gyvenime arba jas atpažinti; radijo pjesės skaitymų metų vykusį intonacinių, emociškai pagrįstų balso pasikeitimų analizė akliesiems ir silpnaregiams padeda įvertinti kito asmens psichinę būseną, charakterį, nuotaiką ir net požiūrį į aplinką, aklieji ir silpnaregiai suaugusieji išmoksta raiškiai ir drąsiai dėstyti mintis; radijo teatras kaip meninė veikla grupėje skatina atsakomybės jausmą, pasitikėjimą savimi, improvizuoti be išankstinio savęs vertinimo. Nustatyta, kad aklųjų ir silpnaregių meninis ugdymas taikant radijo teatrą prapelčia jų socializacijos galimybes.

SUMMARY

Karina Metrikytė

The role of radio theatre in socialization of the blind and partially-sighted

It has been pursuing a continuous process to develop socialization of the blind and partially-sighted with the help of artistical education, various cultural activities in Lithuania. However, there is no scientific data in any written source about theatrical education and its implement on purpose to integrate and get socialized the sight-disabled since regaining of Independency in Lithuania. This type of art remained within the deadline of organizations which aims were linked with artistical education of the sight-disabled. Indeed, this part of art is maybe the only opportunity to know life. The purpose of this research is to evaluate the development of socialization opportunities with the help of radio theatre. The tasks: to analyze scientific, methodological literature associated with socialization of the blind and partially-sighted and the role of radio theatre; to analyze educational particularity of the sight disabled adult in the radio theatre; to find out individual opportunities of socialization of the sight-disabled through radio theatre. The object of research is socialization of the blind and partially-sighted with the help of radio theatre. Hypothesis: integration of the blind and partially-sighted into creation of radio plays helps them socialize faster, positively influence their artistical talents. Research methods: theoretical – analysis, comparison and summary of scientific, methodological, tiphological literature; empirical – analysis of cases: the observance of the blind and partially-sighted during their participation, analysis of rehearsals, qualitative data analysis. . It was estimated by analysis of cases that participation of the sight-disabled in the radio theatre helps to create diverse imaginable situations which details can be used or recognized in the real life. Intonational and emotional voice changes during radio play readings help the blind and partially-sighted to estimate other person's psychic state, character, mood and even attitude to the surroundings, the sight-disabled learn to read with expression and bravely present their thoughts; radio theatre motivates responsibility in the group, self-confidence, improvization without anticipatory self-esteem. It is evaluated that the artistical education with the help of radio theatre expands their socialization opportunities.

BERT KOMMERIJ

„PARYŽIAUS LATAKAIS TEKA VANDUO“

1997 m.

Iš olandų kalbos vertė Agnė Zolubienė (2006 m.)

(MATILDA IR RIČARDAS JUOKIASI)

Ričardas : Šššš.

Matilda : Ką?

(MATILDA JUOKIASI)

Ričardas : Šššš.
(TYLA)

Matilda : Kas yra? Apie ką galvoji?

Ričardas : Apie tavo kojas.

Matilda : Kodėl?

Ričardas : Nes jos švelnios.

Matilda : O dabar?

Ričardas : Apie tavo krūtis.

Matilda : Kodėl?

Ričardas : Nes jos apvalios.

Matilda : O dabar?

Ričardas : Apie tavo širdį.

Matilda : Mano širdį?
Kodėl galvoji apie mano širdį?

Ričardas : Šššš.
(MATILDA IR RIČARDAS JUOKIASI)

Matilda : Staiga pamatau jį prieš save, bet jo nepažįstu.
Stoviu ant sienos. Ar kažko aukšto.
Jis pabėga.
Esame mieste. Nežinau, kokiame mieste, bet mieste.
Jis įbėga į namą. Bėgu paskui jį. Sustoju prieškambaryje.
Girdžiu jo balsą. Jis šūkteli: „Aš čia, viršuje... eikš.“
Bet aš negaliu užlipti į viršų, nes nėra laiptų.
Ir štai jis guli prieš mane ant grindų.
Jis nukrito. Jo galva sudužusi ir krūtine teka kraujas. Rankos ir
kojos atmestos į šalis. Man rodos, kad jis miręs, bet jis ne miręs,
jis kalba.
Pasilenkiu norėdama išgirsti, ką jis sako, bet negaliu.
Aš nesupantu, ką jis sako.

Ričardas :
Koja, krūtinė, pilvas, plaukai, ranka, galva, šlaunis, blauzda,
burna, nosis, akis, ausis.
Pirštas, pirštas, pėda, pėda, skruostas, šonas, skruostas.
Pėda, pėda, pirštas, pirštas, skruostas.
Ir dar kartą.
Koja, krūtinė, pilvas, plaukai, ranka, galva, šlaunis, blauzda,
burna, nosis, akis, ausis.
Pirštas, pirštas, pėda, pėda, skruostas, šonas, skruostas.
Pėda, pėda, pirštas, pirštas, skruostas.
Negaliu pasakyti, ko trūko.

MATILDA JUOKIASI IR ŠAUKIA: „NE, NEREIKIA, NE,
NUSTOK, NUTILK“

Pasakotojas :

Ji guli lovoje aukštiekninka, pasikišusi rankas po galva. Kampe tarp sienos kairėje ir sienos dešinėje nuo lubų kaba voratinklis. Užuolaidos užtrauktos, langas uždarytas. Prie slenksčio abipus miegamojo durų voliojasi du dideli dulkių gniužulai. Šalia lovos krūva apatinių, žurnalų, puodelių su lekštutėm, peilių, šakučių ir begalė nukramtytų nagų. Tai ne daugiau kaip detalės. Ji viena. Ji to nepastebi.

Matilda :

Aš liekna.
Man trisdešimt dveji. Mano akys rudos, ilgi juodi plaukai krenta žemiau pečių.
Mano mėgiamiausia spalva – mėlyna.
Mano veidas normalus. Ovalus, gal kiek pailgas.
Ilgas kaklas ir ilgos kojos.
Kartą jis pasakė, kad mano kūnas proporcingas.
Matilda.
Aš vardu Matilda.

Pasakotojas :

Jis vilki džinsus ir tamsiai mėlyną paltą. Kartais jis stabteli prie parduotuvės vitrinos ir apžiūrinėja daiktus už stiklo. Jis eina ir žingsniuodamas, žvelgia tiesiai priešais save. Kartais sustoja, ranka perbaukia plaukus, pirštu patrina akį, pasitaiso megztinį po paltu ir eina toliau. Kartais iš palto kišenės jis išsitraukia kramtomosios gumos ir įsideda į burną. Jos skonis jam nepatinka.

Ričardas :

Aš vardu Ričardas.
Aš suoniasdešimt trijų kilogramų. Trisdešimt ketverių metų.
Tamsus blondinas, rudų akių, gero sudėjimo.
Kas dar?

Matilda :

Ar turiu kalbėti apie save?
Aš nebuvo anksčiau jo mačiosi.
Nežinojau, kad jis egzistuoja.
Jis manė esąs vienas, bet aš stovėdavau žiūrėdama į jį.
Niekada jam to nesakiau.
Jis stovėjo po medžiu netoli žaidimų aikštelės parke plačiai pražergęs kojas, ranka kelnių kišenėje, prasegta baltinių apykakle.
Baltų baltinių.
Buvo rugpjūčio sekmadienio popietė.
Jis priėjo prie manęs. Man nerūpėjo, ką jis sakė.
Aš negirdėjau.

Ričardas :

Buvo šilta. Prieš tai buvau pliaže. Ėjau namo.
Buvo paliję. Pasakiau: tavo kvapas kaip šuns.
Ji mane sekė visą popietę. Po to atsigulė ant žolės.

galva.

Aš sustojau už šimto metrų.
Mačiau ją nusiaunant batus. Ji įsikasė įsirimė kulnais į žolę, rankas pasidėjo po
Visada taip darydavo.

Žiūrėjau į ją. Ji buvo graži.
 Ričardas :Kai atsistojau, ji toliau mane sekė.
 Tą pirmąjį kartą mes nesikalbėjome.
 Matilda :Pabėgioję lietuje šunys visada truputį smirda.
 Bet man tas kvapas patinka.
 Lietuje visi atsiduoda šunimi.
 Ričardas :Išėjau iš parko į miestą.
 Sustodavau prie kiekvieno kampo.
 Prie kiekvieno kampo pagalvodavau, kad ji dingo.
 Apsisukęs pamatydavau einančią.
 Mačiau ją du šimtus metrų už savęs žingsniuojančią tomis ilgomis kojomis.
 Ir tuo veidu.
 Matilda :Jis papasakojo, ką darė, ir aš papasakojau, ką dariau.
 Man buvo neįdomu, ką jis sako.
 Kol nieko jo neklausiau, jis irgi nieko neklausinėjo, ir tai buvo gerai.
 Ričardas :Staiga ji dingo. Aš ją pražiopsojau.
 Gįžau atgal į tą gatvę jos ieškoti.
 Buvo karšta.
 Miestas ištuštėjęs.
 Bet vieno namo durys buvo atviros.
 Pažvelgęs vidun pamačiau ją stovinčią ant laiptų.
 Ji paliko namo duris atviras, kad žinočiau, kur ji. Kur turiu eiti.
 Matilda :Papasakojau jam apie savo namą, pasakiau, kad gyvenu šiame rajone.
 Tada mes atėjome čia.
 Čia mano namas.
 Ričardas :Buvo aišku. Ji manęs laukė.
 Ar ateisiu. Ar supratau.
 Matilda :Aš nebijojau.
 Žinojau. Aš žinojau, kas bus.
 Ričardas :Ji nusiavė batus.
 Uždariau duris.
 Matilda :Kai užlipome viršun, viskas vyko greitai, o paskui tęsėsi ilgai.
 Aš nebijojau.
 Ričardas :Suknelė pati nuslydo nuo jos pečių.
 Ji buvo gražesnė, nei maniau.
 Man nereikėjo nieko daryti.
 Matilda :Jis paklausė: kas tau patinka.
 (MATILDA IR RIČARDAS JUOKIASI)
 Vasarą, rudenį ir žiemą.
 Kiekvieną naktį ir kitą naktį.
 Aštuonis mėnesius jis ateidavo pas mane kiekvieną naktį.
 Niekas to nematė.
 Niekas nepastebėjo, kas mums atsitiko.
 Dabar jau pavasaris.
 Ričardas :Važiuoti per miestą.
 Mašinos, autobusai, tramvajai.
 Atvažiuoti.
 Jos namas.
 Pamatyti šviesą už užuolaidų.
 Paskambinti.

Durys atsiveria, durys užsiveria, laiptais aukštyn.
 Pabelsti.
 Pašaukti jos vardą.
 Pasakyti, kad tai aš.
 Durys atsiveria, durys užsiveria.
 Nusirengti.
 Nurengti tave.
 Bučiuotis.
 Dulkintis.
 Ir miegoti.
 Tai buvo taip paprasta.
 Matilda :Nežinau, kokia šiandien diena.
 Ir nežinau, kuri valanda.
 Tikiu, kad kol esu viduje, nieko bloga negali atsitikti.
 Norėčiau sakyti tik teisingus dalykus. Ak, aš. Aš ir tas mano liežuvis.
 Verčiau būtume patylėję iš pat pradžių.
 Tada nebūtume pasakę blogų dalykų.
 Ne, jis man nepadarė nieko bloga.
 Ričardas :Jei nepasakysiu dabar, nepasakysiu niekada. Nekenčiu savo balso.
 Gal nesugebėsiu to papasakoti.
 Nenoriu, kad atrodytų gražiau, nei buvo.
 Įgyti vadinamąją patirtį. Tai nieko nereiškia.
 Gauti vadinamąją patirtį nereiškia, kad galėsi apie tą pačią patirtį papasakoti.
 Tai sukels kitą patyrimą.
 Pasakojimas.
 Tai ne pasakojimas.
 Šiąnakt taip galvojau:
 Turiu leisti jai pamažu tapti tuo, kuo ji nebuvo.
 Bet tai buvo praėjusią naktį.
 Kartais ji sakydavo: tavo vietoje galėjo būti kas nors kitas.
 Bet aš nesu kas nors kitas.
 Aš esu Ričardas.
 Matilda :Kartą turėjau kaimyną, berniuką vardu Ričardas.
 Taip, ne, aš esu, jis buvo.
 Dieve.
 Mes niekada tiek daug nesakėme vienas kitam.
 Kartais.
 Kai jis rūkydavo cigaretę, pavyzdžiui, nes jis nežinojo, ką kita galėtų veikti.
 Tas negrabumas.
 Jei būčiau jis, dabar turėčiau vieną prisidegti, bet aš nerūkau.
 Jo alsavimas atsidavė pelenais.
 Kartais.
 Ričardas :Užlipus laiptais buvo savotiškas koridorius, išklotas juodu ir baltu languotu linoleumu, tiesiai iš karto virtuvė su tuo pačiu linoleumu.
 Dešinėje tualetas ir dušas.
 Didelis kambarys medinėmis grindimis, tamsiomis grindjuostėmis, dvi kušetės, kėdė prie lango, palangė.
 Tamsios sunkios užuolaidos ant langu.
 Žalias kilimas ant grindų, prožektoriai lubose, lentyna su knygomis.
 Televizorius, garso aparatūra, visi tie daiktai.

Apačioje sodas su didžiuliu medžiu, krūmai.
 Prie pat parko.
 Miegamasis priekyje ar gale. Priklausomai nuo to, kaip žiūrėsi. Jei nuo gatvės – priekyje.
 Taip, dvigulė lova su pagalvėmis ir drabužių spinta.
 Ir tas langas į gatvę, taigi, namo fasade. Su ta užuolaida, kuri visada būdavo užtraukta.

Ir visos sienos buvo baltos, tuščios...

Matilda :Maniau, kad tai pokštas, kai aš... kai jis...
 Aš pradėdavau jo nekęsti, kai negalėdavau paliesti.
 Kai jo nebūdavo čia. Kai jis būdavo čia.
 Visada, kiekvieną naktį.
 Jis ėmė šnabždėti mano vardą naktimis.
 Tai beprasmiška.
 Nebežinau, ką pasakyti.
 Turiu išeiti. Ne, pasiliksiu viduje.
 Mažą liepsnelę gali užgesinti pirštais, bet ne ugnį...

Pasakotojas :Ji nebežino, ką pasakyti, ir supranta, kad nėra nieko pavojingiau nei tai; akimirka, kai nebežinai, ką turėtum pasakyti.
 Ji norėtų suvalgyti savo liežuvį, bet tai neįmanoma, todėl tik įtraukia skruostus tarp dantų ir kanda.
 Tyla.
 Jo kūnas.
 Ji kalba apie jo kūną. Jo plaukų spalvą, odos kvapą. Kalbėdama apie jo kūną, ji nusiramina.
 Ji norėtų kalbėti tik apie jo kūną.

Matilda :Negaliu...

Pasakotojas :Ji sako negalinti, ir ji negali.
 Tada užmerkia akis ir pradeda.

Matilda :Yra vyrų, turinčių tokį pat kūną.
 Plaukai ant jo odos buvo skirtingų spalvų.
 Ant krūtinės šviesiai rudi, ant galvos šviesūs vasarą ir tamsūs žiemą.
 Antakiai vasarą išnykdavo; įgaudavo jo odos spalvą.
 Jis buvo strazdanotas, greitai nudegdavo saulėje, bet niekada bjauriai.
 Niekada taip, kaip pastebime nudegant blyškiaodžius vyrus.
 Tiesiog pasikeisdavo jo spalva.
 Ant jo užpakalio augo smulkūs šviesūs plaukeliai.
 Daugiausiai šviesūs; o pažastyje – apgamėlis.
 Jo kojos nebuvo labai plaukuotos, kaip ir jo kūnas.
 Oda tam tikroje šviesoje atrodė beveik oranžinė.
 Mačiau tai vieną rytą, kai jis dar miegojo.
 Aš atitraukiau užuolaidas.
 Tai buvo gražiausias kūnas iš visų, kuriuos pažinojau.
 Jis nuolat rūpinosi savo kūnu. Neįprasta vyrui.
 Tobulas.
 Jei miegodavau, jis mane pažadindavo. Vyras berniuko kūnu ir didelėmis rankomis.

Švelnus ten, kur turi būti švelnus, o kitur ... tvirtas ir sukalbamas.
 Jis dėvėdavo kostiumus ir kaklaraiščius... baltinius.

- Matilda :Pavyzdžiui, mokėjo pasirišti kokardą. Tai sunku, bet vieną kartą išmokęs, niekada neužmirši.
Kartais jis tvirtai suspausdavo mane rankomis ir kojomis.
Kąsdavo man į kaklą; taip, kad liktų žymė.
Bet jis neįsisiurbdavo, o kąsdavo.
Suleisdavo į mane visus dantis.
Yra vyrų, turinčių tokį pat kūną...
Žiūrėdama į juos, matau jų.
Rankos taip pat pritvirtintos prie liemens.
Tas pat atstumas tarp kojų, kai stovi; toks pat šakumas, toks pat užpakalis.
Manau, kad kraustausi iš proto; bet kol taip manau, viskas bus gerai.
Tai jo baltiniai...
- Ričardas :Sakoma, kad reikia pasitikėti jausmais.
Bet mano jausmai...
Mano jausmai prieštarauja vienas kitam.
Jie retai būna tikri ar nauji.
Iškrypę.
Šimtą kartų išgyventi.
Kitų nuvalkioti.
Ir turi jais pasitikėti.
- Matilda :Kai, jis man rašydavo...
Ne, jis nerašydavo man laiškų.
Bet pavyzdžiui, pranešdavo, kada ateis pas mane.
Tada apačioje visada prirašydavo –
Miela Matilda, rytoj ateisiu pas tave, nemačiau...
(GARSAS NUTYLA)
- Ričardas :Miela Matilda, rytoj ateisiu pas tave.
Jau dvi dienas nemačiau tavęs.
Ateisiu vakare, turėsime visą naktį. Visa oda,
Ričardas
- Matilda :Visa oda.
- ....
- Pasakotojas :Vėliau jis kartais rašydavo: brangioji...
:Nė vienas iš jų nebežino, kuriam į galvą atėjo tas planas ir kodėl jie nusprendė kartu išvykti iš šalies.
Kuris pirmas tai pasiūlė ir kur jie buvo tuo metu?
Kaip jiems į galvą šovė mintis tiesiog išvykti?
Kodėl?
Ar grėisė neišvengiamas pavojus ir kaip ilgai jie ketino būti išvykę?
(GIRDĖTI STOTIES TRIUKŠMAS)
- Ričardas :Greičiau greičiau... susikrovėm daiktus... išvykom...
Pasakotojas :Kažkas apie jų darbą ir plano avantiūrizmą. Visa kita nesuprantama.
Ričardas :Nebuvome nieko užsisakę, jokio viešbučio, nieko.
Tiesiog išvažiuom.
Aš paskambinau taksi ir nupirkau bilietus.
Aštuonios trisdešimt trys.
Paryžius, Gare du Nord.
- Pasakotojas :Paryžiuje jie apsistojo viešbutyje Sitė saloje, mažoje salelėje Senoje.
Pro kambario langą buvo matyti aikštė su medžiais.

Rytais jie pusryčiaudavo: išgerdavo puodelį kavos su bandele ir džemu. Po pusryčių grįždavo atgal į savo kambarį.

Matilda :Čia Ričardas, o čia aš.

Pasakotojas :Pirmoji nuotrauka.
Ričardas veidrodyje, matyti viršutinė jo kūno dalis iš priekio, nuogas. Pro langą dešinėje krenta geltona šviesa. Tinklinės užuolaidos, praustuvai ir dryžuoti tapetai. Jo rankos sustingusios prie šonų, o jam virš galvos kaba lempa. Akių nematyti, nes galva palenкта į priekį.
Antroji nuotrauka.
Ta pati šviesa, tie patys tapetai. Matilda ant lovos su variniais bumbulais. Jos rankos ir kojos atmetos į šalis. Tarp paklodžių išriestas jos užpakalis. Likęs jos kūnas tįso. Tįsantis pakylėtas kūnas. Ant galvos užrištas juodas šalis.

Matilda :Ryte į kambarį ėmė sviesti saulė ir aš atsibudau.
Žalsvai mėlynos ar mėlynos... ne... rudos... ne.
Pamiršau, kokios spalvos jo akys.
Vieną popietę jis pasakė, kad turime išeiti į lauką.
Kad negalime visą dieną gulėti lovoje.
Kad negalime pamiršti pasaulio.
Tada jis nusivedė mane į muziejų.
Paryžius.
Tai buvo jo idėja.

Ričardas :Ten buvo tarnautojas, kuris dėvėjo akinius.
Atrodė kaip žaisliniai, nors buvo tikri.
Tai buvo savotiški akiniai – žiūronai.
Jis sakė, kad su šiais akiniais gali matyti, ką daro žmonės.
Paklausiau, ar galėčiau pažiūrėti.
Jis sutiko.
Toli kitoje salėje pamačiau ją.
Rankomis ant klubų ji stovėjo įbedusi nosį į vieną ar kitą drobę.
O tarnautojas pasakojo, kad jis kartais iš arti atidžiai apžiūrinėja paveikslo

detales.

Ričardas :„Su akiniais apžiūrinėju, ar jie nieko nesugadino,“ sakė jis... nesugadino... kai gražinau jam akinius, ji jau buvo nuėjusi toliau.

Matilda :Man buvo nuobodu.
Pasakiau, kad noriu valgyti.
Grįžome į viešbutį.

Pasakotojas :Sutemus jie apsirengė ir išėjo pasivaikščioti į miestą, žiūrinėjo parduotuvių vitrinas, vaikštinėjo Senos krantine ir užsukdavo į Monparnaso restoranus ir kavines.

Matilda :Jis tapo tylus. Jam nerūpėjo, ką mes veikėme. Jis tylėjo.
Aš jo neklausiau, kodėl.
Penktąjį vakarą užsukome į kavinę nuošalioje gatvelėje prie Rue de Madame.
Ji buvo pilna žmonių.
Buvo tvanku.
Dar niekada nebuvome pakliuvę į tokią minią.

Ričardas :Ten buvo tikrai labai daug žmonių, bet atrodė, kad jai patinka.
Ji neturėjo nieko prieš.

Matilda :Pasakiau, kad čia per daug žmonių.
Kad verčiau eitume iš čia.
Jis nieko neatsakė.

Manęs tai nenustebino.
 Jis susirado vietą prie baro ir užsisakė gėrimą.

Ričardas :Jaunas, senas, vyras, moteris, daugybė vaikų, visi šūkauja.
 Nedaug tereikėjo, kad pasimestume tarp žmonių.
 Kartais mačiau ją iškylančią virš minios.

Matilda :Dar nebuvo mačiusi jo geriančio.

Ričardas :Staiga išgirdau klykiančią.
 Mes buvome čia jau valandą ar ilgiau.
 Garsiai grojo muzika.
 O ji sušuko: „Aš nusivilksiu drabužius“.
 Niekas nesuprato, ką ji pasakė.
 Visi ėmė juoktis.
 Beprotybė.
 „Aš nusivilksiu drabužius“.

Matilda :Priėjau prie baro norėdama ką nors užsisakyti.
 Barmenas pasilenkė į priekį ir tarė: „Les jeunes maries arrivent tout de suite...“
 tarsi tai kažką reikštų.
 Jis paaiškino, kad mes patekome į vestuvių puotą.
 Tai buvo uždaras vakarėlis.

Ričardas :Tada ji atsistojo šokių aikštelės pakrašty.
 Pažvelgė tiesiai man į akis ir pasikėlė sijoną.
 Tos kojos, tas žvilgsnis, aš pamaniau...
 Aš išėjau.
 Grįžau į viešbutį.
 Nebežinau, ką galvojau.

Pasakotojas :Žodžiai ir mintis, kad visos mintys yra žodžiai. Kaskart, kai sakai: nėra žodžių
 šiai minčiai išreikšti. Kaip bebūtų, jo galvoje nebuvo nė vienos minties.

Matilda : Mes nelaukėme jaunavedžių.
 Buvau alkana... Mane pykino.
 Kartu parėjome į viešbutį.
 Jo tylėjimas buvo nežmoniškas.
 Bet buvau prie to jau įpratusi.
 „Paryžiaus latakais teka vanduo.“
 Tai viskas, ką aš prisimenu iš to, ką jis kalbėjo tada... tą naktį.
 „Paryžiaus latakais teka vanduo.“
 Dar ir dar kartą.
 „Paryžiaus latakais teka vanduo.“

Ričardas :Tai buvo viskas, ką turėjau.
 Ką sakiau ir galvojau tą minutę.
 Kasnakt jie atveria kanalizaciją ir švariai nuplauna gatves.
 Kasnakt Paryžiaus latakais teka vanduo.

Matilda :Jis dažnai taip filosofuodavo, kaip jis tai vadino.
 Bet aš nesiklausydavau.
 Nesuprasdavau to.
 Žinoma.
 Kasnakt jie atveria kanalizaciją, ir Paryžiaus latakais teka vanduo.
 Turiu nustoti.
 Privalau pamiršti.
 Privalau užmiršti jo veidą ir užmirštu jį.
 Turiu pamiršti, kaip jis eidavo.

Ką darydavo.
Kaip valgydavo.
Kaip miegodavo.
Ką sakydavo.

...

(GARSAS NUTYLA)

Ričardas :Dar vieną dieną praleidome tame kambaryje.
Po to grįžome namo.

Vyras ir moteris Paryžiuje.

Pasakotojas :Ji atsisėdo ant kėdės prie lango ir žiūrėjo į lauką.

Apie Paryžių nebeliko, ką pasakyti.

Po parką vaikštinėja moteris. Kas žingsnis pro ilgo lietaus praskiepa švysčioja jos kojos. Tolėliau matyti trys antys, šuo ir senukas su languota kepure.

Ji ima pasakoti, kaip jie kartu sutiko Naujuosius ir užkopė ant stogo pažiūrėti fejerverkų, tą naktį, Naujųjų metų naktį ir pirmą naujų metų dieną, pirmąją dieną po tos paskutinės nakties.

Matilda : Vilkėjau du megztnius ir vilnonę kepurę, nes buvo šalta.

Iškėliau rankas į viršų.

Stogai baltavo nuo šerkšno.

Žalia šviesa, raudona šviesa.

Oras buvo sausas.

Kitą dieną išgirdome, kad tos nakties dūmai neišsisklaidė dėl vėjo.

Nes jo nebuvo.

Pavaikščiujom stogu pirmyn ir atgal.

Turėjome šampano, bet nepasiėmėm laikrodžio.

Todėl nežinojome, kada išmušė dvyliktą.

Tiksliai nežinojome.

Po kiekvieno fejerverko jis šaukė: dabar... dabar jau dvylika... ne.. dabar ir vėl dabar dabar ir vėl dabar dabar.

Ne.

Man nebuvo linksma.

Pasakotojas : Kodėl?

Matilda : Nežinau.

Kitą dieną nuvažiuojame prie jūros.

Tai vienintelis kartas, kai buvau prie jūros kartu su juo.

Dažnai ten nuvažiuoju, bet tada buvo žiema.

Naujųjų metų diena.

Stovėjome ties potvynio linija.

Kiekvieną kartą, kai atsirisdavo banga, jis mane pakeldavo.

Tai buvo žaidimas, skridau ore.

Ir dar buvo juodas šuo, kuris vis bandė parnešti kamuolį iš bangu, bet tik įmerkdamas savo rausvą snukį į sūrų vandenį.

Aplink daugiau nieko nebuvo.

Tik mudu ir tas šuo.

Pasakotojas :Kodėl?

Matilda :Nežinau.

(MATILDA VERKIA)

Ričardas :Nematėme nė vieno fejerverko.

Niekad nebuvo nuvažiavę prie jūros.

Niekada nesijuokėm.
Niekada nenuėjome toliau lovos.
Nesusitikome vienas kito.
Nieko nesakėme.
Ir Paryžiaus latakais neteka vanduo.

(RIČARDAS VERKIA)

- Ričardas :Ji sėdėjo ant kėdės prie lango.
Užsikėlusi kojas ant palangės.
Suknelė nuslydo ir pagalvojau: dabar kūnas sugadintas. Atsistojau, nuėjau į miegamąjį, nusirengiau ir atsiguliau lovą.
Turėjo būti jau gana vėlu, kai staiga pabudau.
- Ričardas :Žinojau, kad esu stebimas, bet buvo tamsu, todėl tebuvo tas keistas nesmagus jausmas.
Kai akys priprato prie tamsos, pamačiau ją; ji jau buvo užmigusi.
Nieko neapasakiau.
Pasakiau: daugiau niekada taip nedaryk.
- Matilda :Jis bijojo.
Pasakiau, kad žinau apie jo baimę.
Jis atsakė, kad negali užmigti.
Sakė, kad miegamasis tapo labai didelis.
Kad sienos išnyko.
Tai tik jo vaizduotė.
- Ričardas :Ji atsisėdo ant lovos ir sėdėjo ten vilkėdama tą bjaurią mėlyną suknelę.
Nebuvau matęs verkiančios.
- Matilda :Jis pasakė, kad gailisi, ir po to, kad jam labai gaila, ir kad jis sakė, kad jam labai gaila.
- Ričardas :Ji išverkė akis.
Ir tada jos gulėjo ant grindų.
Išlipau iš lovos ir nuspyriau jas.
Jos nuriedėjo į kambario kampą ir liko ten gulėti.
- MĖŠLAS AKYS MĖŠLAS
Jos akys buvo mėšlas.
Pasakiau: jos guli kampe tiesiai prieš tave.
- Matilda :Plastikinis maišelis su išpjauta rankena. Pilkas su juodais skersiniais dryžiais.
Galbūt buvo ir baltas iš prekybos centro.
- Ričardas :Jei negaliu būti su ja, negaliu būti su niekuo.
Su ja buvo taip lengva.
Man rodos, aš sergu.
Turiu eiti namo.
- Matilda :Mes, kaip jis sakydavo, džiaugėmės bendru malonumu.
- Ričardas :Buvo taip.
Savo purvinais batais ji užlipo ant lovos.
Ji nenusiavė batų.
- Matilda :Jis paskutinį kartą išdulkino mane ant lovos krašto.
Po to apsirėngė, susirinko daiktus, sukišo į tą plastikinį maišą ir išėjo.
- Ričardas :Šunsnukis, išpera, bjaurus mėšlo gabalas.
Turiu judėti toliau.
Negaliu pasakyti, ko trūko, nes nieko ir nebuvo.
Ji nepadarė man nieko bloga.

Matilda :Ką turiu pasakyti.
Nesigailiu.
Gailestis – jausmas, jis praeina.
(RIČARDAS IR MATILDA VERKIA)

Ričardas :Šššš.
(RIČARDAS IR MATILDA JUOKIASI)

RIČARDAS IR MATILDA : koja, krūtinė, pilvas, plaukai, ranka, galva, šlaunis, blauzda,
burna, nosis, akis, ausis.
Pirštas, pirštas, pėda, pėda, skruostas, šonas, skruostas.
Pėda, pėda, pirštas, pirštas, skruostas.
Koja, krūtinė, pilvas, plaukai, ranka, galva...
(RIČARDAS IR MATILDA JUOKIASI)

Ričardas :Šššš.
(MATILDA JUOKIASI)

Matilda : Ką...
Apie ką galvoji?

Ričardas : Apie tavo širdį.

Matilda :Mano širdį?
Kodėl?

Ričardas :Nes ji kraujuoja.

2 priedas
Reformuota lietuviška Brailio abėcėle

3 priedas
Pjesēs Brailio raštu

4 priedas

Radijo teatro įrašas

Bertas Komeris „Paryžiaus latakais teka“

Iš olandų kalbos vertė Agnė Zolubienė

Graso režisierė Sonata Jadevičienė

Spetaklio režisierė Karina Metrikytė